

ӨРЛЕУ

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР
ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

ӨРЛЕУ.

ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ ЖАРШЫСЫ —

ӨРЛЕУ.

ВЕСТИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

қазан-қараша-желтоқсан

4.2024

октябрь-ноябрь-декабрь

Меншік иесі — «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби институты
Собственник — Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт профессионального
развития по Карагандинской области

4(47)

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЦЕНТР
ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

ӨРЛЕУ.
ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ ЖАРШЫСЫ —
ӨРЛЕУ.
ВЕСТИ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

№4(47) 2024

Қазан-қараша-желтоқсан
2013 жылдан бастап шығады

Жылына 4 рет шығады

Октябрь-ноябрь-декабрь
Издается с 2013 года

Выходит 4 раза в год

Қарағанды/ Караганда
2024

Бас редакторы

филолог. ғыл. канд.

М.А. Жетписбаева

Жауапты хатшы

PhD, қауымд. профессор

С.А. Шункеева

Редакция алқасы

К. Беркимбаев	пед. ғыл. д-ры, профессор, Қожа Ахмет Ясауи ат. ХҚТУ, (Қазақстан)
Б.А. Жетписбаева	пед. ғыл. д-ры, профессор, Astana IT University (Қазақстан)
Е.А. Костина	пед. ғыл. канд., доцент, Новосибирск мемлекеттік педагогикалық университеті (Ресей)
Г.Ж.Менлибекова	пед. ғыл. д-ры, профессор, Л.Н. Гумилев ат. ЕҰУ (Қазақстан)
Л.В. Моисеева	пед. ғыл. д-ры, профессор, Урал мемлекеттік педагогикалық университеті (Ресей)
С. Томпсон	PhD, профессор, Сассекс Университеті (Ұлыбритания)
С.Д. Муканова	пед. ғыл. д-ры, доцент, акад. Е.А. Бөкетов ат. ҚарУ (Қазақстан)
А.А. Мухатаев	пед. ғыл. канд., қауымд. профессор, Astana IT University (Қазақстан)
А.С. Шилибекова	пед. ғыл. канд., «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ (Қазақстан)
А.К. Жұмыкбаева	PhD, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 100019, Қазақстан, Қарағанды қ-сы, Жәнібеков к-сі, 42

E-mail: karagandaipk@orleu-edu.kz Сайт <https://journal.orleu-edu.kz/index.php/vesti-no>

Компьютерде беттеген

А.А.Разбеков

«Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования». – 2024. – 4(47)-шығ. – 88 б. ISSN 2308-4626 <https://www.doi.org/10.69927/NEYR1917>

Меншік иесі: «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты».

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігімен тіркелген. 02.02.2024 ж. № KZ43VPY00086943 мерзімді баспасөз басылымды қайта есептеуге қойылғаны туралы күәлігі.

**© «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты, 2024**

Главный редактор

филолог. ғыл. канд.

М.А. Жетписбаева

Ответственный секретарь

PhD, ассоц. профессор

С.А. Шункеева

Редакционная коллегия

Беркимбаев К.	д-р пед. наук, профессор, МКТУ им. Яссави (Казахстан)
Жетписбаева Б.А.	д-р пед. наук, профессор, Astana IT University (Казахстан)
Костина Е.А.	канд. пед. наук, доцент, Новосибирский государственный педагогический университет (Россия)
Менлибекова Г.Ж.	д-р пед. наук, профессор, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)
Моисеева Л.В.	д-р пед. наук, профессор, Уральский государственный педагогический университет (Россия)
Томпсон С.	PhD, профессор, Университет Сассекса (Великобритания)
Муканова С.Д.	д-р пед. наук, доцент, КарУ им. акад. Е.А. Букетова (Казахстан)
Мухатаев А.А.	канд. пед. наук, ассоциированный профессор, Astana IT University (Казахстан)
Шилибекова А.С.	канд. пед. наук, АО «Национальный центр повышения квалификации» (Казахстан)
Жумыкбаева А.К.	PhD, АО «Национальный центр повышения квалификации» (Казахстан)

Адрес редакции: 100019, Казахстан, г. Караганда, ул. Жанибекова, 42

Е-mail: karagandaipk@orleu-edu.kz Сайт <https://journal.orleu-edu.kz/index.php/vesti-no>

Компьютерная верстка

А.А.Разбеков

«Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования». – 2024. – Вып. 3(46). – 88 с. ISSN 23084626 <https://www.doi.org/10.69927/NEYR1917>

Собственник: Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт профессионального развития по Карагандинской области»

Зарегистрировано Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан. Свидетельство о постановке на переучет периодического печатного издания № KZ43VPY00086943 от 02.02.2024 г.

© Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу» Институт профессионального развития по Карагандинской области, 2024

МАЗМҰНЫ. СОДЕРЖАНИЕ. CONTENTS

<i>Bekbolat M.S., Berkimbayev K.M., Sagimbayeva A.E. The Critical Role of Soft Skills in Kazakhstan's Job Market for IT Graduates: Job Market Analysis.</i> <i>Бекболат М.С., Беркимбаев К.М., Сағымбаева А.Е. АТ түлектері үшін Қазақстандық еңбек нарығындағы икемді дағдылардың рөлі: еңбек нарығын талдау</i> <i>Бекболат М.С., Беркимбаев К.М., Сағимбаева А.Е. Роль гибких навыков на рынке труда Казахстана для ИТ-выпускников: анализ рынка труда</i>	5
<i>Karstina S.G., Tussupbekova A.K., Mussenova E.K., Chizhevskaya Y.T. Application of Different Educational Strategies to Enhance the Effectiveness of Work-Based Learning for Students in Engineering and Science Education Programmes</i> <i>Карстина С.Г., Тусупбекова А.К., Мусенова Э.К., Чижевская Ю.Т. Жұмыс орнында инженерлік және жаратылыстану-ғылыми білім беру бағдарламаларының студенттерін оқытудың тиімділігін арттыру үшін әртүрлі білім беру стратегияларын қолдану</i> <i>Карстина С.Г., Тусупбекова А.К., Мусенова Э.К., Чижевская Ю.Т. Применение различных образовательных стратегий для повышения эффективности обучения студентов инженерных и естественно-научных образовательных программ на рабочем месте</i>	13
<i>Шункеева С.А., Жетписбаева Б.А., Абишева С.К., Мехмет Акиф Созер. Релевантность научно-методического обоснования роли казахского материнского фольклора в раннем развитии ребенка</i> <i>Шункеева С.А., Жетписбаева Б.А., Абишева С.К., Мехмет Акиф Созер. Қазақ аналары фольклорының баланың ерте дамуындағы рөлін ғылыми-әдістемелік негіздеудің маңыздылығы</i> <i>Shunkeyeva S.A., Zhetpisbayeva B.A., Abisheva S.K., Mehmet Akif Sözer. Relevance of the Scientific and Methodological Justification of the Role of Kazakh Maternal Folklore in Early Childhood Development.</i>	22
<i>Сырымбетова Л.С., Рамашов Н.Р., Матвеева А. Результаты опытно-педагогической работы по профилактике профессионального выгорания учителей физической культуры</i> <i>Сырымбетова Л.С., Рамашов Н.Р., Матвеева А. Дене тәрбиесі пәні мұғалімдерінің кәсіби күйзелісінің алдын алу бойынша тәжірибелік-педагогикалық жұмыстарының нәтижелері.</i> <i>Syrymbetova L.S., Ramashov N.R., Matveeva A. Results of Experimental and Pedagogical Work on Prevention of Professional Burnout of Physical Education Teachers</i>	30
<i>Рамашов Н.Р., Шегенбаев Н.Б., Бекбосунов А.К., Басынбеков Қ.М. Современные аспекты регулирования военно-патриотического воспитания в Казахстане</i> <i>Рамашов Н.Р., Шегенбаев Н.Б., Бекбосунов А.К., Басынбеков Қ.М. Қазақстандағы әскери-патриоттық тәрбиені реттеудің қазіргі заманғы аспектілері</i> <i>Ramashov N.R., Shegenbayev N.B., Bekbossunov A.K., Basynbekov K.M. Modern Aspects of Military-Patriotic Education Regulation in Kazakhstan.</i>	38
<i>Ахметжанова Ж.Б., Асхар Ж., Сарсембаева А.Ш. Аутистік спектрлі бұзылысы бар балалармен жұмыс істеуде Stop Motion технологиясын пайдалану.</i> <i>Ахметжанова Ж.Б., Асхар Ж., Сарсембаева А.Ш. Применение технологии Stop Motion в работе с детьми с расстройством аутистического спектра.</i> <i>Akhmetzhanova Zh.B., Askhar Zh., Sarsembaeva A.Sh. Application of Stop Motion Technology in Working with Children with Autism Spectrum Disorder.</i>	46

Ибрагимова Г. К., Саттыбаева Р. М. Практикаға бағдарланған тәсіл негізінде мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің біліктілігін арттыру

Ибрагимова Г. К., Саттыбаева Р. М. Повышение квалификации педагогов дошкольных организаций на основе практико-ориентированного подхода

Ibragimova G.K., Sattibayeva R.M. Professional Development of Preschool Educators Based on a Practice-Oriented Approach 55

Кусабекова М.Е., Майбасова У.А., Кантарбаева Ж.Е. Бастауыш сынып мұғалімінің құндылық бағдары туралы сұрағына қатысты

Кусабекова М.Е., Майбасова У.А., Кантарбаева Ж.Е. К вопросу о ценностных ориентациях учителей начальной школы

Kissabekova M.E., Maibasova U.A., Kantarbaeva Zh.E. On the Issue of Value Orientations of Primary School Teachers 65

Искаков Б.А., Исакова Д.А., Халикова Ш.А. Особенности восприятия физики школьниками

Искаков Б.А., Исакова Д.А., Халикова Ш.А. Мектеп оқушыларының физиканы қабылдау ерекшеліктері

Iskakov B.A., Isakova D.A., Khalikova Sh.A. Peculiarities of Schoolchildren's Perception of Physics 78

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ/ СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ/ INFORMATION ABOUT AUTHORS 85

*Bekbolat M. S.¹, Berkimbayev K.M.², Sagimbayeva A.E.³

^{1,2} *Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Turkestan, Kazakhstan*

³ *Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

¹ *ORCID 0000-0002-5474-6348*

² *ORCID 0000-0002-5191-8140*

³ *ORCID 0000-0003-3258-7558)*

* *marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz*

THE CRITICAL ROLE OF SOFT SKILLS IN KAZAKHSTAN'S JOB MARKET FOR IT GRADUATES: JOB MARKET ANALYSIS

Annotation

This study examines the alignment between academic offerings and market demands in Kazakhstan's Information Technology (IT) sector. The main objective is to identify existing gaps and to propose possible solutions to the issues in this field. The authors listed IT-related academic programs from universities throughout Kazakhstan and job vacancies from 3 leading job portals: enbek.kz, hh.kz, and careerjet.kz, from September 2023 to January 2024. The predominant soft skills in this field were determined by (1) job categorization using K-Nearest Neighbors (KNN), and (2) the application of Natural Language Processing (NLP) on job descriptions to find key skills required to these jobs. The present findings define the most significant soft skills corresponding to different IT clusters from analyzing the 450 job vacancies. Now, these findings might have huge implications for everyone involved in IT for education and job market for Kazakhstan. Additionally, the results of this study imply for enhancing existing curriculum for IT programs in Kazakhstan, and demonstrates the importance of a soft skills training for complementary IT studies. Thus, the findings of the study can shed a light on the discussion about IT education in Kazakhstan by determining the areas where the higher education system should tune up relevant skills to increase the employability of the graduates. Suggestions for future research are made to fill those gaps, and recommendations for universities, and industry partners.

Key words: IT Education, Job Market Analysis, Kazakhstan, Soft Skills, Natural Language Processing (NLP), K-Nearest Neighbors (KNN), Job Clusters.

Introduction. Kazakhstan has undergone massive changes in the last decade and its Information Technology (IT) sector is one of the attractive areas of this transformation in the country, driven by government strategies, investments from international capital, and strong start-up environment [1], [2], [3]. Consequently, the IT sector has emerged as a key foundation of the national economy and plays a significant role in economic diversification initiatives away from oil and gas. At a roundtable with business leaders of Kazakhstan and Germany last autumn, the President spoke about the importance of this growth and added that "Kazakhstan plans to export IT products and services in the amount of \$ 1 billion by 2025 and train 100,000 internationally competitive Kazakhstanis in the IT sector." [4].

Although different reports show that Kazakhstan IT industry is going up, there is still a gap between the universities and employers in physical entities. Such a mismatch, which is a widespread problem in rapidly developing areas, is especially pronounced in Kazakhstan. The reason is that the rapid development of the IT community often exceeds the pace at which educational programs are updated. This disassociation covers not only the learning of these important technical skills but also, more and more importantly, the development of soft skills required to excel in IT careers. The lagging pace of universities behind the changing trends in the IT sector leaves the graduates in a situation where their education is distant from the expectations of the employers, as identified in scientific literature discussing these issues.

According to [5], [6], [7] research, the difference in expectations regarding the requirements for job seekers and the skills taught in educational organizations is one of the main problems in today's IT industry. These studies stress the importance this problem and suggest possible solutions to solve it, which may serve as a guide for Kazakhstan's multi-faceted IT educational industry. In [8],

[9], and [10], the authors present methodologies and tools designed to directly inform educational content through job market analysis, thereby enhancing graduate employability. Authors in [11], [12] and [13] gave an advice for addressing this issue discussing that the curriculum should be created using the data-driven method. They suggest that the list of skills and qualifications that are considered as learning expectations should be identified by statistically analyzing the data.

This study aims to explore the correlation between the IT programs offered by higher educational institutions and the labor market's requirements in Kazakhstan, particularly focusing on soft skills. The main idea is to find mismatches in these two directions and find areas for improvement. Addressing this issue is important in order to enhance the quality of graduates and the competitiveness of Kazakhstan's IT sector. Moreover, by focusing on soft skills, the study brings attention to a crucial aspect of IT education that is essential for the development of future professionals.

Materials and methods. In this study, we explored the correlation between Kazakhstan's IT academic programs and market demands by employing a dual approach: (1) cataloging university IT specialties and (2) analyzing job offers. Firstly, we assessed IT-related academic programs across Kazakhstani universities to build a database reflecting the educational landscape. Secondly, we analyzed 450 job vacancies from key local portals such as enbek.kz, hh.kz, and careerjet.kz, in a period from September 2023 to January 2024. The job vacancies were analyzed to document essential criteria such as required skills and qualifications.

This research employs K-means clustering to analyze and group IT academic specialties in Kazakhstan into distinct clusters. The methodology includes data preprocessing, feature extraction through TF-IDF vectorization, determining the optimal number of clusters, and analyzing the clustering results.

The process of clustering started with Data Collection and Preprocessing:

- Data Collection: The dataset includes 98 academic specialties in IT, gathered from various universities in Kazakhstan.
- Data Cleaning: Specialty names were standardized to remove redundancy

After that, given that our dataset consists of 98 unique IT specialties, we use TF-IDF (Term Frequency-Inverse Document Frequency) vectorization to transform these textual names into numerical representations. TF-IDF is particularly suitable for text data, as it emphasizes terms unique to individual specialties while down-weighting common words that appear across multiple specialties.

TF-IDF Formula for our data is given below, refer to Equation (1):

$$TF - IDF(t, d) = TF(t, d) \times IDF(t). \quad (1)$$

where:

- TF is the frequency of term t within a specific specialty name d . Since specialty names are typically short, TF for our data will primarily distinguish terms unique to each name.
- IDF is calculated as in equation (2):

$$IDF(t) = \log \left(\frac{N}{1 + |\{d \in D: t \in d\}|} \right) \quad (2)$$

where:

- N is the total number of specialty names
- $|\{d \in D: t \in d\}|$ is the count of specialty names containing term t

To determine the optimal number of clusters k , we used the Elbow Method. The method involves running K-means clustering for various values of k , plotting the Sum of Squared Distances (SSE) for each k , and identifying the “elbow”.

After determining number of clusters, the K-Nearest Neighbors (KNN) algorithm was employed to categorize job vacancies into clusters. This process helped in revealing prevalent job types in the IT sector. Then we applied Euclidean distance to measure the closeness of each job vacancy vector to the cluster centroids. After that, we applied Natural Language Processing (NLP) to job descriptions, extracting the top listed soft skills like communication and teamwork. The primary sources of data for our study were the official websites of Kazakhstani universities [14], where detailed information on IT-related academic programs was obtained. Additionally, job listings were sourced from the aforementioned job portals, which are widely recognized as leading employment platforms in Kazakhstan. The choice of these sources was guided by the aim to ensure the representativeness and relevance of the data collected.

Results and discussions. Our comprehensive analysis aimed to bridge the gap between academic offerings and market needs in Kazakhstan's IT sector. We meticulously cataloged IT-related academic tracks from universities nationwide, revealing a spectrum of 98 unique specialties. Firstly, we applied the K-means clustering algorithm to categorize the collected IT specialties. The process involved pre-processing the data which included normalization and feature extraction. The optimal number of clusters (k) was determined by utilizing the Elbow Method. The sum of squared distances was used in making a decision on identifying the 'elbow point'. The results of this method are showed that the effective number of k is 5; refer to Figure 1, indicating that the specialties can be categorized to 5 clusters with minimum error. These clusters represent the underlying patterns and similarities among the various IT specialties offered across the nation's universities.

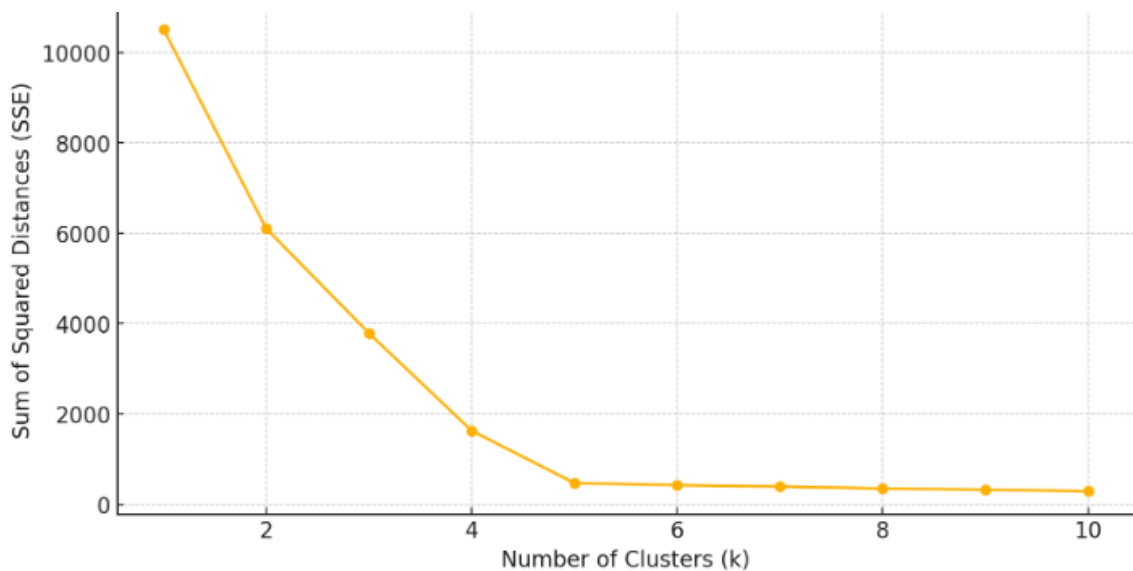

Figure 1. Results of Elbow Method

Source: Authored by the researcher

The table 1 allows for a clear and organized presentation of each IT specialty and its corresponding job cluster. It's structured to provide an overview that aligns educational programs with market demands based on the predefined clusters.

Table 1. Classification of IT Academic Specialties into Clusters Based on K-Means Analysis

IT Specialties	Cluster
Computer Science, Software Engineering, Applied Computer Science in Design, Programming and Development of Software Packages, Artificial Intelligence Technologies, Computer Science and Software Engineering, Intelligent Robotics, Computer Science (Network and WEB Technologies), Computing and Software/Smart Computing, Data Science and Machine Learning	Software Development and Computer Science

IT Management, IT Design and Management, Business Analytics and Big Data, Business Analytics and IT Project Management, Business Informatics, IT Entrepreneurship and Digital Economy, Digital Economy, IT in Business, Product Management, Information Technology in Business, IT Management, Digital Agricultural Systems and Complexes, Administration, Management and Protection of Computer Systems and Networks in Enterprises, Financial Mathematics	IT Management and Business
Information Systems and Technologies, Industrial Information Systems (English), Information and Software Systems, Information Systems, Information Systems in the Oil and Gas Industry, Information Technology, Corporate Information Systems, Applied Informatics, Design of Digital Analytical Educational Systems, Information Systems Architecture, Information Systems in Business, Industry and Education, Information Systems in Management, Information Engineering in Economics, Information Systems in Business, Network and System Administration	Information Systems and Technology
Computer Technology and Software (Security of Computer Systems and Networks), Computer Systems and Software, System and Network Administration, Information Technology and Data Protection, Mathematical Methods for Information Security, Cyber-Physical Systems, Cryptology, Information and Communication Technologies and Security, Administration, Management and Protection of Computer Systems and Networks	IT Security and Networking
Agroinformatics, Mathematical Economics and Data Analysis, Digital Engineering, IT Analytics, IT Medicine, Big Data Analysis, Data Science, Digital Management and Design, Automation and Robotics, Big Data Analytics, SMART Systems Design, Industrial Automation, Data Engineering, Smart Technologies, Software Architect, Media Technology, Telematics, IT in Healthcare, Modeling and Design of Virtual Reality, Artificial Intelligence, Information Processing and Data Visualization, Biocomputing, Immersive Technologies, Mathematical and Computational Sciences, Data Science, IT Audit, Economic-Mathematical and Computer Modeling, Engineering Mathematics, Computer Science and Information and Communication Technologies	Emerging Technologies and AI

Source: Authored by the researcher

As mentioned in previous section we categorized 450 job vacancies sourced from three prominent Kazakhstani job portals. The vacancies were classified into five primary clusters based on their descriptions and required qualifications:

- Software Development and Computer Science: 47.95%
- IT Management and Business: 8.22%
- Information Systems and Technology: 17.81%
- IT Security and Networking: 10.96%
- Emerging Technologies and AI: 15.07%

This categorization provided a clear view of the job market's composition and allowed us to directly compare it with the academic programs available.

Then the Natural Language Processing (NLP) was employed to analyze the job descriptions concerning the soft skills requirement in the text of the job vacancies. This approach allowed us to extract and categorize the prevalent soft skills mentioned across different job clusters.

The findings were visualized using barcharts, which demonstrated the frequency and importance of various soft skills within each job cluster, refer to Figure 2:

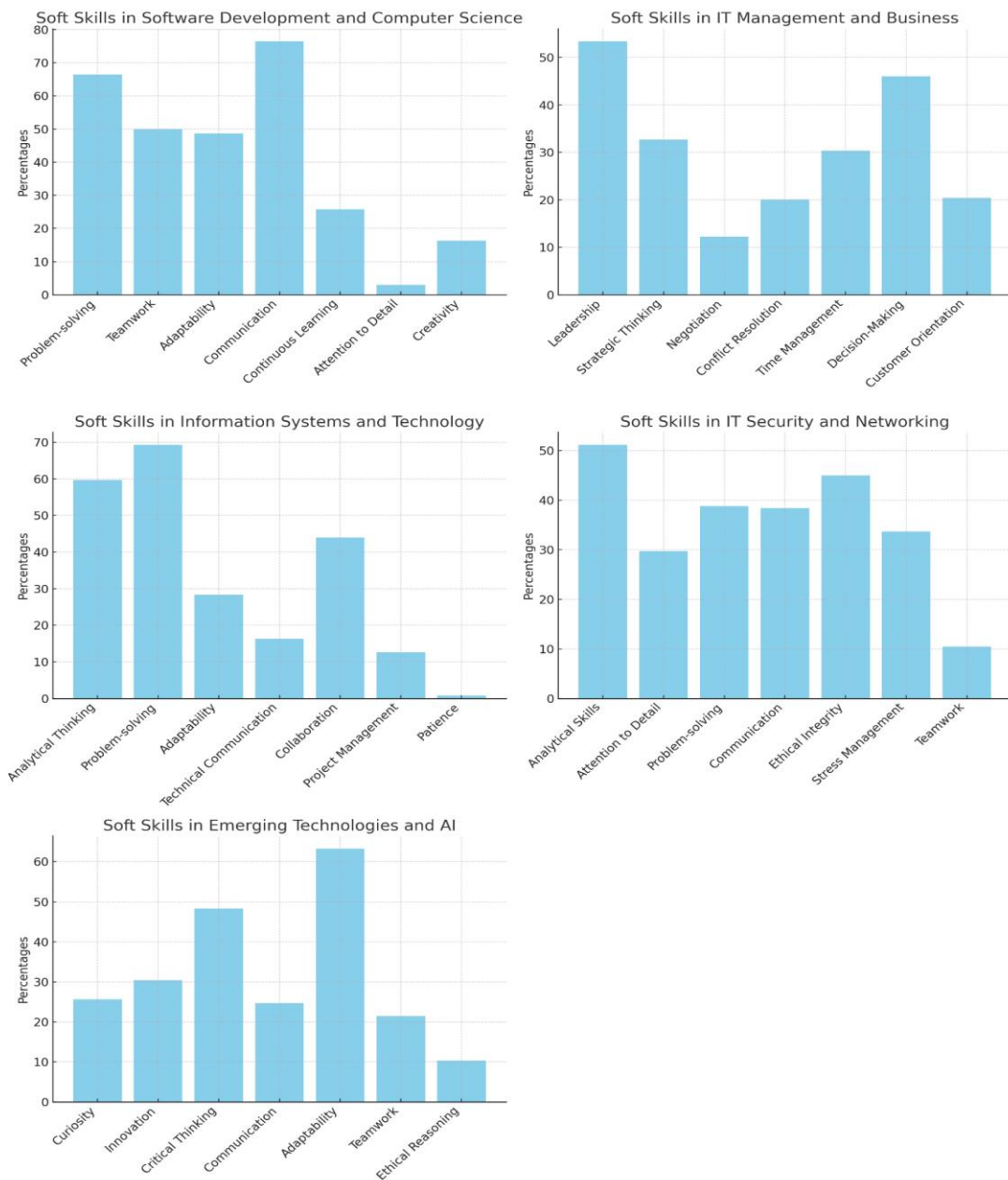

Figure 2. Soft Skills Importance by Job Cluster - Composite Analysis

Source: Authored by the researcher

The following paragraph shows the list of soft skills predominant in each job cluster according to the results of job description analysis.

In Software Development and Computer Science cluster soft skills like *Problem-solving*, *Teamwork*, *Adaptability*, *Continuous Learning*, and *Communication* topped the list. The requirement of these skills can be because of the dynamic nature of the projects in this specific cluster that will require specialists to quickly adapt to the changes and be active learner. Moreover, the project based work mainly requires to work in a team that justifies need of skills like teamwork and communication.

Whereas, for IT Management and Business sector it seems that skills like *Leadership*, *Strategic Thinking*, *Negotiation*, *Time Management*, and *Decision-Making* are more important than other soft skills. This can be because these skills are crucial for managing teams, projects, and strategic initiatives within IT businesses.

In the Information Systems and Technology cluster soft skills like *Analytical Thinking*, *Problem-solving*, *Adaptability*, *Technical Communication*, and *Collaboration* seems to be valued. This shows

that the professionals in this cluster are expected to interpret complex data and work across different departments.

The IT Security and Networking cluster seems to be similar to the previous cluster in terms of skills' requirement. The analysis showed that skills like *Analytical Skills*, *Attention to Detail*, *Problem-solving*, *Communication*, and *Ethical Integrity* are emphasized in vacancies of this cluster.

Whereas, employers of Emerging Technologies and AI sector likely to prioritize skills like *Curiosity*, *Innovation*, *Critical Thinking*, *Communication*, and *Adaptability*. These skills seem to reflect the innovative and exploratory nature of working with new technologies.

The barcharts in Figure 2 not only illustrates the distribution of soft skills across clusters but also highlights the universal importance of Problem-solving and Teamwork by showing their value across all IT domains.

This analysis demonstrated that soft skills such as problem-solving, teamwork, adaptability, and communication are highly valued across all IT job clusters. However, it seems that there is a lack of focused training and development in these areas within university curricula. This fact brings a thought that today's educational system is still lack of systemized way of teaching the soft skills and still focusing on technical qualifications. This study showed that considering the evolving nature of the IT industry, characterized by teamwork, dynamic problem-solving, and continuous learning, the higher education system should use an approach which will balance technical knowledge with soft skills development.

The findings from our research have profound implications for curriculum development and pedagogical approaches within Kazakhstan's IT education system. There is a clear need for universities to realign their programs to better match the job market's needs, particularly by incorporating soft skills development courses created considering the special requirements of the specific cluster of the IT sector.

Conclusion. Our research has provided valuable discussion on how to make closer the Kazakhstan's IT education and the industry. The results of the study demonstrated the there is still a significant gap between educational programs offered by academic institutions and the soft skills required by employers. The list of top soft skills for each cluster identified in this study can be helpful for Kazakhstan's IT education system and industry institutions. For universities, it would be needed to update and diversify their IT curricula to include more market-relevant specialties and to incorporate soft skills development into their educational programs considering the needs of specific specialties. This could involve partnerships with industry stakeholders to ensure that the skills taught are aligned with real-world requirements. Further investigation is needed to explore effective methods for integrating soft skills into IT education and to identify best practices for determining the industry needs. Additionally, studies tracking the further career path of graduates are needed in order to assess the long-term effect of curriculum changes and industry-academia collaborations. This shows that to make a strong correlation between educational programs and required skills for job market there should be a collaborative effort among universities and industry institutions. By considering the importance of connection between educational systems and industry, and thus by adapting the curricular to the needs of the industry Kazakhstan can enhance the employability of the IT graduates.

Acknowledgment. This research was funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (grant AP14871966).

REFERENCES

- 1 Concept of digital transformation, development of the information and communication technology industry and cybersecurity of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029 (2023, March 28).
- 2 Astana Hub - Digital Technopark. [Electronic resource] – URL: <https://astanahub.com/>
- 3 Digital Bridge 2023 is an international forum about digital technologies, business and IT. [Electronic resource] – URL: <https://digitalbridge.kz/>

4 President Kassym-Jomart Tokayev took part in a round table of business circles of Kazakhstan and Germany - Official website of the President of the Republic of Kazakhstan. Akorda.kz. [Electronic resource] – URL: <https://www.akorda.kz/ru/prezident-kasym-zhomart-tokaev-prinyal-uchastie-v-kruglom-stole-delovyh-krugov-kazahstana-i-germanii-2983759>

5 Silvius, A., & De Waal, B. M. E. (2010). Assessing Business and IT Alignment in Educational Organizations. 2010 International Conference on Computational Intelligence and Software Engineering, 1–7.

6 Reynolds, P., & Yetton, P. (2015). Aligning business and IT strategies in multi-business organizations. *Journal of Information Technology*, 30, 101–118.

7 Silvius, A., & De Waal, B. (2010). Business and IT Alignment in Dutch Vocational Education and Training Organizations. *Communications of the IIMA*: Vol. 10: Iss. 1, Article 7. DOI: <https://doi.org/10.58729/1941-6687.1131>

8 Sozykin, A., Koshelev, A., Bersenev, A., Shadrin, D., Aksenov, A., & Kuklin, E. (2021). Developing Educational Programs Using Russian IT Job Market Analysis. *2021 Ural Symposium on Biomedical Engineering, Radioelectronics and Information Technology (USBREIT)*, 391–394.

9 Chamoso, P., González-Briones, A., & García-Peñalvo, F. (2019). Data Analysis Platform for the Optimization of Employability in Technological Profiles. In: De La Prieta, F., et al. Highlights of Practical Applications of Survivable Agents and Multi-Agent Systems. The PAAMS Collection. PAAMS 2019. *Communications in Computer and Information Science*, vol 1047. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-24299-2_29

10 Afzal, H., Kamran, A., & Noreen, A. (2020). Survival Analysis of Python and R within the Job Market Trend. *Journal of Information Technology and Computing*, 1(1): 31-40. DOI: 10.48185/jitc.v1i1.94

11 Yoon, J. (2019). A Descriptive Study on the Job Information Service Market. *Journal of the Korea Society of Computer and Information*, 24, 143–152.

12 Shadrin, D., Sozykin, A., Kuklin, E., & Bersenev, A. (2022). Classification of Software Developer Skills Using Analysis of Russian Job Ads. *2022 Ural-Siberian Conference on Biomedical Engineering, Radioelectronics and Information Technology (USBREIT)*, 236–239.

13 Miranda, M., & León, J. (2023). An Analysis of the Job Offer for Professionals in Information Technology. *2023 IEEE Seventh Ecuador Technical Chapters Meeting (ECTM)*, 1–4.

14 B057 Information technology. Bachelor's degree group of educational programs. Univision.kz - everything about education in Kazakhstan. [Electronic resource] – URL: <https://univision.kz/edu-program/group/B057-informatsionnye-tehnologii.html>

*Бекболат М.С.¹, Беркимбаев К.М.², Сағымбаева А.Е.³

^{1, 2} Қожас Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан, Түркістан

³ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

АТ ТҮЛЕКТЕРІ ҮШІН ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ИКЕМДІ ДАҒДЫЛАРДЫҢ РӨЛІ: ЕҢБЕК НАРЫҒЫН ТАЛДАУ

Аңдатпа

Бұл зерттеу Қазақстандағы ақпараттық технологиялар (АТ) саласындағы оқу бағдарламалары мен нарық сұраныстарының арасындағы байланысты анықтайды және нақты шаралар ұсынады. Қазақстандағы университеттерден АТ саласына байланысты оқу бағдарламаларын толық каталогтау жүзеге асырылды және 2023 жылдың қыркүйегінен 2024 жылдың қаңтарына дейінгі аралықта enbek.kz, hh.kz және careerjet.kz сияқты белгілі жұмыс порталдарынан жұмыс орындары туралы деректер жинақталды. Жұмыс орындарын топтастыру үшін K-Nearest Neighbors (KNN) мен табиғи тілді өңдеу (NLP) әдістерін қолдана отырып, жұмыс сипаттамаларында жиі кездесетін икемді дағдылар ажыратылды. Бұл талдау арқылы оқу бағдарламалары мен нарықтық талаптар арасындағы сәйкестік айқындалды. Бұл нәтижелер Қазақстанның АТ білім беру жүйесі мен еңбек нарығы үшін маңызды, олар икемді дағдыларды қамтитын кешенді АТ білім беру саласына көшуге және оқу бағдарламасын жаңартуға шақырады. Бұл зерттеу Қазақстандағы АТ білім беру саласының мәселелерін талқылап, жақсартуға үлес қосады; университеттерге, саясаткерлерге және өнеркәсіп өкілдеріне нарықтық талаптарға сай келетін оқу бағдарламаларын әзірлеуге бастама болады.

Түйінді сөздер: АТ білім, еңбек нарығын талдау, Қазақстан, икемді дағдылар, NLP, KNN, жұмыс кластерлері.

Бекболат М.С.¹, Беркимбаев К.М.², Сагимбаева А.Е.³

^{1,2}*Международный казахско-турецкий университет имени «Ходжа Ахмет Ясави»,
Казахстан, Туркестан*

³*Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, Алматы*

РОЛЬ ГИБКИХ НАВЫКОВ НА РЫНКЕ ТРУДА КАЗАХСТАНА ДЛЯ ИТ-ВЫПУСКНИКОВ: АНАЛИЗ РЫНКА ТРУДА

Аннотация

Данное исследование определяет взаимосвязь между учебными программами по информационным технологиям (ИТ) и потребностями рынка в Казахстане и предлагает конкретные меры. Авторы провели полную каталогизацию программ обучения в сфере ИТ в университетах Казахстана и собрали данные о вакансиях с известных порталов вакансий, таких как *enbek.kz*, *hh.kz* и *Careerjet.kz*, за период с сентября 2023 года по январь 2024 года. Для вычленения мягких навыков, наиболее часто встречающихся в описаниях должностей, от групповых должностей, использовались методы K-Nearest Neighbours (KNN) и обработка естественного языка (NLP). На основе этого анализа определялось соответствие программ обучения требованиям рынка. Эти результаты важны для казахстанской системы ИТ-образования и рынка труда, они требуют обновления учебной программы и перехода к комплексному ИТ-образованию, включающему гибкие навыки. Настоящее исследование будет способствовать обсуждению вопросов улучшения ИТ-образования в Казахстане и станет отправной точкой для университетов, политиков и представителей промышленности для разработки учебных программ, отвечающих требованиям рынка.

Ключевые слова: ИТ-образование, анализ рынка труда, Казахстан, гибкие навыки, НЛП, KNN, кластеры рабочих мест.

Karstina S.G.¹, *Tussupbekova A.K.², Mussenova E.K.³, Chizhevskaya Y.T.⁴

^{1,2,3,4} Karaganda Buketov University

^{1,2,3,4} Karaganda, Kazakhstan

¹ORCID 0000-0001-8425-681X

²ORCID 0000-0001-5299-9977

³ORCID: 0000-0001-5458-3641

⁴ORCID:0000-0003-4686-4624

*(E-mail: tussupbekova.ak@gmail.com)

APPLICATION OF DIFFERENT EDUCATIONAL STRATEGIES TO ENHANCE THE EFFECTIVENESS OF WORK-BASED LEARNING FOR STUDENTS IN ENGINEERING AND SCIENCE EDUCATION PROGRAMMES

Annotation

In the context of modern social and technological transformations, universities must ensure the continuous development of students' skills necessary for employment through their involvement in professional communication, individual and continuous learning, in the implementation of projects, research, analysis and problem solving. At the same time, universities should ensure regular monitoring, updating and adjustment of educational programs, learning strategies, learning outcomes, the use of student-oriented approaches in teaching, create a comfortable and trusting learning environment, provide timely and constructive feedback. In accordance with this, the aim of the work was to determine the most effective strategies for practical training of students of engineering and natural science educational programs at the workplace in the company. To achieve the purpose of the research, practical training programs for students in the workplace were developed and tested in companies of the Karaganda and Akmola regions, an analysis of the progress of students and the results of self-assessment in the development of key skills within the framework of practical training programs at the workplace was carried out. During the research, assessment protocols, online questionnaires and self-assessment methods were developed and used in the work. Based on the results of the approbation of practical training programs for students in the workplace according to the bachelor's degree programs "6B06201 – Radio engineering, electronics and Telecommunications" and "6B05304 – Physics", their effectiveness in the development of professional and technical skills, teamwork and teamwork skills, critical thinking, important personal qualities necessary for graduates of educational programs of engineering has been established and natural science profiles for successful integration into the professional environment and career development. Based on the analysis of the effectiveness of applied workplace learning strategies, it is shown that when teaching students of engineering and natural science educational programs, universities need to involve students more in problem-solving, project-oriented and practice-oriented tasks and cases, which will allow them to acquire the necessary practical experience in identifying and analyzing problems, making adequate decisions, and improving their assessment self-efficacy, improve social and professional communication and interaction skills.

Key words: experiential learning, workplace learning, engineering education, science education, learning situations, case technologies, project-based learning, learning strategies.

Introduction. In the context of rapid changes in technologies and working methods, employers are increasingly demanding practical experience and skills from graduates of engineering and natural science educational programs of universities that cannot be fully mastered only in classrooms [1, 2]. These skills should be continuously developed by students throughout the entire period of study through their professional communication, individual and continuous learning, teamwork, participation in projects, research, analysis and problem solving. At the same time, students should know and understand the environmental and social aspects related to their future professional activities [3 - 7]. For the effective development of the listed knowledge and skills among students, universities must ensure regular monitoring, updating and adjustment of educational programs, learning strategies, learning outcomes, and the use of student-oriented approaches in teaching. Teachers should create a comfortable and trusting learning environment that will support and encourage students to develop the necessary skills, unlock their potential through finding solutions to problematic problems, understanding the practical significance of their knowledge, and overcoming difficulties. Starting from the first courses of study at the university, it is necessary to prepare students for the realities of professional activity, cooperation and interaction in a real professional environment, bridging the gap between theoretical knowledge acquired at the university

and the real tasks they will face in the profession [3, с.71-74; 4, с.1064-1066; 8-11]. Also, the effectiveness of learning is influenced by timely and constructive feedback, which helps students understand their strengths and weaknesses, conduct self-analysis, and motivate them to self-development and self-improvement. Practice-oriented approaches to learning, including practical on-the-job training, can greatly contribute to the successful solution of these tasks. The relevance of such approaches in the preparation of students of engineering and natural science educational programs is due to a number of key factors that are associated with 1) modern requirements for the qualification of specialists and changes in the labor market, 2) the gap between the student's theoretical knowledge and skills of their practical application in real situations, 3) technological innovations and their impact on the process 4) the importance of involving students in the implementation of real projects and solving problematic tasks, 5) the need to expand the forms and methods of interaction between universities and the professional community, 6) the importance of developing students' relevant and in-demand competencies necessary for successful employment and adaptation in a real professional environment.

In accordance with this, the purpose of this work is to determine the most effective strategies for practical training of students of engineering and natural science educational programs at the workplace in the company. To achieve the purpose of the study, the following tasks were set in the work: 1) development of practical training programs for students at the workplace in the company for bachelor's degree programs “6B06201 – Radio engineering, electronics and telecommunications”, “6B05304 – Physics” and their approbation using various learning strategies, 2) analysis of the results of the approbation of practical training programs for students in the workplace and the progress of students in developing key skills, 3) self-assessment by students participating in the approbation of practical training programs in the workplace, communication skills, leadership, creativity, self-organization, stress tolerance, emotional intelligence 4) conducting self-assessment by students participating in the testing of practical training programs in the workplace, self-analysis skills and self-efficacy.

Methods and Materials. When conducting research in the work, protocols were developed and used for evaluating the actions performed by students by course teachers and mentors from the company within the framework of various strategies for practical training in the workplace. To analyze the progress of students in on-the-job training, an assessment of the development of key skills such as teamwork and teamwork, critical thinking, professional and technical skills was carried out before and after program testing. The assessment of the results of practical training of students in the workplace and the progress of students was carried out using a 10-point scale, where 1 point corresponded to the lowest grade, 10 points corresponded to the highest grade. The work also developed online questionnaires for self-assessment by students participating in the testing of practical training programs in the workplace, such parameters as independence, the ability to take responsibility and risks for solving problematic and practical tasks, the ability to track all situations affecting the development of professional skills and competencies, to identify successful and unsuccessful manifested initiatives and actions in the performance of practical tasks and their consequences, the ability to analyze the causes of failure and their strengths, They allow you to successfully complete practical tasks, the ability to build effective communication with a mentor, students, company employees, and a teacher. The questionnaires were developed using GoogleForms software and sent to respondents by e-mail with information about the purpose and objectives of the survey. For a detailed selection of answers to the questionnaire questions, the Likert scale was used, which allows measuring the opinions of respondents, their attitude, motivation and other parameters. Parameters such as averages and standard deviation were used in the analysis of the survey results.

Results and discussion. 47 students took part in the testing of practical training programs for students at the workplace according to the educational programs “6B06201 – Radio engineering, electronics and telecommunications” and “6B05304 – Physics”. The testing of the programs was carried out on the basis of three companies of the Karaganda and Akmola regions specializing in the field of television and radio communications, information technology and digital service systems, the development of innovative technologies for processing ores, non-ferrous metals, waste from

processing and metallurgical production. When conducting practical training in companies, contextual learning, experience-based learning, case technologies, project training, and learning situations were used. When testing practical training programs for students in the workplace, seven basic learning strategies were used, shown in Figure 1.

Figure 1. Learning strategies used in the testing of practical training programmes for students in the workplace
Source: compiled by the author

Within the framework of the training strategy “Development in the workplace”, 12 practical sessions were held, during which students performed tasks that allowed the instructor and mentor to assess their independence, ability to monitor situations affecting the development of professional skills, skills to analyse the reasons for failure and their strengths, and others (Table 1). The results of the evaluation by the instructors and mentors from the company of the students' actions are presented in Table 1.

Table 1. Evaluation of students' actions in work-based learning using the Workplace Development strategy

Actions of students when performing practical tasks at the workplace	Average score on a 10-point scale
During training, students demonstrate autonomy, take responsibility and risks for solving problematic and practical tasks	7
During practical assignments, students monitor all situations affecting the development of professional skills and competences	6,25
Students identify successful and unsuccessful initiatives and actions taken in carrying out practical tasks in the workplace and their consequences	6,8
Students analyse the reasons for failure and their strengths that allowed them to successfully complete the practical tasks	7,25
Students build effective communication with mentor, trainees, company employees, and instructor	8,25

Source: compiled by the author

As follows from the data in table 1, the highest assessment by the course teacher and the mentor of the company was given to such actions of the student as building effective communication with the mentor, students, employees of the company, with the teacher. The lowest rating was given to such actions of the student as tracking all situations affecting the development of professional skills and competencies when performing practical tasks. The average assessment of the actions performed by students within the framework of the “Workplace Development” strategy was 7.11 points.

As part of the on-the-job training strategy “Special assignments (projects)”, students performed tasks such as forming a plan for the installation of satellite television reception and distribution by districts and dealers; checking the readiness of the main and backup equipment of receiving and transmitting equipment for television and radio broadcasting (TV and RV); developing and applying an algorithm for checking the readiness of funds communications, alarms and communications for the transmission; development of a structural, functional and schematic diagram of power supplies with increased protection against electrostatic discharges (ESR) and with a high level of electromagnetic compatibility (EMC); assembly of a device for collecting and transmitting data wirelessly based on the RAK3272 module; development of a network architecture for IoT devices based on the MQTT protocol using ESP32 modules; development of a calibration methodology spectrometer; working with databases of spectra for various materials; designing and performing experimental work to study the interaction of light with matter. According to the results of special assignments, the average student performance score on a 10-point scale was 5.85.

As part of the “Learning from the experience of others” strategy, students observed the work of mentors, performed various types of work that contributed to the development of their independence in assessing situations, decision-making skills, engineering thinking and technical abilities, leadership and professionalism in work, creativity, professional communication, self-organization, stress resistance, emotional intelligence. These types of work included monitoring the sequence of actions followed by recording the operations performed by the mentor, participating in the search for the necessary component base, participating in the preparation of orders, and others. The average assessment of students' work on a 10-point scale within the framework of the strategy “Learning from the experience of others” was 8.67. At the same time, based on the experience gained during on-the-job training, students noted that they would like to develop such personal and professional qualities as emotional stability, critical thinking, flexibility, mobility, responsibility for work results, the ability to solve complex tasks by dividing into many simple tasks, the ability to distribute tasks among participants to explain complex processes in simple and understandable words, to acquire skills in performing work on modern equipment, using various engineering resources and tools.

As part of the development strategy “Seeking feedback” such forms of feedback between the student, instructor and mentor were used as joint discussion of learning outcomes and forms of their achievement, assessment, correction of work, discussion with the mentor of all stages of realization of the tasks set. The requirements for the tasks to be performed and criteria for their evaluation were explained to all students in advance. Throughout the entire period of on-the-job training, students received feedback from the course instructor and mentor on the completed tasks, indicating the strengths and weaknesses of the work. This helped to make timely adjustments to the practical on-the-job training. When performing practical tasks, students used technical data sheets of devices and equipment. Taking into account the recommendations of the teacher and mentor in the professional behavior of students observed the following changes: increase in the level of self-analysis, critical attitude to the situation and information, increased interest in the future profession, improved discipline, time management, organization and responsibility, the desire to work independently, increased confidence when discussing issues related to the development of electrical circuits, understanding the peculiarities of the development of microwave devices, increased initiative, improved skills of teamwork. Participation in the creation of component libraries allowed them to familiarize themselves with the variety of component base in SMD design.

Under the development strategy “Coaching” 14 consultations with mentors and teachers were held for students. Within the framework of this strategy case technologies were applied. Students performed such case assignments as 1) development of LC filters circuit for limiting microsecond and millisecond interference by preliminary modeling with initial parameters of supply voltage (220 V) and frequency (50 Hz); 2) calculation of power consumption and development of the electrical power supply circuit of the wireless data acquisition device using STM32F401XXX microcontroller, SIM 800 modules, ESP32, RAK3271; 3) soldering the components of the device, consisting of circuits for switching on the display, switching on the USB interface, external real-time source block (RTC), external memory block (EEPROM); 4) measuring the quality indicators of television and

radio broadcasting equipment; 5) carrying out operational switching of electrical equipment, television and radio broadcasting equipment; 6) tuning and adjustment of receiving and transmitting television and radio broadcasting equipment; 7) calculation of LC filters and others. The students' self-assessment of the acquired personal and professional competencies showed that the students have become more aware of the elements of circuitry, learned to read digital electronics schemes independently, acquired practical skills in the development of printed circuit boards, in particular for microwave devices, search, selection and assembly of components in SMD version, improved understanding of professional terminology and its application in the correct context. To improve the efficiency of students' work at the workplace, it was recommended to 1) organize continuous independent work of students to improve their practical skills and broaden their horizons, 2) use tasks that require more detailed analysis of situations and alternative solutions, which will help students to study the material more deeply and learn to consider problems from different points of view, 3) conduct regular consultations to deal with the most difficult topics and typical mistakes, which will allow students to get feedback in the mode of their work, and 3) conduct regular consultations with the students. The average score on a 10-point scale for this development strategy was 8.

According to the development strategy “Self-learning” students performed independent work with scientific literature and Internet resources. The average score on a 10-point scale for this development strategy was 7.67.

Under the development strategy “Trainings and seminars” 7 trainings and seminars were held in the company or by the company's employees in the university.

Comparison of the results of evaluation of students' practical work in the company showed that the most effective strategy was “Learning from the experience of others” (the evaluation result amounted to 8.67 points). The least effective strategy was “Special assignments (projects)” (the evaluation result amounted to 5.85 points). The obtained result indicates that when teaching students of engineering and science educational programs, universities should pay more attention to the development of professional and technical skills through the involvement of students in project and practice-oriented assignments and cases, as well as the development of self-study and self-analysis skills.

When piloting experiential learning programs for students in the workplace, the development of key skills such as teamwork and team interaction, critical thinking, professional and technical skills were assessed to analyze student progress. Let's take a closer look at the students' progress in each of these skills:

1. Teamwork and team interaction. Baseline: at the beginning of the on-the-job training program, most students had poorly developed teamwork skills. Many preferred individual work and did not always coordinate effectively with colleagues. Final level: teamwork became more coherent; students learned to better distribute roles in the team, take into account the opinions and ideas of other participants. Within the framework of the ongoing approbation of practical training programs in the workplace, students' teamwork and team interaction skills improved by 40%. At the same time, students became more confident in sharing knowledge and helping each other, which also contributed to their mentoring skills.

2. Critical thinking. Initial level: critical thinking is developed at the basic level. In most cases, students were inclined to standard methods of analysis and did not always ask clarifying questions, which hindered a deep understanding of the problem. Bottom line: by the end of the work-based learning program, students became more confident in analyzing proposed problems, seeking alternative solutions, questioning obvious answers, and testing hypotheses. Students' critical thinking skills increased by 40%, and students' initiative in verifying information from various sources increased.

3. Professional and technical skills. Initial level: the initial level of professional skills varied depending on the level of students' training, but in general there were difficulties in applying theoretical knowledge in practice. Outcome: skills related to the application of theoretical knowledge of physics and engineering methods in solving practical problems improved by 20%. Students learned

to work with modern engineering tools, conduct experiments and analyze the results in the conditions of real professional tasks.

At the end of approbation of practical training programmes for students in the workplace, students' self-assessment of such important skills as communication, leadership, creativity, self-organisation, stress tolerance, and emotional intelligence was carried out. Self-assessment was carried out using a 10-point scale (1 point corresponds to the lowest assessment, 10 points correspond to the highest assessment). The analysis of the obtained results showed (Figure 2) that students give the highest self-assessment to emotional intelligence (8.69 points). The lowest self-assessment was given by students to such skills as stress tolerance (7.78 points) and leadership (7.96 points). The result indicates that within the framework of practical training programmes in the workplace students should be more actively involved in solving problem situations, have the opportunity to participate in such practical tasks that will help them to identify and analyse problems faster, make adequate decisions and help themselves and others more effectively, increase confidence that successes and failures largely depend on their own actions. At the same time, while studying at the workplace in the company, students should be more involved in project activities, allowing them to develop social communication skills, discipline, the ability to see the big picture and anticipate possible problems, motivate and inspire project team members, resolve conflicts, and engage in self-learning.

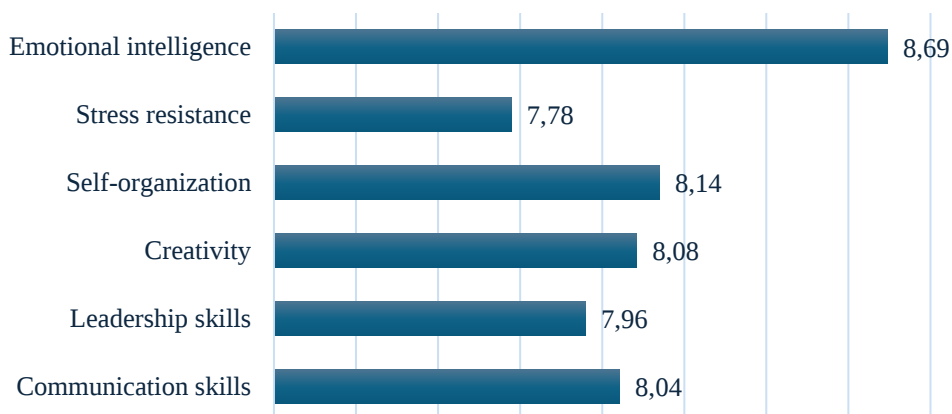

Figure 2. Results of students' self-assessment of skills development in the workplace learning process
Source: compiled by the author

The conclusions drawn from the self-assessment results are supported by the results of students' assessment of self-reflection and self-efficacy skills of students participating in the piloting of work-based experiential learning programmes (Figure 3).

Figure 3. Results of self-reflection and self-efficacy skills assessment by students participating in the piloting of practical workplace learning programmes
Source: compiled by the author

As can be seen from the data presented in Figure 3, less than half of the students participating in the testing of practical training programs at the workplace conduct a self-assessment of their personal and professional competencies. Only 50% of the surveyed students analyze successful and unsuccessful initiatives when performing practical tasks, projects, and solving problematic tasks. From 51.4% to 62.5% of the surveyed students, when performing problematic and practical tasks, are ready to take responsibility and risks, assess factors affecting the development of their professional skills and competencies, and know their strengths and weaknesses.

Thus, the results of the study showed that practical training programs for students in the workplace should provide students with the development of professional and technical skills, important personal qualities necessary for graduates of educational programs of engineering and natural science profiles for successful adaptation in a professional environment and career development.

Conclusion. Based on the results of approbation of the programmes of practical training of students in the workplace on the educational programmes of bachelor's degree “6B06201 - Radio Engineering, Electronics and Telecommunications” and “6B05304 – Physics” it is possible to note their effectiveness in the development of professional and technical skills, skills of teamwork and team interaction, critical thinking, important personal qualities necessary for graduates of educational programmes of engineering and science profiles for successful integration into the professional environment and career

Based on the analysis of the effectiveness of the applied on-the-job training strategies, it has been established that when training students of engineering and natural science educational programmes, universities need to involve students more in project and practice-oriented tasks and cases, in solving problem situations, which will allow them to acquire the necessary practical experience in identifying and analysing problems, making adequate decisions and effective interaction, increase their confidence that successes and failures largely depend on their own.

Funding information. This research is funded by the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP19679248 - " Integration of new forms of corporate training in the implementation of dual education programs in engineering and science").

REFERENCES

- 1 Khodadad, D. (2023). Creating a Supportive and Effective Learning Environment for Engineering Students: Pedagogical Strategies, Engagement, and Enhanced Outcomes // International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP), Vol.13(8), 33–50. <https://doi.org/10.3991/ijep.v13i8.41755>
- 2 Jiang, Z., Chandrasekaran, S., Zhao, G., Liu, J., Wang, Y. (2020). Teaching towards Design-Based Learning in Manufacturing Technology Course: Sino–Australia Joint Undergraduate Program // Sustainability, Vol. 12, 3522. <https://doi.org/10.3390/su12093522>
- 3 Karstina, S.G. (2021). Educators Training in the Context of Socio-Economic and Technological Trends of Kazakhstan // Educating Engineers for Future Industrial Revolutions. ICL 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, Vol. 1329, P. 68-75.
- 4 Karstina, S.G. (2022). Engineering Training in The Context of Digital Transformation // 2022 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON), 1062-1068.
- 5 Karstina, S. (2023). The Role of Group Project-Based Learning in Engineering Training // Learning in the Age of Digital and Green Transition. ICL 2022. Lecture Notes in Networks and Systems, Vol. 634, 239–245. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26190-9_24.
- 6 Gadola, M. and Chindamo, D. (2017). Experiential Learning in Engineering Education: The Role of Student Design Competitions and a Case Study // International Journal of Mechanical Engineering Education, № 47(1), 3–22. <https://doi.org/10.1177/0306419017749580>.
- 7 Zaher, A.A., Hussain, G.A., Altabbakh, H. (2023). An Active Learning Approach for Applying STEAMeD-Based Education in Engineering Programs // International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP), Vol. 13(3), 4–26. <https://doi.org/10.3991/ijep.v13i3.34819>

8 Karstina, S., Zhetpisbayeva, B., Tussupbekova, A., Makhanov, K. (2024). Application of Practice-Oriented Education Technologies in Training Students in Engineering and Science Specialties// Higher education in Kazakhstan, №2 (46), 56-67. <https://doi.org/10.59787/2413-5488-2024-46-2-56-67>

9 Karstina, S.G., Shkutina, L.A., Musenova, E.K., Tusupbekova, A.K., Mukhanov, K.M. (2024) Methodological recommendations on the use of innovative forms of corporate education in the preparation of students in engineering and natural sciences. – Karaganda: ARKO Printing House LLP, 176 p. [In Russian]

10 Khampirat, B. (2021). The Impact of Work-Integrated Learning and Learning Strategies on Engineering Students' Learning Outcomes in Thailand: A Multiple Mediation Model of Learning Experiences and Psychological Factors // IEEE Access, Vol. 9, 111390-111406. doi: 10.1109/ACCESS.2021.3055620

11 Jackson, D. (2018). Developing graduate career readiness in Australia: Shifting from extra-curricular internships to work-integrated learning // Int. J. Work-Integr. Learn, Vol. 19, №1, 23-35.

Карстина С.Г.¹, *Тусупбекова А.К.², Мусенова Э.К.³, Чижевская Ю.Т.⁴

^{1,2,3,4}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,

^{1,2,3,4}Қарағанды, Қазақстан

ЖҰМЫС ОРНЫНДА ИНЖЕНЕРЛІК ЖӘНЕ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-ҒЫЛЫМИ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ СТУДЕНТТЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ҮШІН ӘРТҮРЛІ БІЛІМ БЕРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Қазіргі заманғы әлеуметтік және технологиялық трансформациялар жағдайында жоғары оқу орындары студенттердің кәсіби коммуникацияға, жеке және үздіксіз оқытуға, жобаларды, зерттеулерді орындауға, проблемаларды талдау мен шешуге тарту арқылы жұмысқа орналасу үшін қажетті дағдыларды үздіксіз дамытуды қамтамасыз ету керек. Бұл ретте университеттер білім беру бағдарламаларын, оқыту стратегияларын, оқыту нәтижелерін тұрақты мониторингтеуді, өзектендіруді және түзетуді, оқуда студенттерге бағдарланған тәсілдерді қолдануды қамтамасыз етуге, оқытудың жайлы және сенімді ортасын құруға, уақтылы және сындарлы кері байланысты қамтамасыз етуге тиіс. Осыған сәйкес жұмыстың мақсаты компаниядағы жұмыс орнында инженерлік және жаратылыстану-ғылыми білім беру бағдарламалары бойынша оқитын студенттерін практикалық оқытудың ең тиімді стратегияларын анықтау болды. Зерттеу мақсатына қол жеткізу үшін Қарағанды және Ақмола облыстарының компанияларында жұмыс орнында студенттерді практикалық оқыту бағдарламалары әзірленіп, сынақтан өткізілді, жұмыс орнында практикалық оқыту бағдарламалары шеңберінде негізгі дағдыларды дамытуда білім алушылардың үлгерімі мен өзін-өзі бағалау нәтижелеріне талдау жүргізілді. Зерттеу жүргізу барысында бағалау хаттамалары, онлайн сауалнамалар және өзін-өзі бағалау әдістері әзірленіп, қолданылды. «6B06201 – Радиотехника, электроника және телекоммуникациялар» және «6B05304 – Физика» бакалавриат білім беру бағдарламалары бойынша оқитын студенттерді жұмыс орнында практикалық оқыту бағдарламаларын сынақтан өткізу нәтижелері негізінде олардың инженерлік және жаратылыстану-ғылыми бейіндегі білім беру бағдарламаларының түлектеріне кәсіби ортаға және мансаптық дамуға сәтті интеграциялау үшін қажетті кәсіби және техникалық дағдыларды, топта жұмыс істеу және топтық өзара іс-қимыл, сыни ойлау, маңызды тұлғалық қасиеттерді дамытудағы тиімділігі анықталды. Жұмыс орнында қолданылатын оқыту стратегияларының тиімділігін талдау негізінде инженерлік және жаратылыстану-ғылыми білім беру бағдарламаларының студенттерін оқыту кезінде ЖОО-лар проблемалық, жобалық және тәжірибеге бағдарланған тапсырмалар мен кейстерді орындауға студенттерді көбірек тарту қажет, бұл оларға проблемаларды анықтау мен талдауда, барабар шешімдер қабылдауда қажетті практикалық тәжірибе алуға, бағалауды арттыруға мүмкіндік береді өзін-өзі тиімділік, әлеуметтік және кәсіби қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: практикалық оқыту, жұмыс орнында оқыту, инженерлік білім беру, жаратылыстану-ғылыми білім беру, оқу жағдайлары, кейс-технологиялар, жобалық оқыту, оқыту стратегиясы.

Карстина С.Г.¹, *Тусупбекова А.К.², Мусенова Э.К.³, Чижевская Ю.Т.⁴
^{1,2,3,4}Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова
^{1,2,3,4}Караганда, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ РАЗЛИЧНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНЫХ И ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ НА РАБОЧЕМ МЕСТЕ

Аннотация

В условиях современных социальных и технологических трансформаций вузы должны обеспечить непрерывное развитие у студентов необходимых для трудоустройства навыков посредством их вовлечения в профессиональную коммуникацию, индивидуальное и непрерывное обучение, в выполнение проектов, исследований, анализ и решение проблем. При этом, университеты должны обеспечить регулярный мониторинг, актуализацию и корректировку образовательных программ, стратегий обучения, результатов обучения, применение ориентированных на студентов подходов в обучении, создавать комфортную и доверительную среду обучения, обеспечивать своевременную и конструктивную обратную связь. В соответствии с этим целью работы являлось определение наиболее эффективных стратегий практического обучения студентов инженерных и естественно-научных образовательных программ на рабочем месте в компании. Для достижения цели исследования в работе были разработаны и апробированы программы практического обучения студентов на рабочем месте в компаниях Карагандинской и Акмолинской областей, проведен анализ прогресса обучающихся и результатов самооценки в развитии ключевых навыков в рамках программ практического обучения на рабочем месте. При проведении исследований в работе были разработаны и использованы протоколы оценивания, онлайн анкеты и методы самооценки. На основании результатов апробации программ практического обучения студентов на рабочем месте по образовательным программам бакалавриата «6В06201 – Радиотехника, электроника и телекоммуникации» и «6В05304 – Физика» установлена их эффективность в развитии профессиональных и технических навыков, навыков работы в команде и командного взаимодействия, критического мышления, важных личностных качеств, необходимых выпускникам образовательных программ инженерного и естественно-научного профилей для успешной интеграции в профессиональную среду и карьерного развития. На основе анализа эффективности применяемых стратегий обучения на рабочем месте показано, что при обучении студентов инженерных и естественно-научных образовательных программ вузам необходимо больше вовлекать студентов в выполнение проблемных, проектных и практико-ориентированных заданий и кейсов, что позволит им приобретать необходимый практический опыт в выявлении и анализе проблем, принятии адекватных решений, повышать оценку самоэффективности, улучшить навыки социального и профессионального общения и взаимодействия.

Ключевые слова: практическое обучение, обучение на рабочем месте, инженерное образование, естественно-научное образование, учебные ситуации, кейс-технологии, проектное обучение, стратегия обучения.

Шункеева С.А.¹, Жетписбаева Б.А.², *Абишева С.К.³, Мехмет Акиф Созер⁴

¹АО «НЦПК «Өрлеу» ИПП по Карагандинской области

²Astana IT University

³Карагандинский университет им. Е. А. Букетова

⁴Университет Гази

^{1, 3}Казахстан, Караганда

²Казахстан, Астана

⁴Турецкая Республика, Анкара

¹ ORCID 0000-0001-9733-0943

² ORCID 0000-0002-0577-5863

³ ORCID 0000-0001-7993-9333

⁴ ORCID 0000-0002-1291-4067

[*sandugash.abisheva@gmail.com](mailto:sandugash.abisheva@gmail.com)

РЕЛЕВАНТНОСТЬ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБОСНОВАНИЯ РОЛИ КАЗАХСКОГО МАТЕРИНСКОГО ФОЛЬКЛОРА В РАННЕМ РАЗВИТИИ РЕБЕНКА

Аннотация

Статья посвящена вопросу научно-методического обоснования педагогического потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей. Авторы раскрывают значимость материнского фольклора как уникального средства воспитания, способствующего формированию языковой и культурной картины мира ребенка. Особое внимание уделяется роли матери в передаче национальных ценностей и языка через произведения материнского фольклора, включая колыбельные, пестушки и потешки.

Проблемой, актуализирующей исследования в данной области, выступает снижение использования материнского фольклора в современных семьях Казахстана, обусловленное недостаточным знанием его педагогической ценности, влиянием цифровых технологий и изменением социальной среды.

Целью статьи является актуализация необходимости научно-методического обоснования педагогического потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей.

Для достижения поставленной цели применялись теоретические и эмпирические методы исследования, описательный и корреляционный типы исследования: анализ психолого-педагогической, лингвистической, методической литературы, ситуационный анализ; систематизация и обобщение полученных данных о закономерностях и особенностях раннего развития детей под влиянием материнского фольклора.

Авторами предложено свое видение научно-методического обоснования роли казахского материнского фольклора в раннем развитии ребенка, включающее подходы к актуализации фольклорного наследия: исследование педагогического и культурного потенциала материнского фольклора для раннего развития детей, сбор, систематизация и адаптация материалов для детей в современных условиях. Особый акцент сделан на разработке цифрового контента (мобильного приложения) с произведениями казахского материнского фольклора, преследующего целью популяризацию государственного языка и национальной культуры.

В заключении, авторы статьи подчеркивают важность раннего воспитания детей на основе национальных ценностей и культурной идентичности, что призвано способствовать гармоничному развитию ребенка и укреплению этнокультурной ментальности.

Ключевые слова: материнский фольклор, раннее развитие детей, педагогический потенциал, воспитание детей, национально-культурная ментальность, научно-методическое обоснование, этническая идентичность, казахский язык, цифровой контент

Введение. Фольклор - величайшее достояние национальной культуры народа. Заложенные в нем ценности транслируют языковую и культурную картину мира народа, которые должны рассматриваться как уникальные, универсальные средства воспитания.

Материнский фольклор, являясь частью детского фольклора, теснейшим образом связан с ранним развитием ребенка: он способствует усыплению/успокоению ребенка, развитию его фонематического слуха, первых навыков родной речи; влияет на духовное развитие ребенка, и, таким образом, приобщает ребенка к народной культуре [1].

Главными хранителями материнского фольклора были и остаются женщины – матери, бабушки. Использование мамами произведений материнского фольклора при коммуникации

с ребенком играет важную роль в его духовном, когнитивном, языковом развитии. Это обусловлено педагогической и культурной ценностью материнского фольклора.

В настоящее время, современные мамы все больше отходят от традиционных средств воспитания, аккумулированных народом в произведениях материнского фольклора, редко используя его для раннего развития детей в силу отсутствия знаний о его педагогической ценности, занятости, сложных социальных условий, иногда и незнания родного - казахского языка; не уделяют должного внимания процессу развития ребенка в период его младенчества и первых двух-трех лет жизни. Вследствие этого, детские произведения народного творчества в виде колыбельных, пестушек, потешек на казахском языке практически не используются мамами в процессе воспитания детей раннего возраста. В современных семьях традиционные обряды редко сопровождаются обрядовыми песнями, а процесс усыпления ребенка - казахскими колыбельными. Вместо этого, современные мамы используют колыбельные песни на мобильных устройствах, песни на иностранных языках, погружая детей в искусственный технологичный мир музыки, забывая о существовании кармической связи ребенка с матерью, ее голосом, который он слышит и запоминает еще до своего рождения: голос матери у ребенка ассоциируется с теплом, уютом, безопасностью, действует на него успокаивающе, активизирует механизмы познания ребенка.

Немаловажен тот факт, что ребенок усваивает, в первую очередь, язык матери. Не случайно в казахской культуре родной язык отождествляется со словом «мать» («Ана тілі»). Большинство исследователей под родным языком понимают материнский, первый язык, который усваивается человеком с детства («язык колыбели») [2]. В этом смысле знание матерью родного языка и передача ребенку национального языкового кода посредством материнского фольклора играет первостепенное значение. Данные аспекты актуализируют проблему: необходимость использования педагогического, культурного потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей.

Цель настоящей статьи – актуализировать необходимость научно-методического обоснования педагогического потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей.

Методы и материалы. Для достижения поставленной цели применялись теоретические и эмпирические методы исследования, описательный и корреляционный типы исследования: анализ психолого-педагогической, лингвистической, методической литературы, ситуационный анализ; систематизация и обобщение полученных данных о закономерностях и особенностях раннего развития детей под влиянием материнского фольклора.

В качестве основных подходов применялись комплексный подход как непрерывная серия взаимосвязанных действий по достижению целей исследования; системный подход, исследующий объект как целостную совокупность составляющих его элементов во всем многообразии выявленных свойств и связей внутри объекта, между объектом и внешней средой.

Результаты и их обсуждение. Вопрос о необходимости научно-методического обоснования педагогического и культурного потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей возник в результате реализации научного проекта в рамках грантового финансирования на тему AP14870635 «Разработка цифрового контента для формирования речи на казахском языке детей раннего возраста (на материалах казахского детского фольклора)» (2022-2024 гг.). При разработке сценариев для анимационных фильмов для детей раннего возраста на основе казахского детского фольклора, была выявлена следующая проблема, связанная с ролью матери в раннем развитии детей: Каким бы совершенным с педагогической и образовательной точек зрения не был цифровой контент для формирования речи на казахском языке детей раннего возраста, успешность данного процесса зависит от отношения матери ребенка к данному контенту, к процессу взаимодействия с ребенком по его освоению. Если мама не владеет казахским языком, или не в полной мере осознает педагогическую ценность казахского детского фольклора, или не уделяет должного внимания воспитанию и раннему развитию ребенка в системе исконно казахской культуры и

ценностей, национально-культурной ментальности, то эффективность такого контента будет весьма низкой, так как в первые годы жизни именно мама определяет языковую картину мира ребенка, его мироощущение.

Такое понимание выявленной проблемы актуализирует необходимость научно-методического обоснования педагогической и культурной ценности казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей, так как раннее развитие ребенка напрямую связано с духовной, культурной, национальной зрелостью матери. Приобщив мать к культуре, богатому духовному миру казахского народа посредством материнского фольклора, можно таким образом влиять на раннее духовное, культурное, когнитивное развитие ребенка.

Обзор научных исследований, проведенных в Республике Казахстан и за рубежом по данной проблематике, свидетельствуют о наличии достаточно обширного фонда исследований ведущих отечественных и зарубежных ученых в области детского фольклора, таких как К.С. Матыжанов [4; 5], Л.С. Токпаева [6; 7], Ж.С. Бейсенова [8], М.Р. Балтымова [9], О.И. Капица [10], N.F. Gaybullaevich [11] и др. В этом сегменте представлены, в основном, исследования ученых из стран постсоветского пространства: Казахстана, России, Узбекистана, Украины, что свидетельствует о возросшем интересе в данных странах к проблеме культурного ландшафта, этнокультурной идентичности через призму детского фольклора. Это является подтверждением актуальности вопросов этнической идентичности, закладываемой, преимущественно, мамами с раннего детства.

Научные исследования материнского фольклора и его роли в воспитании детей представлены в меньшем количестве, в основном, в трудах российских авторов: Е.И. Спицыной [12], Е. Авиловой [13], А.Б. Тепловой [14] и др. В трудах казахстанских авторов (Ж.С. Бейсенова, К.С. Матыжанов и др.), уделявших пристальное внимание детскому фольклору, роль матери в раннем развитии детей (когнитивном, культурном, интеллектуальном) посредством материнского фольклора не рассматривается.

Таким образом, можно констатировать, что в настоящее время в отечественной практике отсутствуют научно-методическое обоснование педагогической и культурной ценности казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей, комплексные исследования по практике применения казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей; назрела необходимость актуализации произведений казахского материнского фольклора с учетом их педагогической и культурной ценности для раннего развития детей с целью их дальнейшего использования в повседневной жизни, в том числе посредством их перевода в цифровой формат.

В связи с этим, мы предлагаем детализировать логику исследования обозначенной проблемы следующим образом:

Во-первых, исследовать педагогический и культурный потенциал материнского фольклора для раннего развития детей. Научно-методическое обоснование его ценности целесообразно рассматривать с позиции интеллектуального, семантического, аксиологического уровней взаимодействия матери и ребенка. Это позволит проанализировать материал казахского материнского фольклора на предмет его педагогической и культурной ценности.

Во-вторых, осуществить сбор материала казахского народного материнского фольклора и последующий анализ его использования для раннего развития детей в современных условиях. Причем, сбор такого материала необходимо проводить во всех регионах Казахстана, как в сельской местности, так и в городах, посредством социологического опроса/анкетирования (в городах), беседы/интервью с матерями и бабушками (в сельской местности). Собранный материал позволит определить возможные региональные особенности материнского фольклора, его маркированные особенности в населенных пунктах (город - село), которые могут влиять на его педагогическую и культурную ценность. Сбор материала также может осуществляться в национальных библиотеках республики для выявления забытых произведений казахского материнского фольклора, его актуализации в современных

условиях. Результатом такой работы может явиться составление актуализированного тематического сборника произведений казахского материнского фольклора с учетом его педагогической и культурной ценности для раннего развития детей.

В-третьих, осуществить отбор актуального казахского народного материнского фольклора для его переложения в цифровой контент (формат). Такой отбор, в свою очередь, предполагает разработку соответствующих критериев, на основе которых будет подготовлен текстовый контент (отобранные актуальные произведения казахского народного материнского фольклора) для его перевода в цифровой формат.

В-четвертых, разработать цифровой контент казахского народного материнского фольклора в виде мобильного приложения для матерей. Для этого необходимо разработать структуру содержательного наполнения мобильного приложения, его логической последовательности; графический интерфейс и дизайн, функциональные опции мобильного приложения; звуковой и музыкальный контент, визуальное наполнение. Обязательным при разработке такого цифрового контента является определение цели и задач приложения, целевой аудитории, пошагового алгоритма действий и т.п. Конечными результатами данного исследования будут являться запуск разработанного цифрового контента казахского народного материнского фольклора в виде мобильного приложения на Android-устройстве, а также разработка рекомендаций для молодых мам по его использованию.

Результаты такого исследования, обеспечивающего внутреннее единство и логическую последовательность пошаговых действий по достижению цели исследования, на наш взгляд, способны повлиять на раннее гармоничное развитие детей, их развитие в системе исконно казахской культуры и ценностей, национально-культурной ментальности; повышение уровня культуры использования казахского языка в семьях молодыми мамами; популяризацию малых жанровых форм казахского материнского фольклора.

Новизна такого исследования будет заключаться в том, что, таким образом:

- будет научно и методически обоснована педагогическая и культурная ценность казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей;
- будет проведен социологический опрос во всех регионах Казахстана на предмет знания и использования произведений казахского материнского фольклора современными мамами, выявлены региональные особенности;
- казахский народный материнский фольклор будет актуализирован и систематизирован с позиции его педагогической и культурной ценности для раннего развития детей на основе разработанных критериев;
- будет разработан цифровой контент в виде мобильного приложения с произведениями казахского материнского фольклора, их аудио- и видеосопровождением, функцией караоке для мам с предоставлением им возможности самостоятельного исполнения колыбельных, обрядовых и других песен для ребенка;
- будут сформулированы рекомендации для современных мам по работе с мобильным приложением и цифровым контентом.

В целом, значимость такого исследования в национальном масштабе будет заключаться в увеличении контента на государственном языке в информационном пространстве Казахстана, разработке доступного и востребованного цифрового контента на казахском языке для детей и взрослых, стимулированию использования казахского языка в семьях и т.п. Актуальный цифровой контент, основанный на произведениях казахского народного материнского фольклора, будет доступен посредством мобильного приложения каждому гражданину республики и всем заинтересованным лицам за рубежом, что также обуславливает значимость исследования и в международном масштабе. Цифровой контент в виде мобильного приложения позволит удовлетворять потребности казахских диаспор и ирреденты, а также всех, кто интересуется казахским языком в мире. Мобильное приложение повысит конкурентоспособность казахского языка, сделает его привлекательным для современных мам за счет доступного и актуализированного цифрового контента на казахском языке.

Заклучение. Таким образом, необходимость научно-методического обоснования педагогического потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей актуализируется потребностью определения значимости материнского фольклора для раннего развития детей, а также роли матери в повышении эффективности данного процесса. Это обусловлено тем фактом, что в первые годы жизни ребенка именно мама определяет его языковую картину мира, мироощущение. Приобщение матери к культуре, богатому духовному миру казахского народа посредством материнского фольклора, осознание ею педагогической и культурной ценности казахского народного материнского фольклора позволит ей влиять на раннее развитие ребенка и воспитывать его в системе исконно казахской культуры и ценностей, национально-культурной ментальности. Другими словами, раннее развитие ребенка напрямую связано с духовной, культурной, национальной зрелостью матери.

Именно поэтому логика исследования по научно-методическому обоснованию педагогического потенциала казахского народного материнского фольклора для раннего развития детей должна строиться на последовательном изучении следующих основных научных вопросах:

- исследование педагогической и культурной ценности материнского фольклора для раннего развития детей;
- исследование интеллектуального, семантического, аксиологического уровней взаимодействия матери и ребенка и его корреляция с педагогической и культурной ценностью материнского фольклора;
- выявление возможных региональных особенностей казахского народного материнского фольклора, его маркированных особенностей в населенных пунктах (город - село), влияющих на его педагогическую и культурную ценность;
- выявление забытых произведений казахского материнского фольклора, его актуализация в современных условиях;
- разработка критериев отбора материалов казахского народного материнского фольклора с учетом его педагогической и культурной ценности для раннего развития детей, а также осуществление такого отбора для разработки цифрового контента.

Результаты такого рода исследования могут быть использованы для проведения фундаментальных исследований по проблемам дошкольной педагогики, в частности, раннего развития детей; казахской фольклористики, детской литературы; эмпирической социологии. Потребителями данных результатов могут быть педагоги и обучающиеся всех уровней образования, научное и академическое сообщество, филологи, социологи, все заинтересованные лица, включая молодые семьи и их детей.

В перспективе такие исследования могут обусловить изыскания в области этнопедагогики, этнопсихологии, этнолингвистики, онтолингвистики и др., связанные с проблемами языковой политики, этнической идентичности, гармоничного раннего развития детей, в том числе его лингвистического аспекта.

Поскольку проблема раннего развития детей в системе ценностей казахской культуры связана с общественным характером функционирования казахского языка, необходимость в проведении такого рода исследований представляется весьма актуальной.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Радионова И.В. Фольклор как средство воспитания. [Электронный ресурс] – URL: <https://ds100.centerstart.ru/node/1080> (Дата обращения 08.11.2023)
- 2 Мусабекова У.А. Роль образования и семьи в сохранении родного языка и культуры. // Педагогическое образование на Алтае. – 2018. – №. 2. – С. 145-149.
- 3 Rebecca Hood, Juliana Zabatiero, Desiree Silva, Stephen R. Zubrick & Leon Straker. “It helps and it doesn’t help”: maternal perspectives on how the use of smartphones and tablet computers influences parent-infant attachment// Ergonomics. – 2023. - 67(2). – С. 148–167. DOI: <https://doi.org/10.1080/00140139.2023.2212148>

- 4 Матыжанов Қ. Қазақтың фольклорлық балалар поэзиясы. Пед.ғыл.кан.дисс. - Алматы, 1974 ж. - 176 б.
- 5 Матыжанов Қ. Айтбаева А. Развитие детей в раннем возрасте посредством детских обрядовых песен (на примере казахского детского фольклора)// Вестник КазНУ. Серия педагогическая. – 2018. - в.56. - №3. – С. 4-12. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/514> (Дата обращения: 03.11.2023).
- 6 Токпаева Л.С. Речевые особенности детского фольклора (на материале русского, казахского и английского языков). Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Специальность 10.02.20 – Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание. – Уфа, 2021. – 164 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/rechevye-osobennosti-detskogo-folklor-na-materiale-russkogo-kazakhskogo-i-angliiskogo-yazyk>
- 7 Токпаева Л. С. Лингвокультурное пространство детского фольклора в казахском языке // Успехи современной науки и образования. – 2017. – Т. 5. – №. 3. – С. 39-42.
- 8 Бейсенова Ж. С. Малый фольклор в казахской детской литературе // «Нурғалиевские чтения-XII: Научное сообщество ученых XXI столетия. Филологические науки»: сборники статей в трёх томах по материалам Международной научно-практической конференции (23-24 февраля 2023 г.). – С. 308-311.
- 9 Балтымова М. Р. Казахский детский фольклор: развитие и становление // Актуальные проблемы современной филологии. – 2020. – С. 10-19.
- 10 Капица О.И. Детский фольклор [Текст]: песни, потешки, дразнилки, сказки, игры/ О.И. Капица. - Ленинград: Прибой, 1928. - 15 с.
- 11 Gaybullaeovich N. F. The role of folklore in the raising of children // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020. – Т. 8. – №. 12. – С. 181-186.
- 12 Спицына Е.И. Детский фольклор: трансформация традиции // Культура и цивилизация. - 2016. - № 2. - С. 232-241.
- 13 Авилова Е. А., Янковская Е. А. Значение материнского фольклора в развитии детей раннего возраста // Педагогическое образование: история становления и векторы развития. – 2022. – С. 299-306.
- 14 Теплова А. Б. Формирование образа семьи у детей раннего возраста средствами материнского фольклора // Детский сад: теория и практика. – 2014. – №. 12. – С. 56-65.

REFERENCES

- 1 Radionova, I.V. Fol'klor kak sredstvo vospitaniya [Folklore as a means of education.]. [Electronic resource]. URL: <https://ds100.centerstart.ru/node/1080> (Accessed 08.11.2023). [In Russian]
- 2 Musabekova, U.A. (2018). Rol' obrazovaniya i sem'i v sohranении rodnogo yazyka i kul'tury [The role of education and family in preserving the native language and culture]. *Pedagogicheskoe obrazovanie na Altae [Pedagogical education in Altai]*, No.2, 145-149. [In Russian]
- 3 Rebecca Hood, Juliana Zabatiero, Desiree Silva, Stephen R. Zubrick & Leon Straker (2023). “It helps and it doesn’t help”: maternal perspectives on how the use of smartphones and tablet computers influences parent-infant attachment. *Ergonomics*, 67(2), 148–167. DOI: <https://doi.org/10.1080/00140139.2023.2212148>
- 4 Matyzhanov, Q. (1974). Qazaqtyñ fol'klorlyq balalar poeziyası [Kazakh folklore children's poetry]. Ped.ğyl.kan.diss. [Pedagogical dissertation], Almaty, 176 b. [In Kazakh]
- 5 Matyzhanov, Q., Aitbaeva, A. (2018). Razvitie detej v rannem vozraste posredstvom detskih obryadovyh pesen (na primere kazahskogo detskogo fol'klora) [Early Childhood Development Through Children's Ritual Songs (Based on Kazan Children's Folklore)]. *Vestnik KazNU. Seriya pedagogicheskaya [KazNU Bulletin. Pedagogical Series]*, v.56, No.3, 4-12. [Electronic resource]. URL: <https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/514> (Accessed: 03.11.2023). [In Russian]

6 Tokpaeva, L.S. (2021). Rechevye osobennosti detskogo fol'klora (na materiale russkogo, kazakhskogo i anglijskogo yazykov) [Speech features of children's folklore (based on the Russian, Kazakh and English languages)]. Dissertaciya na soiskanie uchyonoj stepeni kandidata filologicheskikh nauk. Special'nost' 10.02.20 – Sravnitel'no-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitel'noe yazykoznanie [Dissertation for the degree of candidate of philological sciences. Specialty 10.02.20 - Comparative-historical, typological and contrastive linguistics], Ufa, 164 p. URL: <https://www.dissercat.com/content/rechevye-osobennosti-detskogo-folklora-na-materiale-russkogo-kazakhskogo-i-anglijskogo-yazyk> [In Russian]

7 Tokpaeva, L. S. (2017). Lingvokul'turnoe prostranstvo detskogo fol'klora v kazahskom yazyke [Linguistic and cultural space of children's folklore in the Kazakh language]. *Uspekhi sovremennoj nauki i obrazovaniya* [Successes of modern science and education], 5(3), 39-42. [In Russian]

8 Bejsenova, Zh. S. (2023). Malyj fol'klor v kazahskoj detskoj literature [Small folklore in Kazakh children's literature]. «Nurgalievskie chteniya-III: Nauchnoe soobshchestvo uchenyh HHI stoletiya. Filologicheskie nauki»: sborniki statej v tryoh tomah po materialam Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii (23-24 fevralya 2023 g.) ["Nurgaliev readings-XII: Scientific community of scientists of the XXI century. Philological sciences": collections of articles in three volumes based on the materials of the International scientific and practical conference (February 23-24, 2023)], 308-311. [In Russian]

9 Baltymova, M. R. (2020). Kazahskij detskij fol'klor: razvitie i stanovlenie [Kazakh children's folklore: development and formation]. *Aktual'nye problemy sovremennoj filologii* [Actual problems of modern philology], 10-19. [In Russian]

10 Kapica, O.I. (1928). Detskij fol'klor [Tekst]: pesni, poteshki, draznilki, skazki, igry [Children's folklore [Text]: songs, nursery rhymes, teasers, fairy tales, games]/ O.I. Kapica. - Leningrad: Priboj, 15 p. [In Russian]

11 Gaybullaevich, N. F. (2020). The role of folklore in the raising of children. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, v.8, No.12, 181-186.

12 Spicyna, E.I. (2016). Detskij fol'klor: transformaciya tradicii [Children's folklore: transformation of tradition]. *Kul'tura i civilizaciya* [Culture and civilization], 2, 232-241. [In Russian]

13 Avilova, E. A., Yankovskaya, E. A. (2022). Znachenie materinskogo fol'klora v razvitii detej rannego vozrasta [The Importance of Maternal Folklore in the Development of Young Children]. *Pedagogicheskoe obrazovanie: istoriya stanovleniya i vektory razvitiya* [Pedagogical Education: History of Formation and Vectors of Development], 299-306. [In Russian]

14 Teplova, A. B. (2014). Formirovanie obraza sem'i u detej rannego vozrasta sredstvami materinskogo fol'klora [Formation of the image of the family in young children by means of maternal folklore]. *Detskij sad: teoriya i praktika* [Kindergarten: theory and practice], 12, 56-65. [In Russian]

Шункеева С.А.¹, Жетписбаева Б.А.², *Абишева С.К.³, Мехмет Акиф Созер⁴

¹«Өрлеу» БАҰО» АҚ

²Astana IT University

³Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

⁴Гази Университеті

^{1,3}Қазақстан, Қарағанды

²Қазақстан, Астана

⁴Түркия Республикасы, Анкара

ҚАЗАҚ АНАЛАРЫ ФОЛЬКЛОРЫНЫҢ БАЛАНЫҢ ЕРТЕ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІН ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақала қазақ халық аналары фольклорының баланың ерте дамуына педагогикалық әлеуетін ғылыми-әдістемелік негіздеу мәселесіне арналған. Авторлар аналар фольклордың тілдік және мәдени әлемді қалыптастырудағы бірегей тәрбиелік құрал ретіндегі маңыздылығын ашады. Ананың фолькор арқылы, оның

ішінде бесік жырлары, уату өлеңдері мен ойын өлеңдері арқылы ұлттық құндылықтар мен тілді үйретудегі рөлін ерекше атап өтеді.

Бұл саладағы зерттеулердің өзектілігін анықтайтын мәселе – қазіргі Қазақстандық отбасыларда аналар фольклорының қолданылуының төмендеуі. Бұл жағдай оның педагогикалық құндылығын жеткілікті түрде білмеу, цифрлық технологиялардың әсері және әлеуметтік ортаның өзгеруімен байланысты. Мақаланың мақсаты – қазақ халық аналары фольклорының баланың ерте дамуына педагогикалық әлеуетін ғылыми-әдістемелік негіздеудің қажеттілігін арттыру. Бұл мақсатқа жету үшін теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері, сипаттамалық және корреляциялық зерттеулер қолданылды: психологиялық-педагогикалық, лингвистикалық, әдістемелік әдебиеттерді талдау, жағдайлық талдау; аналық фольклордың әсерімен балалардың ерте даму ерекшеліктері мен заңдылықтары туралы алынған деректерді жүйелеу және қорыту.

Авторлар қазақ аналары фольклорының баланың ерте дамуындағы рөлін ғылыми-әдістемелік негіздеуге өз көзқарастарын ұсынады, бұл фольклорлық мұраны жаңғырту тәсілдерін қамтиды: баланың ерте дамуы үшін аналық фольклордың педагогикалық және мәдени әлеуетін зерттеу, материалдарды жинау, жүйелеу және қазіргі жағдайға бейімдеу.

Қазақ аналары фольклор шығармаларын мемлекеттік тіл мен ұлттық мәдениетті насихаттауға бағытталған цифрлық контентті (мобильді қосымша) әзірлеуге ерекше назар аударылды.

Қорытындыда мақала авторлары ұлттық құндылықтар мен мәдени сәйкестік негізінде балаларды ерте тәрбиелеудің маңыздылығын атап көрсетеді, бұл баланың үйлесімді дамуына және этномәдени менталитетті нығайтуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: аналық фольклор, баланың ерте дамуы, педагогикалық әлеует, балаларды тәрбиелеу, ұлттық-мәдени менталитет, ғылыми-әдістемелік негіздеу, этникалық сәйкестік, қазақ тілі, цифрлық контент

S.A. Shunkeyeva¹, B.A. Zhetpisbayeva², *S.K. Abisheva³, Mehmet Akif Sözer⁴

¹*Branch of JSC "NCPK "Orleu" Institute of Professional Development in Karaganda region*

²*Astana IT University*

³*Karaganda Buketov University*

⁴*Gazi University*

^{1,3}*Kazakhstan, Karaganda*

²*Kazakhstan, Astana*

⁴*Republic of Türkiye, Ankara*

RELEVANCE OF THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL JUSTIFICATION OF THE ROLE OF KAZAKH MATERNAL FOLKLORE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT

Annotation

The article focuses on the scientific and methodological justification of the pedagogical potential of Kazakh maternal folklore for early childhood development. The authors highlight the significance of maternal folklore as a unique educational tool that contributes to the formation of a child's linguistic and cultural worldview. Special attention is given to the mother's role in transmitting national values and language through maternal folklore, including lullabies, rhymes, and nursery songs.

The problem that underscores the relevance of research in this area is the decline in the use of maternal folklore in modern Kazakhstani families, driven by insufficient awareness of its pedagogical value, the influence of digital technologies, and changes in the social environment.

The aim of the article is to emphasize the necessity of scientifically and methodologically substantiating the pedagogical potential of Kazakh maternal folklore for early childhood development.

To achieve this aim, theoretical and empirical research methods were employed, including descriptive and correlational types of studies: analysis of psychological-pedagogical, linguistic, and methodological literature, situational analysis; and systematization and generalization of data on the patterns and features of early childhood development under the influence of maternal folklore.

The authors propose their vision of a scientific and methodological justification for the role of Kazakh maternal folklore in early childhood development, encompassing approaches to revitalizing the folklore heritage: exploring the pedagogical and cultural potential of maternal folklore for early childhood development, collecting, systematizing, and adapting materials for children in modern conditions. Special emphasis is placed on the development of digital content (a mobile application) featuring Kazakh maternal folklore, aimed at popularizing the state language and national culture.

In conclusion, the authors underline the importance of early childhood education based on national values and cultural identity, which is intended to contribute to the harmonious development of the child and the strengthening of ethnocultural mentality.

Keywords: maternal folklore, early childhood development, pedagogical potential, child education, national and cultural mentality, scientific and methodological justification, ethnic identity, Kazakh language, digital content

Сырымбетова Л. С.¹, *Рамашов Н. Р.², Матвеева А.³

^{1,3} Карагандинский университет Казпотребсоюза

² Южно-Казахстанский педагогический университет им. О. Жанибекова

^{1,3} Караганда, Казахстан

² Шымкент, Казахстан

¹ ORCID 0000-0002-5063-3231

³ ORCID 0009-0009-9681-0561

*E-mail: ramashovn@mail.ru

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПЫТНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация

В данной статье изложены результаты контрольного этапа опытно-педагогической работы по профилактике профессионального выгорания учителей физической культуры. Актуальность исследования определяется общей проблемой, характерной для современной казахстанской системы образования, которая связана с профессиональным выгоранием педагогов из-за высокого динамизма трансформационных процессов, обусловленных объективными требованиями современной жизнедеятельности социума.

Целью данной статьи является сравнительный анализ и интерпретация результатов диагностики эмоционального состояния учителей физической культуры в контексте профессионального выгорания.

Для достижения поставленной цели применены методы математической обработки статистических данных, их сравнительного анализа, интерпретации и визуализации результатов двух диагностик, проведенных на констатирующем и контрольном этапах опытно-педагогической работы, который продемонстрировал положительную динамику показателей искомого явления. Для установления значимости положительной динамики проведен корреляционный анализ, он засвидетельствовал высокую тесноту связи полученных результатов опытно-педагогической работы с предпринятыми действиями по профилактике профессионального выгорания учителей физической культуры. Проведенное исследование свидетельствует не только об абсолютной возможности, но и необходимости регулярной профилактики профессионального выгорания. И это не должно определяться возрастом, опытом, стажем и квалификацией педагогов. Вопросы профилактики профессионального выгорания педагогов непременно и постоянно должны находиться не только в поле образовательного менеджмента, но и в плоскости роста социально и профессионально значимых качеств личности педагогов.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, эмоциональное выгорание, учителя физической культуры, диагностика, сравнительный анализ, корреляционный анализ, опытно-педагогическая работа

Введение. Высокий динамизм происходящих перемен в социально-экономической жизни страны самым серьезным образом актуализирует проблему эмоционального выгорания личности. В особой степени этому подвержены педагоги, так как его профессиональная деятельность сопряжена с общением с очень широким кругом коммуникантов. При этом ему приходится осваивать все новые профессиональные компетенции и одновременно, реализовывая себя в широкой социальной общественности, получать удовлетворение от своей работы.

По мнению исследователей синдрома эмоционального выгорания, данное явление представляет собой постепенное нарастание эмоционального, умственного и физического утомления, снижения удовлетворенности результатами собственной деятельности. Этот синдром включает в себя 1) эмоциональное истощение, 2) редукцию личных достижений, которая проявляется в ослаблении профессиональной мотивации, 3) деперсонализацию, которая меняет позитивное отношение к миру на депрессивное состояние. В этом аспекте интерес вызывает мнение Бладыко А.В., которая в результате своего исследования сделала вывод о том, что «... В эмоциональном выгорании у учителей преобладают шкалы по «Эмоциональному истощению» и «Редукции личностных отношений» [1].

В своем исследовании Еркинбекова М.А., опираясь на подсчеты Евросоюза, указывает, что «... около 7% европейцев страдают от «выгорания» на работе, 5-7% подвержены

депрессии, 28% испытывают хронический стресс, а 33% мучаются от хронических болей в позвоночнике из-за работы» [2].

Верченко И.А. установила, что одной из главных причин профессионального выгорания педагогов является тревожность. Как утверждает исследователь, «... чем выше уровень тревожности, тем выше уровень профессионального выгорания педагогов; чем ниже уровень тревожности, тем ниже уровень профессионального выгорания педагогов» [3].

В целом, изучая синдром профессионального выгорания, ученые выделяют несколько групп факторов: личностные (склонность к интраверсии; реактивность; очень высокая эмпатия; заниженная самооценка), статусно-ролевые (низкий социальный статус, негативные гендерные установки), корпоративные (нечеткая организация и планирование труда; монотонность работы, отсутствие сплоченности, конфликты в профессиональной среде и др.). Исходя из особенностей причин, вызывавших опасную степень профессионального выгорания, ученые предлагают различные виды тренингов [4-8].

Нами детально изучены более 20-ти научных статей ученых, выпускных работ студентов и магистрантов по исследуемой проблеме. Изучение научной литературы в области профессионального выгорания педагогов позволило нам установить, что данная проблема является объектом пристального внимания ученых. Вместе с тем, в доступных источниках мы не обнаружили работ, посвященных профессиональному выгоранию учителей физической культуры.

Целью данной статьи является сравнительный анализ и интерпретация результатов диагностики эмоционального состояния учителей физической культуры в контексте профессионального выгорания.

Методы и материалы. Основная проблема исследования заключается в поиске ответов на вопрос: «Насколько состоятельна система тренингов, примененных для профилактики профессионального выгорания учителей физической культуры?». Основным методом решения данной проблемы является практическая верификация комплекса примененных тренингов по профилактике профессионального выгорания учителей физической культуры, которые подробно изложены в статье «Комплекс тренингов по профилактике профессионального выгорания учителей физической культуры», выполненной в рамках дипломного проекта № 2 - «Формы и методы профилактики профессионального выгорания учителей физической культуры», утвержденного приказом ректора Карагандинского университета Казпотребсоюза № 814 от 07.12.2023 года. Для диагностики степени профессионального выгорания учителей физической культуры нами применен адаптированный Н.Е. Водопьяновой вариант опросника К. Маслач и С. Джексона [9]. Отметим, что в данной статье дается сравнительный анализ статистических данных двух диагностик, первая из которых была проведена нами на констатирующем этапе опытно-педагогической работы в рамках указанного выше дипломного проекта. Вторая диагностика была проведена после формирующего этапа, когда с учетом исходного состояния искомого феномена педагоги приняли участие в серии тренингов по профилактике профессионального выгорания. Кроме того, для достижения поставленной цели применены методы математической обработки статистических данных, их сравнительного анализа, интерпретации и визуализации результатов двух диагностик, а также метод корреляционного анализа полученных данных.

Результаты и их обсуждение. С опорой на наблюдения А.В. Михайловой и К.М.Власовой, которые утверждают, что «... опасность эмоционального выгорания существует не только для опытных воспитателей, но и для молодых специалистов» [10], мы в число своих респондентов включили учителей физической культуры разного возраста, разного уровня квалификации. В нашем исследовании приняли участие восемь педагогов из разных школ карагандинской области. В первой статье на тему «Проблемы диагностики профессионального выгорания учителей физической культуры», выполненной в рамках нашего дипломного проекта, мы подробно изложили результаты «входной», начальной диагностики (далее – НД). После проведенных тренингов эти же респонденты приняли

участие и в контрольной диагностике (далее – КД), где также была использована методика К.Маслач и С. Джексон.

Ниже мы приводим результаты сравнительного анализа данных, полученных в ходе НД и КД. Так, по шкале «Психоэмоциональное истощение» наблюдается положительная динамика показателей среднего (с+25%), высокого (в+12,5%) уровней, без изменений остались показатели крайне низкого (кн) и крайне высокого (кв) уровней. Как положительную тенденцию мы оцениваем и спадающую динамику низкого (н-12,5%). Из этого следует, что у большинства респондентов начал снижаться процесс истощения ресурсов (эмоциональных, физических, энергетических), что обуславливает ослабление утомляемости, равнодушия и раздражительности (рисунок 1).

Значительный прирост продемонстрировали респонденты в показателях шкалы «Деперсонализация», означающей личностное отдаление. Об этом свидетельствует солидный прирост в показателях высокого (в+25%) уровня и снижение крайне низкого (кн-25%). Следовательно, есть основания утверждать, что у педагогов начал снижаться уровень раздражительности и нетерпимости в общении с детьми и коллегами, а также негативизма по отношению к ним (рисунок 2). Следует отметить, что в беседе с респондентами они признают улучшение эмоционального самочувствия при подготовке и проведении уроков, стали увереннее чувствовать себя при встречах с родителями школьников.

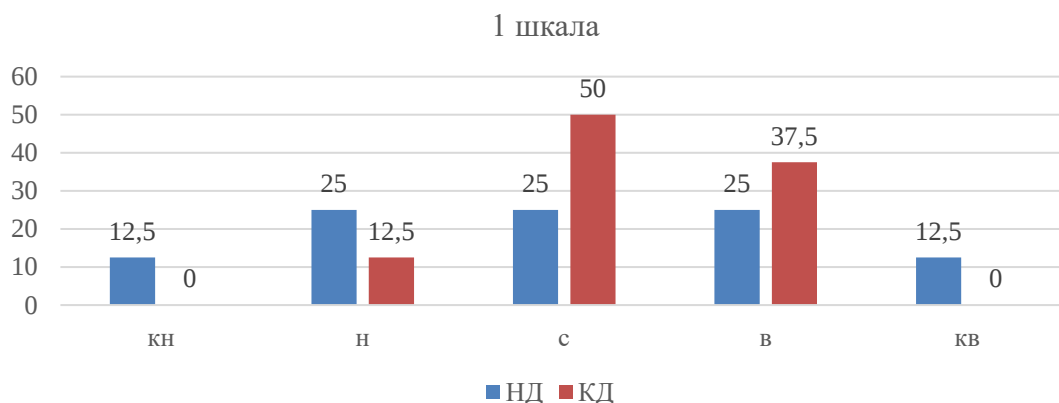

Рисунок 1. Сравнительный анализ показателей шкалы «Психоэмоциональное истощение» у учителей физической культуры (в %)

Источник: разработано авторами.

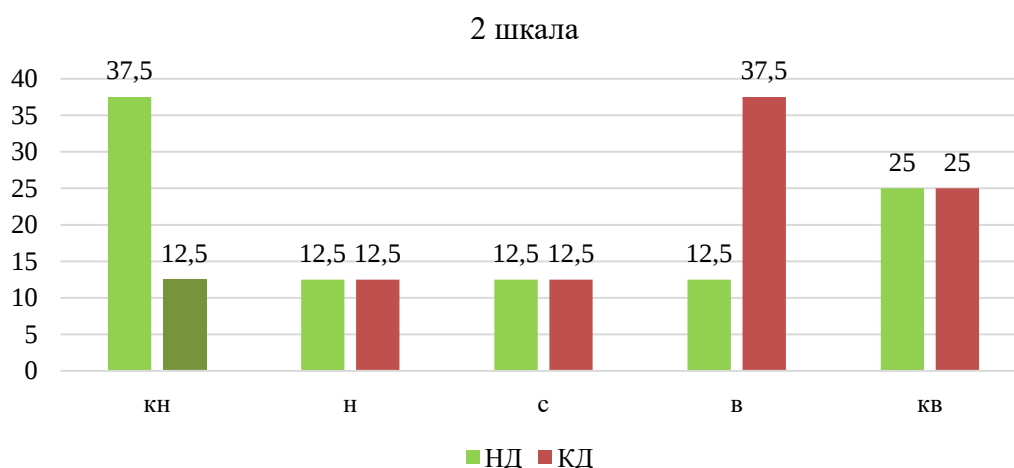

Рисунок 2. Сравнительный анализ показателей шкалы «Деперсонализация» у учителей физической культуры (в %)

Источник: разработано авторами.

Также положительная динамика наблюдается и в показателях школы «Редукция личных достижений». Здесь респонденты продемонстрировали рост высокого (в+25%) и снижение

низкого (н-12,5%) уровней. Несколько настораживает снижение показателей крайне высокого (кн-12,5%). Из сказанного следует, что четвертая доля респондентов ощутили повышение чувства собственной компетентности в своей работе, самооценки и собственной успешности не только в работе, но и в общении с окружающими вне работы, стало повышаться профессиональное самовосприятие. Стало улучшаться состояние мотивационной сферы, прибавился оптимизм (рисунок 3).

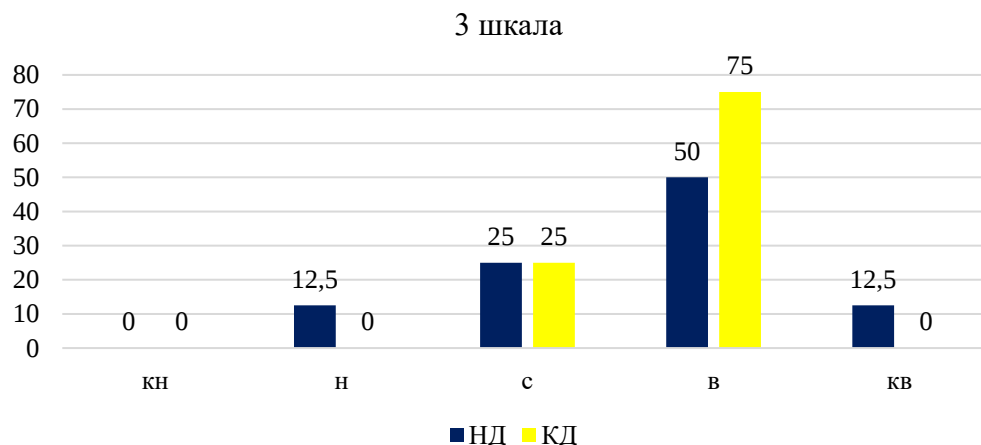

Рисунок 3. Сравнительный анализ показателей шкалы «Редукция личных достижений» у учителей физической культуры (в %)

Источник: разработано авторами.

Суммарный показатель всех трех шкал продемонстрировал прирост высокого (в+37,5%) и крайне высокого (кв+12,5%) уровней, а также снижение показателей низкого (н-12,5%) уровня. Следует отметить, что снижение среднего (с-37,5%) уровня следует рассматривать как положительную тенденцию, так как произошел «переход» на более высокие уровни (рисунок 4).

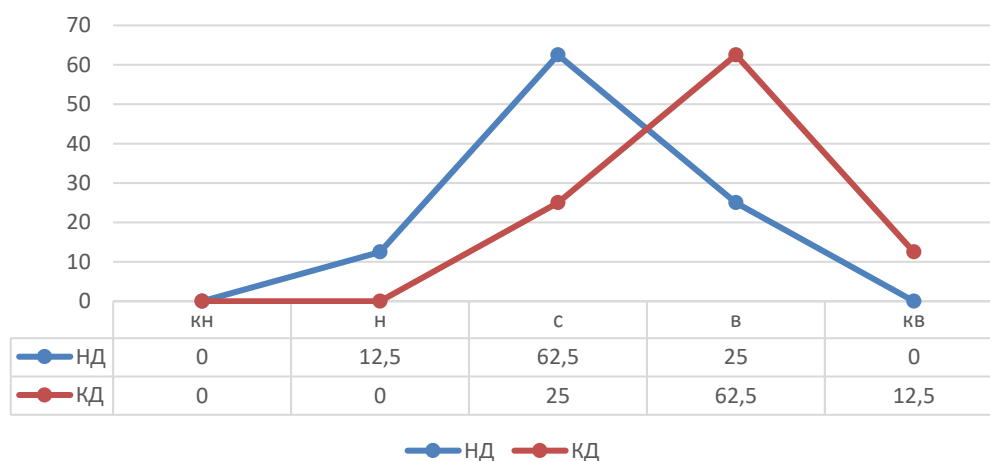

Рисунок 4. Сравнительный анализ показателей профессионального выгорания у учителей физической культуры (в %)

Источник: разработано авторами.

В целом, сравнительный анализ данных начальной (НД) и контрольной (КД) показал пусть не однородную, но положительную динамику.

Для достоверности полученных результатов мы провели корреляционный анализ данных, используя функцию КОРРЕЛ таблицы Excel. В итоге мы получили коэффициент корреляции, равный 0,723 (таблица 1).

Таблица 1. Результаты корреляционного анализа

Шкалы	Уровни	Начальная диагностика (НД)	Контрольная диагностика (КД)	КОРРЕЛ
1 шкала «Психоэмоциональное истощение»	Крайне низкий (кн)	12,5	0	0,723
	Низкий (н)	25	12,5	
	Средний (с)	25	50	
	Высокий (в)	25	37,5	
	Крайне высокий (кв)	12,5	0	
2 шкала «Деперсонализация»	Крайне низкий (кн)	37,5	12,5	
	Низкий (н)	12,5	12,5	
	Средний (с)	12,5	12,5	
	Высокий (в)	12,5	37,5	
	Крайне высокий (кв)	25	25	
3 шкала «Редукция личных достижений»	Крайне низкий (кн)	0	0	
	Низкий (н)	12,5	0	
	Средний (с)	25	25	
	Высокий (в)	50	75	
	Крайне высокий (кв)	12,5	0	

Источник: разработано авторами.

Значимость (качественная оценка) положительной динамики показателей профессионального выгорания учителей физической культуры определена нами шкалой Чеддока, согласно которой коэффициент 0,723 показывает высокую тесноту связи между проведенной работой по профилактике профессионального выгорания и полученными диагностическими данными (таблица 2).

Таблица 2. Шкала Чеддока

Количественная мера тесноты связи	Качественная характеристика силы связи
0,1 - 0,3	Слабая
0,3 - 0,5	Умеренная
0,5 - 0,7	Заметная
0,7 - 0,9	Высокая
0,9 - 0,99	Весьма высокая

Заключение. Проведенное исследование свидетельствует не только об абсолютной возможности, но и необходимости регулярной профилактики профессионального выгорания. И это не должно определяться возрастом, опытом, стажем и квалификацией педагогов. Вопросы профилактики профессионального выгорания педагогов непременно и постоянно должны находиться не только в поле образовательного менеджмента, но и в плоскости роста социально и профессионально значимых качеств личности педагогов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Бладыко А. В. Особенности эмоционального выгорания у учителей и преподавателей // Психология: традиции и инновации: материалы I Междунар. науч. конф. (г. Уфа, октябрь 2012 г.). — Уфа: Лето, 2012. — С. 34-39. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://moluch.ru/conf/psy/archive/35/2704/> (дата обращения: 21.11.2024).

2 Еркинбекова М. А. Профессиональное выгорание педагогов // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. - 2012. - №25-2. – С.233-238. [Электронный

ресурс]. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnoe-vygoranie-pedagogov> (дата обращения: 21.10.2024).

3 Верченко И.А. Влияние тревожности на профессиональное выгорание педагогов // Мир науки. Педагогика и психология [онлайн]. – 2021. - №3.- Том 9. – С.1-12. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://mir-nauki.com/PDF/40PSMN321.pdf> (дата обращения: 24.10.2024).

4 Бойко В.В. Диагностика эмоционального выгорания личности /В.В. Бойко, Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – С.394-399.

5 Сысоева С.А. Психолого-акмеологическая модель развития психологического здоровья педагога общеобразовательной школы: диссертация ... кандидата психологических наук: 19.00.13. - Тамбов, 2009.- 187 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.dslib.net/psixologia-razvitja/psihologo-akmeologicheskaja-model-razvitija-psihologicheskogo-zdorovja-pedagoga.html> (дата обращения: 20.10.2024).

6 Штумф В. О. Причины и проявления эмоционального выгорания педагогов. - Красноярск: Краснояр. гос. пед. Ун-т им. В.П. Астафьева, 2014. – 104 с.

7 Профилактика синдрома эмоционального выгорания: учебное пособие. – Краснояр. гос.пед. ун-т им. В.П. Астафьева, 2013. – 76 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://new.academy.edu.by/files/documents/VRVUO/2013_Kotova_Profilaktika_sindroma.pdf (дата обращения: 13.11.2024)

8 Сульчинская О., Лячина Т. 6 способов снять напряжение // Psychologies. – 2018. – №34. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://kiozk.ru/article/psychologies/6-sposobov-snat-naprazenie> (дата обращения: 19.11.2024)

9 Опросник на определение уровня психического выгорания (MBI) (Авторы методики: американские психологи К. Маслач и С. Джексон. Данный вариант адаптирован Н.Е. Водопьяновой). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.ikatids38.ru/images/doc/studentu/vospitrab/kabinet_psychologa/oprosnik.pdf (дата обращения: 15.11.2024)

10 Михайлова А. В., Власова К. М. Профессиональные деформации и профессиональное выгорание педагогов // Педагогическая перспектива. – 2022. – №. 2 (6). – С. 38-44.

REFERENCES

1 Bladyko, A. V. (2012). Osobennosti emocional'nogo vygoraniya u uchitelej i prepodavatelej [Features of emotional burnout in teachers and educators]// *Psihologiya: tradicii i innovacii: materialy I Mezhdunar. nauch. konf. (g. Ufa, oktyabr' 2012 g.)* [Psychology: traditions and innovations: materials of the I International scientific conference (Ufa, October 2012)], Ufa: Leto, 34-39. [Electronic resource]. — URL: <https://moluch.ru/conf/psy/archive/35/2704/> (Accessed: 21.11.2024). [In Russian]

2 Erkinbekova, M. A. (2012). Professional'noe vygoranie pedagogov [Professional burnout of educators] // *Psihologiya i pedagogika: metodika i problemy prakticheskogo primeneniya* [Psychology and pedagogy: methodology and problems of practical application], 25(2), 233-238. [Electronic resource]. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnoe-vygoranie-pedagogov> (Accessed: 21.10.2024). [In Russian]

3 Verchenko, I. A. (2021). Vliyanie trevozhnosti na professional'noe vygoranie pedagogov [The influence of anxiety on the professional burnout of educators] // *Mir nauki. Pedagogika i psihologiya [onlajn]* [World of Science. Pedagogy and Psychology [online]], 3(9), 1-12. [Electronic resource]. — URL: <https://mir-nauki.com/PDF/40PSMN321.pdf> (Accessed: 24.10.2024). [In Russian]

4 Bojko, V. V. (2002). Diagnostika emocional'nogo vygoraniya lichnosti [Diagnosis of emotional burnout of personality] / V.V. Bojko, N.P. Fetiskin, V.V. Kozlov, G.M. Manujlov. *Social'no-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyh grupp* [Socio-psychological

diagnosis of personality and small group development], M.: Izd-vo In-ta psihoterapii [Publishing House of the Institute of Psychotherapy], 394-399. [In Russian]

5 Sysoeva, S. A. (2009). Psihologo-akmeologicheskaya model' razvitiya psihologicheskogo zdorov'ya pedagoga obshcheobrazovatel'noj shkoly: dissertaciya ... kandidata psihologicheskikh nauk: 19.00.13. [Psychological-Acmeological Model of Development of Psychological Health of a Teacher in a General Education School: Dissertation ... for the Degree of Candidate of Psychological Sciences: 19.00.13], Tambov, 187 pp. [Electronic resource]. - URL: <http://www.dslib.net/psixologia-razvitja/psihologo-akmeologicheskaja-model-razvitija-psihologich-eskogo-zdorovja-pedagoga.html> (Accessed: 20.10.2024). [In Russian]

6 Shtumf, V. O. (2014). Prichiny i proyavleniya emocional'nogo vygoraniya pedagogov [Reasons and manifestations of emotional burnout in educators], Krasnoyarsk: Krasnoyar. gos. ped. Un-t im. V.P. Astaf'eva [Krasnoyarsk State Pedagogical University named after V.P. Astaf'eva], 104 pp. [In Russian]

7 Profilaktika sindroma emocional'nogo vygoraniya: uchebnoe posobie [Prevention of emotional burnout syndrome: a textbook] (2013), Krasnoyar. gos.ped. un-t im. V.P. Astaf'eva [Krasnoyarsk State Pedagogical University named after V.P. Astaf'eva], 76 pp. [Electronic resource]. - URL: https://new.academy.edu.by/files/documents/VRVUO/2013_Kotova_Profilaktika_sindroma.pdf (Accessed: 13.11.2024). [In Russian]

8 Sul'chinskaya, O., Lyachina, T. (2018). 6 sposobov snyat' napryazhenie [6 ways to relieve tension]. *Psychologies*, No. 34. [Electronic resource]. - URL: <https://kiozk.ru/article/psychologies/6-sposobov-snat-naprazhenie> (Accessed: 19.11.2024). [In Russian]

9 Oprosnik na opredelenie urovnya psihicheskogo vygoraniya (MBI) (Avtory metodiki: amerikanskie psihologi K. Maslach i S. Dzhekson. Dannyy variant adaptirovan N.E. Vodop'yanovoj) [Questionnaire for determining the level of psychological burnout (MBI) (Authors of the methodology: American psychologists K. Maslach and S. Jackson. This version is adapted by N.E. Vodop'yanova)]. [Electronic resource]. - URL: https://www.ikatids38.ru/images/doc/studentu/vospitrab/kabinet_psychologa/oproshnik.pdf (Accessed: 15.11.2024). [In Russian]

10 Mihajlova, A. V., Vlasova, K. M. (2022). Professional'nye deformacii i professional'noe vygoranie pedagogov [Professional deformities and professional burnout of educators] // *Pedagogicheskaya perspektiva [Educational perspective]*, 2(6), 38-44. [In Russian]

Сырымбетова Л. С.¹, *Рамашов Н. Р.², Матвеева А.³

^{1,3} Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті

² Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,

^{1,3} Қарағанды, Қазақстан

² Шымкент, Қазақстан

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ ПӘНІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ КҮЙЗЕЛІСІНІҢ АЛДЫН АЛУ БОЙЫНША ТӘЖІРИБЕЛІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада дене шынықтыру мұғалімдерінің кәсіби күйзелісінің алдын алу бойынша тәжірибелік-педагогикалық жұмыстың бақылау кезеңінің нәтижелері көрсетілген. Зерттеудің өзектілігі қоғамның қазіргі өмірінің объективті талаптарына негізделген трансформациялық процестердің жоғары динамизміне байланысты педагогтердің кәсіби күйзелісімен байланысты қазақстандық білім беру жүйесінің қазіргі жүйесіне тән жалпы проблемамен анықталады.

Бұл мақаланың мақсаты – дене шынықтыру мұғалімдерінің эмоционалды жағдайын диагностикалау нәтижелерін кәсіби күйзеліс жағдайында салыстырмалы талдау және түсіндіру.

Қойылған мақсатқа жету үшін статистикалық деректерді математикалық өңдеу, оларды салыстырмалы талдау, тәжірибелік-педагогикалық жұмыстың анықтаушы және бақылау кезеңдерінде жүргізілген екі диагностиканың нәтижелерін түсіндіру және визуализациялау әдістері қолданылды, бұл қажетті құбылыс көрсеткіштерінің оң динамикасын көрсетті. Оң динамиканың маңыздылығын анықтау үшін корреляциялық талдау жүргізілді, ол тәжірибелік-педагогикалық жұмыстың нәтижелерімен байланыстың жоғары тығыздығын

қуәландырды. Зерттеу тек абсолютті мүмкіндікті ғана емес, сонымен қатар кәсіби күйзелістің алдын-алу қажеттілігін де көрсетеді. Бұл педагогтердің жасына, тәжірибесіне және біліктілігіне байланысты анықталмауы керек. Педагогтердің кәсіби күйзелісінің алдын алу мәселелері тек білім беру менеджменті саласында ғана емес, сонымен қатар мұғалімдердің жеке басының әлеуметтік және кәсіби маңызды қасиеттерінің өсу жазықтығында болуы керек.

Түйін сөздер: кәсіби күйзеліс, эмоционалды күйзеліс, дене шынықтыру мұғалімдері, диагностика, салыстырмалы талдау, корреляциялық талдау, эксперименттік педагогикалық жұмыс

Syrymbetova L. S.¹, *Ramashov N. R.², Matveeva A.³

^{1,3} Karaganda University of Kazpotreboysuz

² South Kazakhstan Pedagogical University named after Ozbekali Zhanibekov

^{1,3} Karaganda, Kazakhstan

² Shymkent, Kazakhstan

RESULTS OF EXPERIMENTAL AND PEDAGOGICAL WORK ON PREVENTION OF PROFESSIONAL BURNOUT OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Annotation

This article presents the results of the control stage of experimental pedagogical work on the prevention of professional burnout of physical education teachers. The relevance of the study is determined by a common problem characteristic of the modern system of the Kazakh education system, which is associated with the professional burnout of teachers due to the high dynamism of transformational processes caused by the objective requirements of modern society.

The purpose of this article is a comparative analysis and interpretation of the results of diagnostics of the emotional state of physical education teachers in the context of professional burnout.

To achieve this goal, methods of mathematical processing of statistical data, their comparative analysis, interpretation and visualization of the results of two diagnostics carried out at the ascertaining and control stages of experimental pedagogical work were applied, which demonstrated the positive dynamics of the indicators of the desired phenomenon. To establish the significance of the positive dynamics, a correlation analysis was carried out, it testified to the high closeness of the relationship between the results of experimental pedagogical work with the actions taken to prevent professional burnout of physical education teachers. The conducted research indicates not only the absolute possibility, but also the need for regular prevention of professional burnout. And this should not be determined by the age, experience, experience and qualifications of teachers. The issues of preventing professional burnout of teachers must necessarily and constantly be not only in the field of educational management, but also in the plane of the growth of socially and professionally significant personal qualities of teachers.

Keywords: professional burnout, emotional burnout, physical education teachers, diagnostics, comparative analysis, correlation analysis, experimental pedagogical work

*Рамашов Н.Р.¹, Шегенбаев Н.Б.², Бекбосунов А.К.³, Басынбеков Қ.М.⁴

^{1,2,3,4} Южно-Казахстанский педагогический университет им. О.Жанибекова

^{1,2,3,4} Шымкент, Казахстан

¹ ORCID <https://orcid.org/0009-0009-9681-0561>

² ORCID <https://orcid.org/0009-0009-4850-2871>

³ ORCID <https://orcid.org/0009-0004-7523-5821>

⁴ ORCID <https://orcid.org/0009-0006-7334-5298>

*ramashovn@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация

В основе стратегического направления государственной политики Казахстана по развитию военно-патриотического воспитания молодежи лежит анализ текущих вызовов и задач, обусловленных глобальными угрозами и геополитической нестабильностью в мире. Военно-патриотическое воспитание молодежи рассматривается как инструмент укрепления гражданской идентичности, единства народа и уважения к национальным ценностям. Концептуальное видение развития военно-патриотического воспитания молодежи в республике представлено в Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года, принятой в 2023 году.

Целью статьи является обзор нормативных документов и определение тенденций развития военно-патриотического воспитания в стране.

Для достижения цели использовался метод экспертной оценки, включающий анализ нормативно-правовых документов, историко-педагогический и сравнительно-аналитический методы, направленные на изучение опыта военно-патриотического воспитания в Казахстане на современном этапе.

В статье авторы представили анализ развития системы военно-патриотического воспитания молодежи в Казахстане, выделив два ключевых периода: ранние годы независимости с акцентом на первые нормативные программы и современный этап, основанный на международном опыте и новых концепциях. Особое внимание уделено Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года.

Авторы приходят к выводу, что данная Концепция, в целом, предлагает комплексное видение развития военно-патриотического воспитания молодежи, но требует доработки в части четкой терминологии и межведомственного взаимодействия.

В заключении авторы констатируют, что военно-патриотическое воспитание молодежи в Казахстане, основанное на государственной поддержке, межведомственном взаимодействии и образовательных инновациях, стало ключевым элементом национальной стратегии, направленной на укрепление патриотического сознания, безопасности и суверенитета страны.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, подрастающее поколение, молодежь, гражданская идентичность, патриотизм, нормативно-правовые документы, концепция

Введение. Современный мир характеризуется ростом напряженности в международных отношениях. Угрозы глобальной и региональной безопасности, конфликты в соседних регионах, а также транснациональные вызовы (терроризм, киберугрозы, миграционные кризисы) актуализируют вопросы военно-патриотического воспитания молодежи и подрастающего поколения в Казахстане. Географическое и геополитическое положение Казахстана, расположенного на перекрестке Евразии, между двумя мировыми державами – Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой, дружественные и партнерские отношения с ними, со странами Центральной Азии определяют стратегические задачи Казахстана по сохранению мира и стабильности как внутри страны, так и за ее пределами.

В условиях геополитической нестабильности и напряженности важно сохранять независимость и суверенитет Казахстана, что, в свою очередь, требует сильной национальной идеологии и патриотизма. Именно поэтому важная роль в государственной политике отводится военно-патриотическому воспитанию молодежи и подрастающего поколения. Военно-патриотическое воспитание призвано способствовать укреплению единства народа, формированию чувства гордости за историческое наследие своей страны, уважения к

национальным ценностям и независимости своей Родины, и, в конечном счете, формированию устойчивой гражданской идентичности, основанной на патриотизме.

Одним из важных документов, призванных реализовать обозначенные выше задачи, является Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года (утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2023 года № 1039). Основными разработчиками Концепции военно-патриотического воспитания молодежи выступили Министерство обороны Республики Казахстан совместно с Министерством просвещения Республики Казахстан. Данный документ представил концептуальное видение развития военно-патриотического воспитания молодежи в республике, базирующееся на анализе современного состояния развития воспитания подрастающего поколения [1].

Цель статьи – провести обзор документов, регулирующих вопросы военно-патриотического воспитания в Казахстане на современном этапе, и наметить тенденции его развития.

Методы и материалы. Для достижения заявленной цели исследования применялся метод экспертной оценки, сочетающий в себе анализ и синтез для исследования нормативно-правовой базы, включающей нормативно-правовые документы, стратегии, программы, стандарты и т.п. по вопросам военно-патриотического воспитания, их обобщение; контент-анализ; историко-педагогический анализ для изучения опыта военно-патриотического воспитания в Казахстане в разные периоды.

Материалами для исследования послужили такие нормативно-правовые документы в области военно-патриотического воспитания, как Государственная программа патриотического воспитания граждан Республики Казахстана на 2006 – 2008 годы, Правила военно-патриотического воспитания граждан (утверждены Постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 августа 2022 года № 597), Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года, а также другие материалы по обозначенной тематике.

Результаты и их обсуждение.

Анализ нормативно-правовых документов позволил выделить два основных периода развития военно-патриотического воспитания молодежи в независимом Казахстане:

1. Ранние годы независимости (1990-е - начало 2000-х годов)

Данный период отмечен разработкой первой Государственной программы патриотического воспитания граждан Республики Казахстана на 2006 – 2008 годы (утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 10 октября 2006 года, №200). Программа содержала теоретические и методологические основы военно-патриотического воспитания жителей республики. Ее главная цель заключалась в формировании у граждан «высокого патриотического сознания, чувства гордости за свою страну, воспитания готовности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите интересов Родины посредством планомерного развития системы патриотического воспитания» [2].

Разработка данной Программы, по сути, явилась первой попыткой урегулирования системы патриотического воспитания молодежи в стране. Она была разработана во исполнение закона Республики Казахстан от 7 июля 2004 года «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан».

Государственная программа патриотического воспитания граждан Республики Казахстана на 2006 – 2008 годы была призвана решить ряд проблем, накопившихся к тому времени в стране. Это ограниченное понимание патриотизма молодежью, которая связывала патриотизм преимущественно с воинской службой; слабая поддержка СМИ продвижения патриотических ценностей; низкая вовлеченность молодежных организаций в управленческие процессы; слабое применение казахского языка в государственных и образовательных структурах; пропаганда чуждых идеалов и ценностей, не связанных с казахстанским менталитетом и т.п.

В этой связи, основными направлениями реализации Программы были обозначены: национальное единство; гражданин и государство: взаимная ответственность; семейные,

общественные отношения: человек, семья, система образования, трудовой коллектив, армия, общество в целом; портрет современного казахстанца-патриота, добившегося общественного признания.

В результате реализации Государственной программы должен был повыситься уровень гражданской идентификации жителей Казахстана со своей страной - Республикой Казахстан; участия граждан в патриотическом движении; информационно-патриотической работы СМИ по повышению патриотического сознания граждан, популяризации государственных символов страны, государственной и воинской службы и т.п.

2. Развитие системы военно-патриотического воспитания молодежи (середина 2010-х - настоящее время)

Развитию системы военно-патриотического воспитания молодежи в Казахстане способствовало принятие в 2015 году Советом Безопасности ООН резолюции №2250, подчёркивающей «важность разработки молодежной политики национальными правительствами» [1, с.3].

В то же время, в Казахстане за два года до принятия данной резолюции была утверждена первая Концепция государственной молодежной политики в Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года № 191). В данной Концепции были провозглашены главные ценности, на которых должен строиться процесс социализации казахстанской молодежи, ее вовлечения в общественно-политическую жизнь страны. В качестве первой ценности отмечен патриотизм. Задачей Концепции является формирование у молодежи понимания патриотизма как «великой ответственности за себя, свою семью и Родину» [3].

В качестве основных направлений реализации молодежной политики в Концепции закреплены: обеспечение доступного и качественного образования, формирование здорового образа жизни, повышение правовой культуры и формирование уважения у молодежи к основополагающим ценностям государственности, стимулирование гражданской и патриотической самореализации молодежи, обеспечение преемственности морально-нравственных ориентиров в молодежной среде и др.

Однако одним из основных документов системы военно-патриотического воспитания молодежи в Казахстане, на наш взгляд, являются Правила военно-патриотического воспитания граждан, утвержденные постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 августа 2022 года № 597. Отличительной чертой данного документа выступает наличие понятийного аппарата, включающего дефиниции таких основных понятий, как военно-патриотическое воспитание, морально-нравственное воспитание, воинский долг и др. Правила военно-патриотического воспитания граждан регулируют порядок организации и осуществления военно-патриотического воспитания [4].

Вопрос военно-патриотического воспитания молодежи рассматривается также в утверждённой в 2023 году Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы (утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 247). Данному вопросу посвящено направление «Современные ценности и патриотическое воспитание». Так, в разделе «Анализ текущей ситуации» в этом направлении отмечается умеренная трансформация ценностных ориентаций казахстанской молодежи, потенциально негативное влияние социальных сетей на молодежь в части пропаганды идеологий деструктивного толка, а также преобладание у молодежи ценностей выживания по сравнению с ценностями самовыражения. Последние два аспекта рассматриваются в качестве потенциальных угроз современного казахстанского общества [5].

Концепция провозглашает патриотическое воспитание молодежи частью государственной молодежной политики страны и рассматривает процессы воспитания и педагогики в качестве средства формирования личности. Воспитание патриотизма должно стать важнейшим направлением педагогики и образования, в целом. Этому будут способствовать современные интеллектуальные командные игры на государственном языке,

военно-патриотические игры, как, например, «Айбын», «Найза»; военно-патриотические выставки [5, с. 24].

Следует отметить, что в Концепции представлен качественный обзор международного опыта на основе анализа региональных и национальных программ развития молодежной политики согласно оценке Совета Европы по принципу «Правило пяти «С» (coverage; capacity; competence; co-operation, co-ordination and coherence; cost) [5, с. 15]. Содержательный обзор представлен такими странами как Узбекистан, Финляндия, Австралия, Катар, Германия, Япония, Эстония. География обзора очень обширна, она охватывает как страны ближнего зарубежья, страны Европы и Азии, так и страны арабского мира и Океании. Изучение опыта и текущих тенденций развития молодежной политики различных стран на разных континентах способствовали глубокой проработке данного вопроса. В результате, казахстанская модель реализации молодежной политики была создана в соответствие с «Правилом пяти «С» [5, с. 15].

Согласно Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы по направлению «Современные ценности и патриотическое воспитание» к 2029 году ожидается достичь увеличения количества молодежи, охваченной военно-патриотическим воспитанием, до 880 тысяч человек [5, с. 39].

Последним документом, регулирующим вопросы военно-патриотического воспитания, стала Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года (утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2023 года № 1039.).

Согласно данной Концепции, процесс военно-патриотического воспитания является зоной ответственности министерства обороны, министерства просвещения, местных исполнительных органов, а также основанного в 2018 году республиканского общественного объединения «Детско-юношеское военно-патриотическое движение «Жас сарбаз». На наш взгляд, в этой цепочке выпал важный элемент системы военно-политического воспитания – министерство науки и высшего образования.

Необходимость включения в систему военно-патриотического воспитания организаций высшего образования обусловлена тем, что в них осуществляется подготовка специалистов начальной военной подготовки, а именно учителей начальной военной и физической подготовки, обладающих высокой гражданской ответственностью, в задачи которых, в первую очередь, входит воспитание молодого поколения в духе патриотизма. Учителя начальной военной и физической подготовки также отвечают за организацию военно-патриотического воспитания и мероприятий по гражданской обороне в образовательных учреждениях республики, в том числе в общеобразовательных школах и во внеурочное время. Таким образом, на наш взгляд, нарушается преемственность «школа – вуз» в процессе военно-патриотического воспитания, так как формирование и развитие у молодежи таких ключевых качеств как патриотическое сознание, активная гражданская позиция, духовность, ответственность требует системности и непрерывности.

Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года предлагает целостное видение развития системы военно-патриотического воспитания в современном Казахстане в среднесрочной перспективе. Такое трактование данной концепции обусловлено определением понятия «концепция», произошедшего от латинского слова conceptio — понимание, система, единый замысел, ведущая мысль. Согласно социологическому словарю, под концепцией понимается «система взглядов, способ понимания каких-либо явлений, процессов; основополагающая идея какой-либо теории» [6]. Такое определение понятия концепции обусловило важность и актуальность принятого в 2023 году документа, который может выступить основой для разработки нормативных документов в области военно-патриотического воспитания.

В то же время, Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года, на наш взгляд, не в полной мере соответствует ее предназначению. Как документ, предлагающий основополагающую идею развития системы военно-патриотического воспитания, идеологическую основу для данной системы, он должен содержать четкую

дифференциацию основных понятий данной системы, например, в виде понятийного аппарата, как это представлено в Правилах военно-патриотического воспитания граждан. Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года могла бы ссылаться на определение ключевых понятий в данных Правилах, существенно расширив их. Так, в Правилах понятие «военно-патриотическое воспитание» представлено в более широком смысле, оно охватывает всех граждан страны, в то время как в Концепции речь идет о военно-патриотическом воспитании молодежи, подрастающего поколения, представляющих категорию обучающихся, которую можно воспитывать в системе патриотических ценностей через организации образования. Целесообразным, на наш взгляд, считаем включение определений таких понятий как военно-патриотическое воспитание молодежи, патриотизм, идеологическое воспитание, патриотическое сознание, гражданская идентичность, гражданско-патриотическое воспитание молодежи, морально-устойчивая личность и т.п.

Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года построена на основе изучения международного передового опыта по организации и реализации мероприятий по военно-патриотическому воспитанию, направленных на «воспитание патриотически настроенного молодого человека, готового к защите Отечества» [1, с. 6]. В частности, в концепции рассмотрен опыт следующих зарубежных стран: Узбекистана, Кыргызстана, Турции, Беларуси, России, Китая. Несомненно, опыт стран ближнего зарубежья важен, так как предпосылки развития военно-патриотического воспитания молодежи в них исторически обусловлены и имеют определенные сходства. Но, вместе с тем, международный обзор и сама концепция выиграли бы при расширении географической и континентальной представленности стран, чей опыт или его элементы могли бы быть рассмотрены для потенциального заимствования или адаптации для развития системы военно-патриотического воспитания молодежи в Казахстане в условиях геополитической трансформации.

В Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года определены ключевые направления ее реализации, включающие совершенствование структуры органов военно-патриотической работы; повышение уровня профессиональной подготовки организаторов и специалистов военно-патриотического воспитания, совершенствование форм и методов работы по военно-патриотическому воспитанию молодежи; развитие материальной базы для военно-патриотического воспитания молодежи и т.д.

Такое видение, несомненно, обусловлено геополитической повесткой дня, которая определяет необходимость противостоять глобальным вызовам. Поэтому первоочередными задачами государства на современном этапе являются национальная безопасность, укрепление идентичности молодежи, развитие военно-патриотического воспитания. В этом контексте роль молодежи как основного ресурса неопределима. Ее привлечение к патриотическим ценностям имеет целью формирование будущих лидеров и патриотов, способных действовать в чрезвычайных ситуациях, защищать интересы страны. Важным аспектом выступает при этом социальная мобилизация молодежи, ее способность внести вклад в сплоченность народа вокруг общих целей.

Увеличение напряженности между государствами и локальные конфликты требуют от страны повышенной готовности к обороне, что делает необходимым укрепление внутренней безопасности, а также укрепление патриотических настроений, в первую очередь, в молодежной среде. В этой связи особая роль отводится интеграции вооруженных сил страны с образовательными организациями: включение патриотической тематики в школьное и вузовское образование, организация учебно-тренировочных сборов и экскурсий на объекты военной инфраструктуры, организация и проведение военно-спортивных игр, военно-исторических реконструкций, введение курсов начальной военной подготовки и т.п. Укрепление национальной, гражданской идентичности также должно строиться на основе патриотизма, исторической памяти, способствующей связи поколений, передаче ценностей [7].

Целесообразным, на наш взгляд, является рассмотрение развития системы военно-патриотического воспитания в рамках военно-идеологического, военно-исторического,

военно-спортивного направлений. Так, например, военно-идеологическое направление предполагает формирование у подрастающего поколения готовности служить стране; военно-историческое направление развивает историческую память; а военно-спортивное направление воспитывает физическую силу и выносливость, морально-психологические качества личности.

В целом, Концепция военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года призвана решить вопросы отсутствия единой идеологии воспитания подрастающего поколения; воспитания гражданственности, патриотизма, духовности и нравственности у современной молодежи. Решение данных вопросов возможно при условии тесного взаимодействия целого ряда государственных и социальных институтов, вооруженных сил страны, организаций образования всех уровней, неправительственных объединений.

Заключение. Анализ нормативно-правовых документов и специальной литературы в области военно-патриотического воспитания позволяет констатировать, что в Казахстане с момента получения независимости произошло значительное развитие системы военно-патриотического воспитания молодёжи, в основе которого лежит государственная поддержка, а также активное участие общественных организаций.

Ведущая роль в системе военно-патриотического воспитания наряду с армией должна отводиться системе образования, включающей не только систему среднего образования, но и высшее образование, которое может предложить разработку новых программ и методик воспитания, адаптацию образовательных программ к современным условиям, повышение квалификации педагогов, внедрение инновационных педагогических технологий.

Успешность развития военно-патриотического воспитания молодежи, не в последнюю очередь, зависит от эффективности межведомственного взаимодействия армия – школа – вуз – общественные организации.

Новые формы и методы военно-патриотического воспитания, озвученные в Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года, призвано способствовать развитию личностно-значимых качеств у подрастающего поколения: дисциплины, ответственности, командной работы, лидерства, а в совокупности – всестороннему развитию личности.

Как видно из обзора документов, военно-патриотическое воспитание молодежи является важным направлением государственной политики Казахстана в контексте геополитической обстановки в мире, является неотъемлемой частью национальной стратегии развития. Развиваемая государством система военно-патриотического воспитания молодежи помогает мобилизовать молодежь, формируя у нее патриотическое сознание; обеспечивает преемственность поколений, укрепляет национальную безопасность страны, и, таким образом, формирует основу для сохранения суверенитета страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Об утверждении Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2023 года № 1039. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001039> (дата обращения - 17.10.2024)

2 Государственная программа патриотического воспитания граждан Республики Казахстан на 2006-2008 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 10 октября 2006 года № 200. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <https://clck.ru/3FDSVY> (дата обращения - 26.10.2024)

3 О Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее». Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года № 191. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000191> (дата обращения - 20.10.2024)

4 Об утверждении Правил военно-патриотического воспитания граждан. Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 августа 2022 года № 597. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000597> (дата обращения - 26.10.2024)

5 Об утверждении Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан на 2023 - 2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 247. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000247> (дата обращения - 14.11.2024)

6 Социологический словарь. (Электронный ресурс). – Режим доступа: <https://clck.ru/3FGYva> (дата обращения - 20.11.2024)

7 Rysbekov T, Rysbekova S, Shintimirova B. Problems of moral and patriotic education of youth in Kazakhstan // Scientific Herald of Uzhhorod University. – 2024. – 55. – С. 1047-1055. DOI: 10.54919/physics/55.2024.104dw7

REFERENCES

1 Ob utverzhdenii Konceptii voenno-patrioticheskogo vospitaniya molodezhi do 2030 goda. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 24 noyabrya 2023 goda № 1039. [On approval of the Concept of military-patriotic education of youth until 2030. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated November 24, 2023, No. 1039.] (Elektronnyj resurs [Electronic resource]). – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001039> (date of access - 17.10.2024) [In Russian]

2 Gosudarstvennaya programma patrioticheskogo vospitaniya grazhdan Respubliki Kazahstan na 2006-2008 gody. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 10 oktyabrya 2006 goda № 200 [State program of patriotic education of citizens of the Republic of Kazakhstan for 2006-2008. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan of October 10, 2006, No. 200]. (Elektronnyj resurs [Electronic resource]). – Rezhim dostupa: <https://clck.ru/3FDSVY> (date of access - 26.10.2024) [In Russian]

3 O Konceptii gosudarstvennoj molodezhnoj politiki Respubliki Kazahstan do 2020 goda «Kazahstan 2020: put' v budushchee». Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 27 fevralya 2013 goda № 191 [On the Concept of State Youth Policy of the Republic of Kazakhstan until 2020 «Kazahstan 2020: the way to the future». Publication of the Government of the Republic of Kazakhstan of February 27, 2013, No. 191]. (Elektronnyj resurs [Electronic resource]). – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000191> (date of access - 20.10.2024) [In Russian]

4 Ob utverzhdenii Pravil voenno-patrioticheskogo vospitaniya grazhdan. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 24 avgusta 2022 goda № 597 [On approval of the Rules for military-patriotic education of citizens. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated August 24, 2022, No. 597]. (Elektronnyj resurs [Electronic resource]). – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000597> (date of access - 26.10.2024) [In Russian]

5 Ob utverzhdenii Konceptii gosudarstvennoj molodezhnoj politiki Respubliki Kazahstan na 2023 - 2029 gody. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 28 marta 2023 goda № 247 [On approval of the Constitution of the State Youth Policy of the Republic of Kazakhstan for 2023-2029. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023, No. 247]. (Elektronnyj resurs [Electronic resource]). – Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000247> (date of access - 14.11.2024) [In Russian]

6 Sociologicheskij slovar' [Sociological dictionary]. (Elektronnyj resurs [Electronic resource]). – Rezhim dostupa <https://clck.ru/3FGYva> (date of access - 20.11.2024) [In Russian]

7 Rysbekov, T, Rysbekova, S, Shintimirova, B. (2024). Problems of moral and patriotic education of youth in Kazakhstan. *Scientific Herald of Uzhhorod University*, 55, 1047-1055. DOI: 10.54919/physics/55.2024.104dw7

*Рамашов Н.Р.¹, Шегенбаев Н.Б.², Бекбосунов А.К.³, Басынбеков Қ.М.⁴

^{1,2,3,4} Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

^{1,2,3,4} Шымкент, Қазақстан

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘСКЕРИ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІ РЕТТЕУДІҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа

Қазақстанның жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу саласындағы мемлекеттік саясатының стратегиялық бағыты әлемдегі жаһандық қатерлер мен геосаяси тұрақсыздықтардан туындаған ағымдағы сын-тегеуріндер мен міндеттерді талдауға негізделген. Жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу азаматтық бірегейлікті, халықтың бірлігін және ұлттық құндылықтарға құрметті нығайтудың құралы ретінде қарастырылады. Республиканың жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу саласындағы дамудың тұжырымдамалық көрінісі 2023 жылы қабылданған 2030 жылға дейінгі жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу тұжырымдамасында ұсынылған.

Мақалада елдегі әскери-патриоттық тәрбиелеуді дамыту үрдістерін анықтау және нормативтік құжаттарға шолу жасау мақсаты қойылған.

Бұл мақсатқа жету үшін нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау, тарихи-педагогикалық және салыстырмалы-аналитикалық әдістерді қамтитын сараптамалық бағалау әдісі қолданылды, олар қазіргі кезеңдегі Қазақстандағы әскери-патриоттық тәрбиелеу тәжірибесін зерттеуге бағытталған.

Авторлар мақалада Қазақстанда жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу жүйесінің дамуын талдап, екі негізгі кезеңді бөліп көрсетті: тәуелсіздіктің алғашқы жылдары, алғашқы нормативтік бағдарламаларға баса назар аудару және халықаралық тәжірибе мен жаңа тұжырымдамаларға негізделген қазіргі заманғы кезең. Ерекше назар 2030 жылға дейінгі жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу тұжырымдамасына аударылған.

Авторлар бұл Тұжырымдама жалпы алғанда, жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеуді дамытудың кешенді көрінісін ұсынатынын, бірақ терминологияның нақтылығына және ведомствоаралық өзара әрекеттестікке қатысты жетілдіруді қажет ететінін атап өтті.

Қорытындысында авторлар Қазақстанда мемлекеттік қолдауға, ведомствоаралық ынтымақтастыққа және білім беру инновацияларына негізделген жастарды әскери-патриоттық тәрбиелеу ұлттық стратегияның негізгі элементіне айналғанын, патриоттық сана-сезімді, қауіпсіздікті және елдің егемендігін нығайтатынын анықтайды.

Кілт сөздер: әскери-патриоттық тәрбие, жас ұрпақ, жастар, азаматтық бірегейлік, патриотизм, нормативтік-құқықтық құжаттар, тұжырымдама

* Ramashov N. R.¹, Shegenbayev N. B.², Bekbossunov A. K.³, Basynbekov K. M.⁴

^{1,2,3,4} South Kazakhstan Pedagogical University named after Ozbekali Zhanibekov

^{1,2,3,4} Shymkent, Kazakhstan

MODERN ASPECTS OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION REGULATION IN KAZAKHSTAN

Annotation

The strategic direction of Kazakhstan's state policy for the development of military-patriotic education of youth is based on the analysis of current challenges and tasks arising from global threats and geopolitical instability in the world. Military-patriotic education of youth is regarded as a tool for strengthening civic identity, national unity, and respect for national values. The conceptual vision for the development of military-patriotic education in the republic is outlined in the Concept of Military-Patriotic Education of Youth until 2030, adopted in 2023.

The article aims to review regulatory documents and identify trends in the development of military-patriotic education in the country.

To achieve this aim, an expert assessment method was applied, including the analysis of regulatory legal documents, historical-pedagogical, and comparative-analytical methods aimed at studying the experience of military-patriotic education in modern Kazakhstan.

The authors of the article analyzed the development of the system of military-patriotic education of youth in Kazakhstan, highlighting two key periods: the early years of independence, focusing on the first regulatory programs, and the modern stage, based on international experience and new concepts. Special attention is paid to the Concept of Military-Patriotic Education of Youth until 2030.

The authors conclude that this Concept, in general, provides a comprehensive vision for the development of military-patriotic education of youth but requires refinement in terms of clear terminology and interdepartmental cooperation.

In conclusion, the authors state that military-patriotic education of youth in Kazakhstan, based on state support, interdepartmental interaction, and educational innovations, has become a key element of the national strategy, strengthening patriotic consciousness, security, and sovereignty of the country.

Keywords: military-patriotic education, younger generation, youth, civic identity, patriotism, regulatory legal documents, concept

*Ахметжанова Ж.Б.¹, Асхар Ж.², Сарсембаева А.Ш.³

^{1,3}Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

²«№3 арнайы мектеп» КММ, Астана, Қазақстан

¹ORCID ID: 0000-0001-5212-162X

*(E-mail: zhanar-ahmetzhan@mail.ru)

АУТИСТІК СПЕКТРЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУДЕ STOP MOTION ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАҢУ

Аңдатпа

Мақалада аутистік спектрлі бұзылысы бар балалармен жұмыс істеуде компьютерлік оқыту құралдарын пайдалану жолдары берілген. Бұл мақаланың мазмұны анимация жасау үшін арнайы бағдарламаларды пайдалану болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларда әлеуметтік маңызды дағдыларды дамыту, диалогтік дағдыларды қалыптастыру, вербальды қарым-қатынас құралдарын қалыптастыру, күнделікті жағдайларда қарым-қатынас дағдыларын нығайту.

Зерттеудің өзектілігі – аутистік спектрлі бұзылысы бар бала үшін компьютермен «байланыс» қызығушылық тудырады, анимациялық бейне жасалатын кадрдағы жансыз заттардың қозғалысы оның назарын аударады, олар арқылы баламен байланыс орнатуға, одан жауап алуға, «оның әлеміне енуге, дос болуға» мүмкіндік беріледі.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: Аймбетов М.Т., Дрешер Ю.Н., Жигорева М.В., Забрамная С.Д., Маллер А.Р., Тиганов А.С., Волков И.П., Монахов В.М. т.б. ғалымдардың зерттеу еңбектеріндегі ой-пікірлерді негізге ала отырып, теориялық және практикалық нәтижелеріне сүйеніп, өз тәжірибемізде қолданып, оңтайлы нәтиже бергеніне көз жеткіздік. Бұл әдіс-тәсілдерді барлық педагог-психологтарға сабақ барысында қолдануға болады.

Қорытындылай келе, екі өлшемді анимациямен жұмыс істегеннен кейін балаларда қарым-қатынас дағдыларын арттырудың қарқынды оң динамикасы бар екендігі байқалды. Демек, анимацияны қолдану қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға және жалпы баланың сөйлеуін дамытуға ықпал етеді, сонымен бірге, өзара әрекеттесу ортасын құруға, баланың ынтымақтастыққа деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады.

Түйінді сөздер: аутистік спектрлі бұзылысы, балалар, қарым-қатынас, дағды, дамыту, бейімделген білім беру ортасы, екі өлшемді анимация.

Кіріспе. Қазіргі әлем үнемі өзгеріп отырады, осыған орай, қоғам тарапынан арнайы педагог мамандарға жаңа міндеттер мен талаптар қоюда. Сондықтан, педагогтер өздерінің техника арсеналына жаңа құралдарды қоса отырып, кәсіби деңгейін жүйелі түрде жетілдіреді.

«Оқыту технологиясы» ұғымын әр түрлі авторлар әртүрлі түсінеді. И.П. Волков: «Педагогикалық технология – оқытудың жоспарланған нәтижелеріне жету үдерісінің сипаттамасы», - десе, В.М. Монахов: «Педагогикалық технология – білім беру үдерісін жобалауда, ұйымдастыруда және өткізуде оқушылар мен мұғалімдерге сөзсіз қолайлы жағдай жасауда барлық егжей-тегжейлі ойластырылған бірлескен педагогикалық әрекеттің үлгісі болып табылады», - деп баға береді. Ал ЮНЕСКО-ның анықтамасы бойынша «педагогикалық технология – білім беру нысандарын оңтайландыру мақсатында техникалық және адами ресурстарды және олардың өзара әрекетін ескере отырып, оқыту мен білім алудың бүкіл процесін құрудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдісі» деген пікірді алға тартады.

Шындығынды педагогикалық технология әдістемесінің ерекше қызметін атқарады. «Педагогикалық технология» ұғымын үш аспектіде көрсетуге болады:

1) ғылыми: педагогикалық технологиялар – оқытудың мақсаттарын, мазмұнын мен әдістерін зерттейтін және дамытатын және педагогикалық үдерістерді жобалайтын педагогика ғылымының бір бөлігі;

2) процессуалдық-сипаттамалық: үдерістің сипаттамасы (алгоритмі), оқытудың жоспарланған нәтижелеріне жету мақсаттарының, мазмұнының, әдістері мен құралдарының жиынтығы;

3) процессуалдық тиімді: технологиялық (педагогикалық) үдерісті жүзеге асыру, барлық жеке, аспаптық және әдістемелік педагогикалық құралдардың жұмыс істеуі.

Сонымен, педагогикалық технология оқытудың ең ұтымды жолдарын зерттейтін ғылым ретінде; оқытуда қолданылатын әдістер мен принциптер жүйесі ретінде; нақты оқу үдерісі ретінде қызмет етеді (Г. К. Селевко).

Жұмыс істеу алгоритмін құру (оқушылардың танымдық әрекетінің ережелері) педагогикалық технологиямен қабылданған білімді меңгерудің психологиялық теориясына негізделген. Ол оқытудың бірнеше кезеңдерін қамтиды:

- 1) бағдарлау (пәнді меңгерудің мақсаттары мен міндеттері туралы түсінік қалыптастыру; пән мазмұнының таңдалған ретін және соған сәйкес оқу әдістерін түсіну);
- 2) орындау (жеке курс тақырыптарын оқу, пәнаралық байланыстар және т.б.);
- 3) бақылау және реттеу.

Басқару алгоритмі – қойылған мақсатқа жету үшін оқушылардың танымдық әрекетін қадағалау, бақылау және түзету ережелерінің жүйесі. Белгілі бір оқу мақсатына жету үшін арнайы басқару алгоритмі қолданылады. Дидактикалық процесті басқару әдісін таңдау кезінде тиісті мақсаттар үшін оңтайлы техникалық оқыту құралдары мәселесі де шешіледі.

Stop motion мультимедиялық технологиясын білім берудегі оқу үрдісінде қолдану арқылы аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларға коммуникациялық дағдыларды қалыптастыруға қатысты зерттеулер жүргізген бірқатар ғалымдардың еңбектерін, мәселен атап өтетін болсақ, Аймбетов М.Т. [1], Дрешер Ю.Н. [2], Жигорева М.В. [3], Забрамная С.Д. [4], Маллер А.Р. [5], Тиганов А.С. [6], Посакалова Т. А. [7], т.б. зерттеушілердің жарық көрген мақалаларын, оқулықтарын саралай келіп, осы жаңа технологияның қыр-сырына теориялық тұрғыда жан-жақты зерттеуімізге және практикада қолдануымызға үлкен септігін тигізді, бастысы білім алуда ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың екі өлшемді анимацияны қолдану арқылы қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға және жалпы баланың сөйлеуін дамытуға ықпал ететіндігі көңіл қуантарлық және зерттеудің нәтижесін берді.

Әдістер мен материалдар. Мульт-терапия – бұл бала мен ересек адамның бірлескен іс-әрекеті негізін құрайтын арт-терапиялық әдістердің бірі, ал нәтиже мультфильм немесе мазмұнды қарау негізінде жасалған қорытынды болып табылады. Көбінесе мульт-терапияны кинопедагогика аясында тек психологтар ғана емес, сонымен қатар барлық басқа да сала педагогтері де қолданады. Сарапшылар кино мен анимацияның ресурстары соншалықты кең екенін атап өтті, демек, оларды жалпы және қосымша білім беру мекемелері үшін оқушылардың әртүрлі мүмкіндіктерін дамыту үшін әмбебап деп сенімді түрде айта аламыз.

Мульт-терапия көп мақсатты және баланың шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік беретін, оған қорқыныш пен өзіне деген сенімсіздікті жеңуге көмектесетін, бұрын білмеген аспектілері мен мүмкіндіктерін көрсететін таңғажайып құрал.

Психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттің бір бөлігі ретінде қолдануға болатын мультитерапияның екі түрі бар.

Анимация қызметі – мульти-терапияның бірінші түрі. Бұл балалар анимациясын жасаудың тікелей үдерісі. Бұл түрдің көптеген жағымды психологиялық әсерлері бар: түсіру үдерісі балалардың мотивация мәселесін шешеді және жағымды эмоционалдық көзқарасты тудырады; кейіпкерлерді өмірге келтіру балалардың ішкі әлемімен жұмыс істеуге мүмкіндік береді; анимация когнитивтік үдерістердің (қиял, зейін, ойлау, есте сақтау және т.б.) дамуына ықпал етеді; топта жұмыс істеу оларды біріктіреді және бір-біріне қолдау көрсетуге үйретеді; қарым-қатынас қабілеттерінің дамуына ықпал етеді; балалар заманауи технологияларды қолдануды үйренеді; ал соңғы өнімді алу өзіне деген сенімділікті арттырады, т.б.

Анимациялық әрекеттің кезеңдері:

1. Тақырыпты таңдау және сценарий құрастыру (жас ерекшеліктеріне, сұрақтарына, сұраныстарына және т.б. қол жетімді мәтінде сценарийді балалармен бірге сипаттау және сюжетті кесте құрастыру – іс-әрекеттер ретін қысқаша көрнекі түрде бейнелеу).

2. Түсіру және монтаждау (декорацияны дайындау, жабдықтар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді орнату, Stop motion әдісімен түсіру, кейіпкерлердің қимыл-қозғалысы мен эмоциясын түсінуге арналған көркемдік жаттығулар).

3. Дауыспен әрекет ету (мәнерлеп оқу, сөйлеудің эмоционалдылығына жұмыс жасау,

артикуляциялық және сөйлеу гимнастикасы, көркемдік жаттығулар, дыбыс жазу);

4. Қарау және талқылау (соңғы өнімді қарау және талқылау, мультфильм жасау тәжірибесін меңгеру, әр кезеңде қатысушылардың дағдыларды меңгеруіне мән беру, әрекетті, қатысуды және алынған нәтижені рефлексия және өзін-өзі талдау).

Нәтижелер және оларды талқылау. Аутистік спектрлі бұзылысы бар балаға қарым-қатынас және өзара әрекеттесу дағдыларын үйрету кезінде олардың қалыптасуына ықпал ететін әдістер мен тәсілдерді табу оңай емес. Баламен байланыс орнатудың қиындығы (жағымсыз, проблемалық мінез-құлық жиі байқалады) қалаған нәтижеге әкелмейді. Баланың назарын өзара әрекеттестікке аудару үшін мұндай баланың дамуы біркелкі емес, сәйкессіз, үзік-үзік екенін ескеру қажет. Сондықтан бейімделген білім беру ортасын құру үшін баланы оқу құралдарымен қамтамасыз ету қажет. Аутистік спектрлі бұзылысы бар балада қарым-қатынас және өзара әрекеттесу дағдылары өздігінен пайда болмайды. Сөйлеуге емес, қарым-қатынасқа назар аудару керек.

Осы санаттағы балалармен жұмыс істеудің тиімді әдістерінің бірі – компьютерлік оқыту құралдарын пайдалану болып табылады. Аутистік спектрлі бұзылысы бар бала үшін компьютермен «байланыс» жасау қызығушылық тудырады, оның назарын аударады, ондағы әртүрлі бағдарламалар арқылы құрастырылған ойындар баламен байланыс орнатуға, одан жауап алуға, «оның әлеміне кіруге, дос болуға» мүмкіндік беріледі. Компьютерлік ойындар арқылы баланың бойында өтініш білдіру, алғыс айту, сәлемдесу, т.б. сияқты қарапайым қарым-қатынас пен байланыс дағдыларын дамытуға болады.

Stop motion (қозғалысты тоқтату) – анимациялық бейне жасалатын кадрдағы жансыз заттардың қозғалысы.

Stop motion (қозғалысты тоқтату) анимация – аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларға қарым-қатынас дағдыларын және әлеуметтік мінез-құлықты дамытуға көмектесетін белгілердің бірі.

Stop motion – жансыз объектілерге «өмірге келген» сияқты көрінуге және кадрда өздігінен қозғалуға мүмкіндік беретін түсіру және өңдеу технологиясы. Анимацияның бастапқы техникасы, алғашқыда қуыршақ мультфильмдері жасалды, яғни мультфильм кейіпкерлері қуыршақ болды.

Stop motion технологиясын қолдану арқылы аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларға коммуникациялық дағдыларды үйрету алгоритмі мыналарды қамтиды:

- дамытуды қажет ететін қарым-қатынас дағдыларын анықтау;
- екі өлшемді анимацияның көмегімен жағдайды модельдеу;
- балаға ым-ишараны орындауға және сөзді, сөз тіркесін, сөз тіркесін айтуға уақыт беру;
- қиын жағдайда ересек адамнан қосымша көмек көрсету;
- баланың коммуникативті әрекетін күшейту;
- күнделікті өмірде дағдыны бекіту.

Педагог жеке анимацияларды қолдана отырып, балаға сөйлеу сөздерінің үлгісін көрсетеді, экспрессивті сөйлеудің дамуын ынталандыратын эхолалиялық репродукция туындайды.

Ойын барысында экранда «қозғалыстағы адам» көрсетіледі, ол балаға ым-ишара және сөздер арқылы жүгінеді. Бала үшін бұл алдымен экрандағы кейіпкермен, содан кейін ересек адаммен немесе құрдасымен өзара әрекеттесу үшін серпін береді.

Жаттығудың басында қарапайым күнделікті сөздер, содан кейін сөз тіркестері мен сөйлемдер енгізіледі.

Сөздерді қайталап көру және қайталау балаға айтылғанның мағынасын түсінуге және бұл сөздер мен сөз тіркестерін өздігінен сөйлесу үшін қолдануға мүмкіндік береді. Stop motion технологиясын қолдана отырып, аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларда әлеуметтік маңызды дағдыларды дамытуға болады. Бұл күнделікті қимылдарды қолдану дағдылары: сәлем, сау бол, рақмет; сұраныстар мен талаптарды білдіру мүмкіндігі; эмоциялар мен сезімдерді білдіру және жеткізу қабілеті. Сонымен қатар, диалогтік дағдыларды қалыптастыру, қарым-қатынастың ауызша құралдарын қалыптастыру, күнделікті

жағдайларда қарым-қатынас дағдыларын бекіту.

Аутистік спектрлі бұзылысы бар баланы екі өлшемді анимациялар арқылы қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу дағдыларын сәтті үйрету үшін әрекеттерді орындау алгоритмін құру қажет.

Stop motion технологиясын қолдану арқылы аутизмі бар балаларды қарым-қатынас дағдыларына үйрету алгоритмі мыналарды қамтиды:

- дамытуға қажетті қарым-қатынас дағдыларын анықтау;
- екі өлшемді анимацияны қолдану арқылы жағдайды модельдеу;
- балаға қимылды орындауға және сөзді айтуға уақыт беру;
- сөздер, сөз тіркестері;
- қиын жағдайда ересек адамнан қосымша көмек көрсету;
- баланың қарым-қатынас әрекетін күшейту;
- бірнеше адамның қатысуымен күнделікті өмірде дағдыны бекіту.

Мысал ретінде жаттығу: «Алғыс білдіру». Жаттығудың мақсаты: бас изеп, «рақмет» сөзін айту арқылы ризашылық білдіру қабілетін дамыту. Жағдаятты модельдеу: баламен өзінің сүйікті ойыншықтарымен, мысалы, доппен, қуыршақпен, аюмен ойнау кезінде, оларға кез келгенін бермес бұрын: «ал» деп айтыңыз және оның қолын алмас бұрын «рақмет» айтыңыз. Содан кейін балаға қарап, ойыншыққа қол созғанша күтіңіз. Бұл кезде баланың назарын анимациясы бар экранға аударыңыз, онда «кішкентай адам» қолын алға созып, «ал» дейді, содан кейін басын изеп, «рақмет» дейді. Бала әрекетті (ым-ишараны) орындап, сөзді айтқанша бұл әдісті бірнеше рет қайталаңыз. Осыдан кейін бірден баланың зейіні басқа жаққа ауып кетпестен жаттығуды басқа ойыншықпен қайталаңыз. Қандай да бір қиындық туындаса, анимацияға қайта оралыңыз. Бұл дағдыны бекіту үшін көптеген іс-әрекеттерді, әдіс-тәсілдерді, жағдайларды пайдалану қажет. Бала берілген сөзді айтқанда, оны дереу марапаттаңыз.

Түзету жұмысының бұл әдісі сөйлеу мәлімдемелерін тудыруға мотиватор болып табылады.

Мақсаты:

- Мультфильм жасау арқылы балалардың оқуға қызығушылығын арттыру
- Коммуникативті, таным, шығармашылық дағдыларын дамыту.

Stop-motion – бұл жансыз заттардың «тірілуіне» және кадрда өз бетінше қозғалуына мүмкіндік беретін түсіру және монтаждау технологиясы. Қазір бұл әсіресе блогтарға арналған жарнамалық роликтер мен аспаздық бейнелерді жасау кезінде сәнді. Бастапқыда қуыршақ мультіктері осылай жасаған, яғни суреттелген кейіпкерлер емес, шынайы қуыршақтар болған.

Stop-motion технологиясы арқылы дағдыларды қалыптастыруға мультфильм жасау алгоритмі:

- Қалыптастыратын дағдыны анықтау;
- Анимация арқылы жағдайды моделдеу;
- Бағдарлама арқылы мультфильмді монтаждау.

Тәл пәндерін оқытуда тіл туралы білім берумен қатар, оқушыны тілдік қарым-қатынасқа дарялау міндеті қойылады. Ол оқушының тілін дамыта оқыту, сөздік қорын молайту; сөз, сөйлем, мәтіннің мағынасы мен ұғымы, ойы және мазмұны арқылы оқушылардың ойында ұлттық танымды қалыптастыру.

Оқушының сөйлеу әрекетін дамыту, ең алдымен оқытуда тілдің лексикалық, грамматикалық білім нормаларын игертуге байланысты болса, екіншіден, сөйлеу икемділігі мен дағдылары сөйлеу әрекетінің оқу, тыңдау, айту жазумен байланысты болады. Сондықтанда қатысымдық икемділік пен дағды сөйлеу қарым-қатынастың түрткісіне мақсат-міндеттеріне орай жүргізіліп, екінші жағынан әлеуметтік нормалар, яғни тіл мәдениетінің негізінде ұйымдастыру болып табылады.

Оқушының танымдық жүйесі ұлғайған сайын оның сөйлеуге қажетсінетін сөздер саны да өсіп отырады. Мұның өзі оқушының психикасы мен сөздік қорының арасындағы байланысты білдіреді

Біздің осы Stop-motion технологиясы арқылы 1, 2-суреттерде көрсетілгендей мультфильм жасау арқылы сөздік қор мен психикалық қасиеттерінің арасындағы қатынастарды қалыптастырып және оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында, сонымен қатар, оқушылар өздері «Бауырсақ» ертегісінің кейіпкерлерін жасау барысында олардың коммуникативтік, танымдық және шығармашылық дағдыларының дамып, әлеммен байланыс орнатудың қиындығын жеңіп, қалаған нәтижеге қол жеткізулеріне мүмкіндік береді. Баланың назарын өзара әрекеттестікке аудару үшін осындай ұлттық құндылықтарымызды насихаттап, олардың ынталарын арттыру үшін де әртүрлі ертегілерді, салт-дәстүрге негізделген шығын аңыз-әңгімелер мен патриоттық сезімдерін оятатын балалар ақын-жазушылардың шағын әрі жеңіл өлең-жырларын да көңілдеріне қонымды түсінікті етіп беріп отырса, кез келген оқушының қызығушылығы артатыны сөзсіз.

1-сурет. Оқушы өздері кейіпкерлерді жасау барысы
Дереккөз: Ата-аналардың келісімімен автор дайындаған

2-сурет. «Бауырсақ» ертегісінің дайындалу барысы
Дереккөз: Ата-аналардың келісімімен автор дайындаған

Бастапқы және қорытынды бөлімдердің нәтижелері бойынша қарым-қатынас дағдысы әлеуметтік дағды, сөйлеу, шығармашылық дағдылардың және моториканы қалыптастыру деңгейіне, сондай-ақ сенсорлық интеграцияға салыстырмалы сипаттама жасалды. Балалардың жалпы және жан-жақты дамуы байқалды.

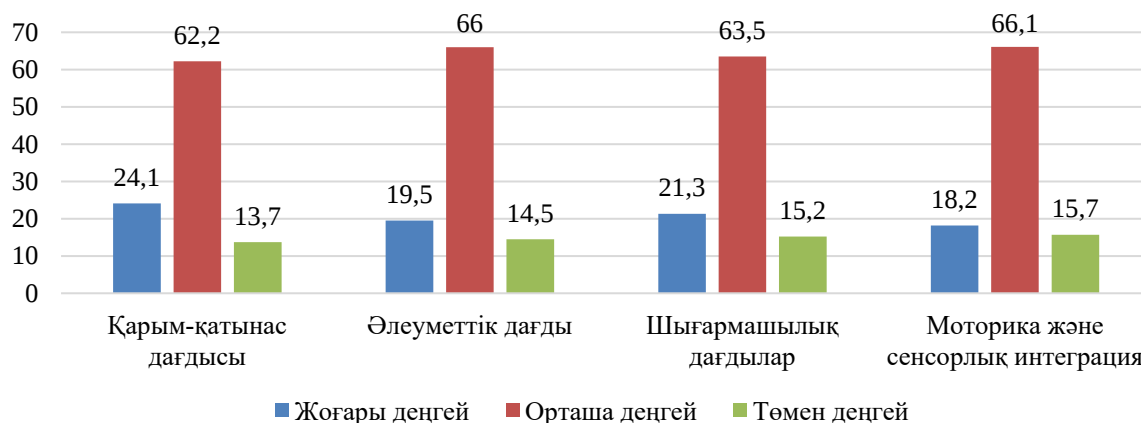
Белсенділік пен сапалы даму критерийлеріне келетін болсақ, анимацияның «stop motion» жұмысын бастағанға қарағанда көрсеткіштер артып, 8,4% жоғары көрсеткіш көрсетті (1-кесте), сонымен бірге 3, 4-суреттерде анимациямен жұмыс жүргізілмес бұрын бағалау нәтижелері мен жүргізілгеннен кейінгі бағалау нәтижелері динамика түрінде көрсетілді және осы бағдарламаны қолданудың зерттеу қорытындылары өз нәтижесін көрсеткенен кейін мектепте өткізілген «Шебер-сынып» семинарында педагогтерге таныстырылып, өз бағасын алды.

1-кесте. Балалардағы екі өлшемді анимацияға дейін және одан кейінгі дағдыларды дамыту динамикасының кестесі

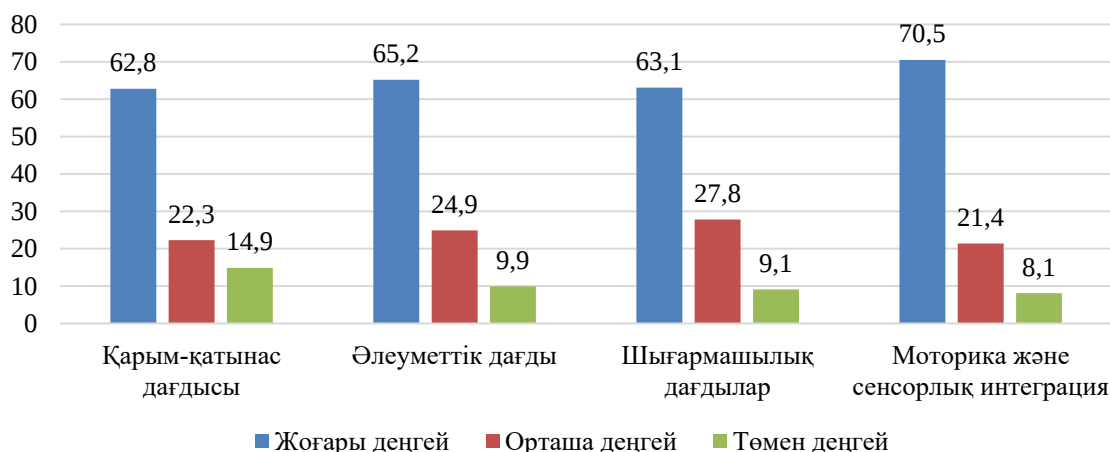
Қызмет компоненттері	Қолдануға дейін (%)			Қолданудан кейін (%)		
	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
Қарым-қатынас дағдысы	14,2	66,6	19,2	19,2	71,4	9,4
Әлеуметтік дағды	14,2	57,1	28,7	19,2	61,6	19,2
Шығармашылық дағдылар	4,6	71,6	23,8	9,5	76,3	14,2
Моторика және сенсорлық интеграция	14,2	57,1	28,7	19,2	57,0	23,8

Дереккөз: автор дайындаған

«Stop motion бағдарламасы арқылы мультфильм жасау» барысында педагогикалық зерттеулерді анықтау кезеңінің сандық және сапалық нәтижелері төмендегідей барлық қызмет компоненттері бойынша динамикалық көрсеткіштермен анықталды. Төменде көрсетілген қолдануға дейінгі және қолданудан кейінгі көрсеткіштер, мысалы, жоғары деңгей – 14,2 пайыз болса, қолданғаннан кейін бұл пайыздық көрсеткіш – 19,2 пайызға артты. Орташа көрсеткіш – 66,6 пайыздан 71,4 пайызға дейін өсті.

3-сурет. Екі өлшемді анимациямен жұмыс жүргізілмес бұрын бағалау нәтижелері
Дереккөз: автор дайындаған

4-сурет. Екі өлшемді анимациямен жұмыс жүргізілгеннен кейінгі бағалау нәтижелері
Дереккөз: автор дайындаған

Бұл «Stop motion бағдарламасы арқылы мультфильм жасау» технологиясына қатысты педагогикалық зерттеу «Шебер-сынып» (5-сурет) семинарында педагогтерге таныстырылды.

5-сурет. «Шебер-сынып» семинарында педагогтерге таныстырылу барысы
Дереккөз: автор дайындаған

Қорытынды. Демек, біз, жоғарыда жүргізілген талдамаларды негізге ала отырып, екі өлшемді анимациямен жұмыс істегеннен кейін аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларда қарым-қатынас дағдыларын арттырудың қарқынды оң динамикасы бар деген қорытынды жасауға болады. Осылайша, анимацияны қолдану қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға және жалпы баланың сөйлеуін дамытуға ықпал ететініне көз жеткіздік және өзара әрекеттесу ортасын құруға, баланың ынтымақтастыққа деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді. Оқушының таным үрдістері ұлғайған сайын оның сөйлеуге қажетсінетін сөздер саны да өсіп отырады. Мұның өзі оқушының психикасы мен сөздік қорының арасындағы байланысты білдіреді. Сондықтан, оқушылардың сөздік қорын молайту жұмыстарында сөздік қор мен психикалық қасиеттерінің арасындағы қатынастарда анықталады.

Адам әрекеті – күрделі үдеріс. Оның құрамына қозғалыстырдың жүйесі де кіреді. Оқушы әрекеттер мен амалдар арқылы ғана сыртқы ортамен белсенді түрде байланыс жасап, оны өз шамасында өзгертіп, дамытып отырады. Сондықтан адам психикасы іс-әрекет үстінде дамып қалыптасады. Ал адам әрекетінің әрқайсысы (ойын, оқу, еңбек, және нұсқаулар) әр уақытта белгілі бір мақсат, міндеттерге бағытталып отырады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Аймбетов М.Т. Мультимедиа технологии в образовании / М.Т. Аймбетов, А.О. Байтуганова, Л. Каужан. [Электронный ресурс]. - URL: <http://moluch.ru/archive/123/34439/> (дата обращения: 25.12.2019).
- 2 Дрешер Ю.Н. Применение мультимедийных технологий в образовательном процессе / Ю.Н. Дрешер. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/153.pdf> (дата обращения: 04.02.2020).
- 3 Жигорева М.В. Специфические особенности психического развития дошкольников с комплексными нарушениями // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2009. – №105. – С. 137–145.
- 4 Забрамная С.Д. Изучаем обучая. Рекомендации по изучению детей с тяжелой умственной отсталостью / С.Д. Забрамная, Т.Н. Исаева. – М.: ТЦ Сфера, 2007. – 64 с.
- 5 Маллер А.Р. Воспитание и обучение детей с тяжелой интеллектуальной недостаточностью / А.Р. Маллер, Г.В. Цикото. – М.: Академия, 2003. – 208 с.
- 6 Тиганов А.С. Патология психического развития. – М.: Школа-Пресс, 2004. – С. 276.
- 7 Посакалова Т.А. Применение stop-motion анимации для развития коммуникативных и цифровых навыков у обучающихся подросткового возраста / Conference: VIII Сибирский

психологический форум. Мир человека в фокусе психологических метаметрик (Декабрь, 2022 г.). [Elektronnyi resurs]. – URL: <https://www.researchgate.net/publication/366325004>

REFERENCE

- 1 Aymbetov, M.T. (2019) Mul'timedia tekhnologii v obrazovanii [Multimedia technologies in education] / M.T. Aymbetov, A.O. Baytuganova, L. Kauzhan. [Elektronnyi resurs]. – URL: <http://moluch.ru/archive/123/34439/> (date of access: 12/25/2019). [In Russian]
- 2 Dresher, YU.N. (2020) Primeneniye mul'timediynykh tekhnologiy v obrazovatel'nom protsesse [Application of multimedia technologies in the educational process] / YU.N. Dresher. [Elektronnyi resurs]. – URL: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/153.pdf> (date of access: 04.02.2020). [In Russian]
- 3 Zhigoreva, M.V. (2009) Spetsificheskiye osobennosti psikhicheskogo razvitiya doshkol'nikov s kompleksnymi narusheniyami [Specific features of mental development of preschoolers with complex disorders] // *Izvestiya RGPU im. A.I. Gertsena. [Bulletin of the Herzen State Pedagogical University]*, 105, 137–145. [In Russian]
- 4 Zabramnaya, S.D. (2007) Izuchayem obuchaya. Rekomendatsii po izucheniyu detey s tyazhelyu umstvennoy otstalost'yu [We learn by teaching. Recommendations for studying children with severe mental retardation] / S.D. Zabramnaya, T.N. Isayeva. – M.: TTS Sfera, 64 p. [In Russian]
- 5 Maller, A.R. (2003) Vospitaniye i obucheniye detey s tyazhelyu intellektual'noy nedostatochnost'yu [Education and training of children with severe intellectual disabilities] / A.R. Maller, G.V. Tsikoto, M.: Akademiya, 208 p. [In Russian]
- 6 Tiganov, A.S. (2004). Patologiya psikhicheskogo razvitiya. [Pathology of mental development], M.: Shkola-Press, 276 p. [In Russian]
7. Poskakalova T. A. (2022) Primeneniye stop-motion animatsii dlya razvitiya kommunikativnykh i tsifrovyykh navykov u obuchayushchikhsya podrostkovogo vozrasta. [The use of stop-motion animation for the development of communication and digital skills in adolescent students.] // *Konferentsiya: VIII Sibirskiy psikhologicheskiiy forum. Mir cheloveka v fokuse psikhologicheskikh metametrik* [Conference: VIII Siberian Psychological Forum. The human world in the focus of psychological metametrics], (Dekabr', 2022 g.) [December, 2022]. [Elektronnyi resurs]. – URL: <https://www.researchgate.net/publication/366325004> [In Russian]

*Ахметжанова Ж.Б.¹, Асхар Ж.², Сарсембаева А.Ш.³

^{1,3}Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан

²КТУ «Специальная школа №3» г. Астана, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ STOP MOTION В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С РАССТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Аннотация

В статье представлены способы использования компьютерных средств обучения в работе с детьми с расстройством аутистического спектра. Содержание данной статьи – использование специальных программ для создания анимации.

Цель исследования – развитие социальных и коммуникативных навыков у детей с расстройством аутистического спектра, формирование диалоговых навыков, развитие вербальных средств общения, укрепление коммуникативных навыков в повседневных ситуациях.

Актуальность исследования – для ребенка с расстройством аутистического спектра «связь» с компьютером вызывает интерес, а движение неодушевленных предметов в анимационном видео привлекает его внимание. Это позволяет установить контакт с ребенком, получить от него ответ, «войти в его мир, стать другом».

Практическая значимость исследования: опираясь на идеи, высказанные в работах таких ученых, как Аймабетов М.Т., Дрешер Ю.Н., Жигорева М.В., Забрамная С.Д., Маллер А.Р., Тиганов А.С., Волков И.П., Монахов В.М. и других, на основе теоретических и практических результатов, мы убедились в эффективности применения этих методов и техник в нашей практике. Эти подходы можно использовать всем педагогам-психологам в учебной деятельности.

В заключение, после работы с двухмерной анимацией наблюдается интенсивная положительная динамика в развитии коммуникативных навыков детей. Таким образом, можно сделать вывод, что использование анимации

способствует развитию коммуникативных навыков и общему развитию речи ребенка, а также помогает создать среду взаимодействия и повысить стремление ребенка к сотрудничеству.

Ключевые слова: расстройство аутистического спектра, дети, коммуникация, навыки, развитие, адаптированная образовательная среда, двухмерная анимация.

*Akhmetzhanova Zh.B.¹, Askhar Zh.², Sarsembaeva A.Sh.³

^{1,3} Karaganda University named after E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan

APPLICATION OF STOP MOTION TECHNOLOGY IN WORKING WITH CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Annotation

This article presents methods of using computer-based learning tools in working with children with autism spectrum disorder. The content of this article focuses on the use of special programs for creating animation.

The aim of the research is to develop social and communication skills in children with autism spectrum disorder, to form dialogue skills, to enhance verbal communication tools, and to strengthen communication skills in everyday situations.

The relevance of the research lies in the fact that for a child with autism spectrum disorder, «communication» with a computer is of interest, and the movement of inanimate objects in animation video attracts their attention. This allows establishing contact with the child, receiving a response from them, «and entering their world, becoming a friend»

The practical significance of the research: based on the ideas presented in the works of scholars such as Aimbetov M.T., Drescher Y.N., Zhigoreva M.V., Zabramnaya S.D., Maller A.R., Tiganov A.S., Volkov I.P., Monakhov V.M., and others, as well as theoretical and practical results, we have confirmed the effectiveness of applying these methods and techniques in our practice. These approaches can be used by all teachers and psychologists in their educational activities.

In conclusion, after working with two-dimensional animation, a strong positive dynamic in the development of communication skills in children was observed. Thus, it can be concluded that the use of animation contributes to the development of communication skills and the overall development of a child's speech, as well as helps create an interactive environment and increases the child's motivation for collaboration.

Keywords: autism spectrum disorder, children, communication, skills, development, adapted educational environment, two-dimensional animation.

*Ибрагимова Г. К.¹, Саттыбаева Р. М.²

^{1,2} «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ҚДИ

^{1,2} Қазақстан, Қарағанды

¹ ORCID 0000-0001-8554-3167

*gibragimova@orleu-edu.kz

ПРАКТИКАҒА БАҒДАРЛАНҒАН ТӘСІЛ НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАР ПЕДАГОГТЕРІНІҢ БІЛКІТІЛІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа

Мақала мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің біліктілігін практикаға бағдарланған тәсіл негізінде арттыру мәселелеріне арналған. Бұл жұмыста «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы әзірлеген үздіксіз кәсіби даму моделі ұсынылған.

Модель теория мен практиканы ықпалдастыруға, заманауи андрагогиялық әдістерді пайдалануға және коллаборативті білім беру ортасын құруға негізделген. Зерттеу нәтижелері практикаға бағдарланған бағдарламаның педагогтердің кәсіби құзыреттерінің айтарлықтай өсуіне, олардың қазіргі заманғы мектепке дейінгі педагогика міндеттерін шешуге дайындығына ықпал ететінін дәлелдейді.

Зерттеудің мақсаты – осы тәсілді таңдауды негіздеу, оның педагогтердің кәсіби дамуында қолданылуын талдау және олардың біліктілігін тиімді арттыруға ықпал ететін іс-әрекет түрлері мен формаларын айқындау.

Модельдің тиімділігі «Мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің ойын құзыреттілігін дамыту» білім беру бағдарламасының үлгісінде талданған. Бағдарламаның құрылымы квазикәсіби қызметті, практикалық дайындықты, әрекеттегі зерттеуді және курстан кейінгі қолдау кезеңін қамтиды. Нәтижені бағалау үшін диагностикалық әдістер қолданылған: сауалнамалар, тестілеу және ойын құзыреттілігі деңгейін бағалау әдістері (автор – Е. И. Рзаева).

Зерттеу нәтижелері педагогтердің кәсіби құзыреттерінің едәуір артқанын, олардың қазіргі заманғы мектепке дейінгі педагогика міндеттерін шешуге дайындығын көрсетеді. Басты назар рефлексияға, квазикәсіби қызметке және қалыптасқан кәсіби дағдылардың тұрақтылығына аударылған.

Мақала материалдары педагогтерге, білім беру бағдарламаларын әзірлеушілер мен зерттеушілерге, мектепке дейінгі білім беру саласында мамандар даярлауды жетілдірумен айналысатындарға пайдалы болады.

Түйінді сөздер: біліктілікті арттыру, практикаға бағдарланған, білім беру бағдарламасы, біліктілікті арттыру курстары, мектепке дейінгі ұйым педагогтері, ойын құзыреттілігі, курстан кейінгі қолдау.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін жаңғыртудың стратегиялық бағдарлары мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің кәсіби қызметін өзгертуді көздейді, 2029 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы және педагогтің кәсіби стандарты мен мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандарты мектепке дейінгі білім берудің жоғары сапасына қол жеткізу қажеттілігін айқындайды [1-3]. Осы әлеуметтік және мемлекеттік сұраныстарды іске асыру педагогтердің кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыруды ғана емес, сондай-ақ олардың біліктілігін арттыру моделін жаңартуды да талап етеді.

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығында білім беру қызметкерлерінің біліктілігін үздіксіз арттырудың тиімді моделі құрылып, енгізілуде. Оқыту мен оқу тұжырымдамасының біртұтастығы педагогикалық процесте жүзеге асырылады және білім беру бағдарламаларының мақсаттары мен күтілетін нәтижелерін саралауға, сабақтардың мазмұнын әзірлеу мен оқытуда ұсынылатын әдістерге бірыңғай көзқарастан көрінеді.

Білім беру бағдарламаларын әзірлеу кезіндегі бірыңғай тәсілдер:

1. Қоғамның қажеттіліктерін және мемлекеттің білім беруге әлеуметтік тапсырыс контексіндегі сұраныстарын талдау.

2. Халықаралық зерттеулер нәтижелерін талдау.

3. Білім беру бағдарламалары материалдарының мазмұнындағы құзыреттілік және дербестендірілген тәсілдерді есепке алу.

4. Оқытудағы андрагогиялық тәсілді есепке алу.

5. Коллаборациялық орта құру.

6. Оқу процесін ұйымдастырудың жалпы, топтық және жеке түрлерін оңтайлы үйлестіру.

7. Мамандарды даярлау нәтижелері олардың кәсіби қызметінің нақты саласы қоятын талаптарға сәйкестігі мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету.

Мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің кәсіби құзыреттерін тиімді дамыту үшін оқытуды нақты кәсіби қызметке және өзекті міндеттерге барынша жақын жағдайларда ұйымдастыру маңызды. Біліктілікті арттырудың қазіргі заманғы бағдарламалары педагогтердің кәсіби міндеттерін табысты орындауын қамтамасыз ететін қолда бар дағдыларды жетілдіруге және жаңа құзыреттерді игеруге бағытталған.

Әдістер мен материалдар. И.С. Якиманскаяның, А.К. Маркованың, Л.М. Митинаның, О.М. Краснорядцеваның зерттеулерін талдау [4-7], сондай-ақ мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің біліктілігін арттыру үшін білім беру бағдарламаларын әзірлеу кезінде авторлардың жеке тәжірибесі ересектерді оқыту процесін айқындайтын психологиялық тетіктерді есепке алу қажеттігін көрсетеді. Бұл тетіктерге:

1. Бұрынғы алған кәсіби даярлығы мен мамандыққа қойылатын жаңа талаптар арасындағы қайшылықтар.

2. Ескірген кәсіби нұсқауларды, кәсіби менталдықты қайта қарау және тәжірибеде қалыптасқан стереотиптер мен кедергілерді жеңе білу.

3. Өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі іске асыруға ұмтылысты қамтитын кәсіби дамуға ынталандыру.

Білім беру бағдарламаларын жобалауда практикаға бағдарланған тәсіл ерекше маңызға ие болады. Бұл тәсіл педагогтердің кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуына ықпал етеді:

- кәсіби стереотиптерді еңсеруге;
- дербестік, бастамашылық танытуға;
- кәсіби міндеттерді шешуде шығармашылық тәсілді қолдануға.

А.А. Вербицкийдің пікірінше, жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім беруде квази-кәсіптік қызмет маңызды рөл атқарады, ол педагогтің кәсіби жұмысының пәндік және әлеуметтік мазмұнын, оның контекстін белгілей отырып моделдейді [8]. Контекст бойынша оқыту шеңберінен кәсіби әрекетке көшу, яғни оқу уәждеріне біртіндеп көшу. Бұл теорияның практикамен байланысы, оқыту мен тәрбиенің бірлігін, маманның кәсіби қызметінің тұтас мазмұнын модельдеу сияқты қағидаттарды іске асыруға мүмкіндік береді.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру кезеңінде педагогтердің кәсіби уәждерін өзін-өзі айқындау және өзін-өзі дамыту мотивтеріне айналдыру қажеттігін ескеру маңызды. Молочкова атап өткендей [9], бұл үшін үздіксіз білім беру жағдайында квази-кәсіптік қызметтің негізгі нысаны ретінде іскерлік тренингтерін пайдалану орынды.

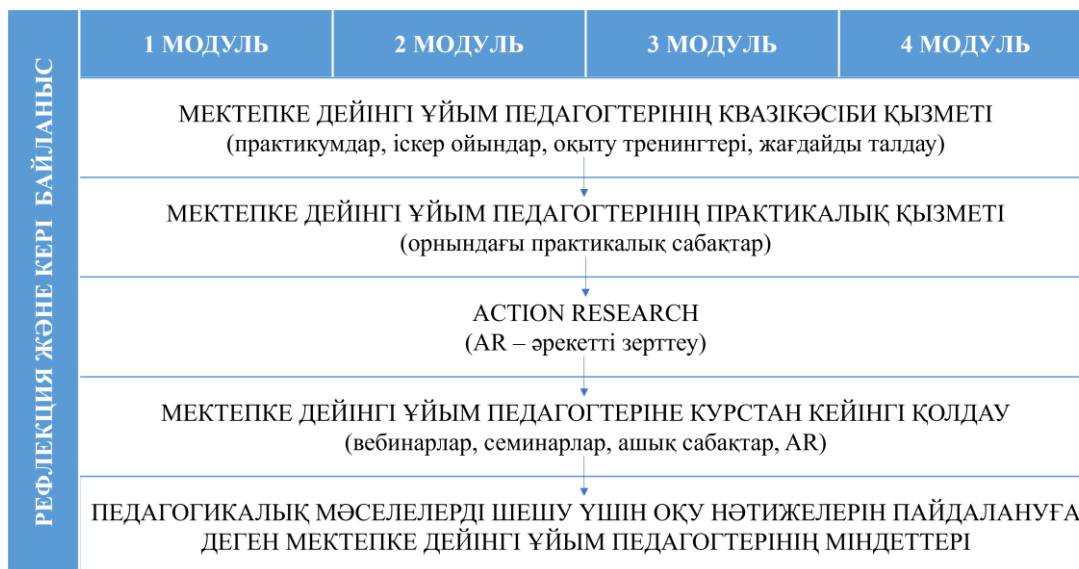
Зерттеу нәтижелері практикаға-бағдарланған форма мен іс-әрекет түрлерін таңдау, дағдыларды қалыптастыру тренингтері арқылы жүзеге асатынын көрсетеді. Олар кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етіп қана қоймай, тыңдаушыларға өздерінің кәсіби көзқарастары мен ұстанымдарын қайта ойластыруға көмектеседі [10]. Бұл ішкі ұстанымдар мен алдыңғы түсініктерді үйлестіріп, жаңа білімді педагогтер практикасына қолдануына мүмкіндік береді.

Осылайша, біліктілікті арттыруды ұйымдастыру кезеңдік тәсілге негізделуі тиіс: алдымен көзқарастар мен ұстанымдарды өзгерту, содан кейін жаңа білімдерді интеграциялау. Мұндай тәсіл білім беру процесінің практикалық маңыздылығы мен тиімділігін қамтамасыз етеді.

«Педагог» кәсіптік стандартында белгіленген кәсіптік қызметті орындауға мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің практикалық дайындығы «Мектепке дейінгі ұйым педагогінің ойын құзыреттілігін дамыту» біліктілікті арттыру курсының білім беру бағдарламасында (бұдан әрі – Бағдарлама) айқындалған. 2022 жылдан бастап «Өрлеудің» барлық филиалдарында іске асырылған бағдарлама психологиялық-педагогикалық білімнің, ойын шеберлігінің және ойынға жеке көзқарастың жиынтығы ретінде педагогтің ойын құзыреттілігін қалыптастыру логикасына негізделеді.

Бағдарламаның негізгі мақсаты – мектепке дейінгі ұйымдар басшыларының, әдіскерлерінің және тәрбиешілерінің ойын құзыреттілігінің деңгейін арттыру.

Бағдарламаның құрылымы педагогтердің кәсіби дамуының негізгі аспектілерін қамтитын өзара байланысты модульдер ретінде (1-сурет) ұсынылған. Бағдарламаның әдіснамалық негізі Е.О. Смирнованың, Е.И. Рзаеваның, Л.И. Эльконинаның және басқа да мамандардың зерттеулері болып табылады. Авторлар мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әрекетін ұйымдастырудың жетіспеушілігін педагогтердің ойын құзыреттілігін мақсатты жетілдіру жағдайында ғана жеңуге болатынын атап көрсетеді.

1-сурет. Бағдарлама құрылымы

Дереккөз: автор әзірлеген

Нәтижеге бағытталған білім беру бағдарламасы әр тақырып шеңберінде теория мен практиканы біріктіріп, рефлексивті ойтолғаумен жалғасады. Курстың мазмұны ойын мен ойын құзыреттілігінің өскелең ролін білім беру міндеттерін жүзеге асыру арқылы қалыптастырады.

Курсты жүзеге асыру логикасы теориялық білімді жүйелі меңгертуде практикалық модульдермен бекітілген іскерлік ойындар, тренингтер, кейстерді талдау және белсенді оқытудың басқа да түрлеріне негізделеді. Мектепке дейінгі ұйымдар базасында өтетін көшпелі практикалық сабақтар ерекше орын алады, онда тыңдаушылар балалардың ойын әрекетінің деңгейін диагностикалайды, туындайтын проблемалық жағдайларды талдайды. Соңғы кезең рефлексия «проблемалық аймақты» қамтып, өзіндік зерттеуді (Action Research, AR) негізге ала отырып кәсіби даму мен анықталған проблемаларды шешуге бағытталады.

«Білім беру сапасын арттыру тұрғысынан оқытудың, дамыту мен тәрбиелеудің мазмұны мен әдістерін жетілдіру» модулі ойындар мен ойындық сюжеттерді модельдеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталып, тыңдаушыларға өзіндік практикалық тапсырмалар негізделген. Мысалы, қатысушыларға «Купе» ойыны ұсынылып, нәтижесінде педагогтің ойын құзыреттілігін көрсететін сапалық деңгейі талданады. Ойыннан кейін ұжымдық талқылау өткізіледі, соның негізінде тыңдаушылар маңызды қорытындыға келеді: егер педагогтің өзі ойынның «грамматикасын» меңгерсе және ойын мәдениетіне ие болса, онда балаларды ойнауға үйретуге қабілетті деген тұжырымға келеді. Педагогтің ойын құзыреттілігі жоғары коммуникативтік қабілеттерді, өзіндік ойды және эмоциялық мәнерлілікті қамтиды.

Өзінің ойын әрекетін талдау және рефлексиялау, сондай-ақ әртүрлі режиссерлік, бейнелік, сюжеттік-рөлдік ойындарды іске асыру кезінде басқа педагогтердің ойындарын бақылай білу, ойын қызметін ұйымдастырудың кәсіби тәсілдерін терең түсінуге ықпал етеді. Интерактивті өзара іс-қимылды күшейту үшін педагогтің ойын әрекетін дамытуға бағытталған «біліктілік тренингтері» пайдаланылады. Олар ойынды диагностикалау, оны қолдауды ұйымдастыру, пәндік-кеңістіктік даму ортасын құру дағдыларын қалыптастырып, балаларға ойын тәсілдерін меңгерту жөніндегі іс-қимылдар алгоритмін меңгертуді қамтиды.

Рефлексия аналитикалық – жинақтау қабілеттерін дамытуда және кәсіби ойлауды қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. Мұндай үлгідегі жеке білім беру траекторияларын іске асыру өзгерістерді талап етеді, атап айтсақ рефлексия үшін уақыт бөлу, оқу жоспарларын қайта қарау, рефлексивтік әрекетті жүргізу үшін оқытушылардың құзыреттіліктерінің жоғары болуы.

Біліктілікті арттыру курстары тыңдаушыларының кәсіби іс-әрекеттерді меңгеруі өзара байланысты екі деңгейде: квази-кәсіптік (практикумдар шеңберінде) және практикалық (көшпелі практикалық сабақтар процесінде) жүргізіледі. Мектепке дейінгі ұйымдар мен институттың серіктестері базасында ұйымдастырылатын көшпелі сабақтар білім беру бағдарламаларының мазмұны мен педагогтердің нақты кәсіптік міндеттері арасындағы байланысты нығайтуға ықпал етеді.

Балабақшада практикалық сабақтар кезінде тыңдаушылар балаларға «нақты» бақылау жүргізуі үшін мүмкіндік беретін арнайы әзірленген чек-парақтар пайдаланады. Бұл бақылау тәрбиеленушілердің ойын дағдыларының даму деңгейін диагностикалауға бағытталады. Балалардың ойын әрекетін талдау педагогтерге «проблемалық аймақтарды» қалыптастыратын түйінді мәселелерді бөліп көрсетіп, зерттеуге мүмкіндік береді.

Бағдарламасының келесі модулінде AR «Әрекеттегі зерттеулер» жүргізу әдісі ұсынылады. Анықталған проблемалардың негізінде тыңдаушылар курс тренерінің басшылығымен шағын зерттеу жоспарын әзірленіп, курстан кейінгі кезеңде іске асырады.

Курстан кейінгі сүйемелдеу жүйесі педагогтердің кәсіби қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Курстан кейінгі қолдау вебинарлар, семинарлар, іс-әрекет нәтижелерін талдау, жеке кеңес беру тренермен үздіксіз байланыста болуға мүмкіндік береді. Курстан кейінгі қолдау педагогтердің қазіргі заманғы талаптарға жауап беретін кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталып, мектепке дейінгі білім беру практикасына жаңа тәсілдерді тұрақты енгізуге ықпал етеді.

Нәтижелер мен оларды талдау. Практикаға бағдарланған білім беру бағдырамасын жүзеге асыру дейгейін практикумдар жүйесі, көшпелі практикалық сабақтар, шығу сауалнамасы, кіріс және шығыс тестілеулері нәтижелері мониторингтік деректері алуға мүмкіндік береді.

«Өрлеу» филиалдарында 2022-2023 жылдар аралығында өткізілген сауалнама нәтижелері бойынша (Қарағанды облысы бойынша 1042 тыңдаушыны іріктелді) тыңдаушылар біліктілікті арттыру курстарының мазмұны мен ұйымдастырылуын (10 баллдан 9,84) жоғары бағалады. 2-3 суреттен көрініп тұрғандай, курстың білім беру процесінің мазмұны тыңдаушылардың практикалық дағдыларын дамытуға ықпал етіп, ал оқу материалдары мектепке дейінгі балалық шақтың өзекті проблемаларын айқындап, педагогтердің кәсіби дамуы үшін маңызды болғанын көруге болады.

МАЗМҰНЫН ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫ БАҒАЛАУ

2-сурет. Шығу сауалнамасы нәтижелері

Дереккөз: автор әзірлеген.

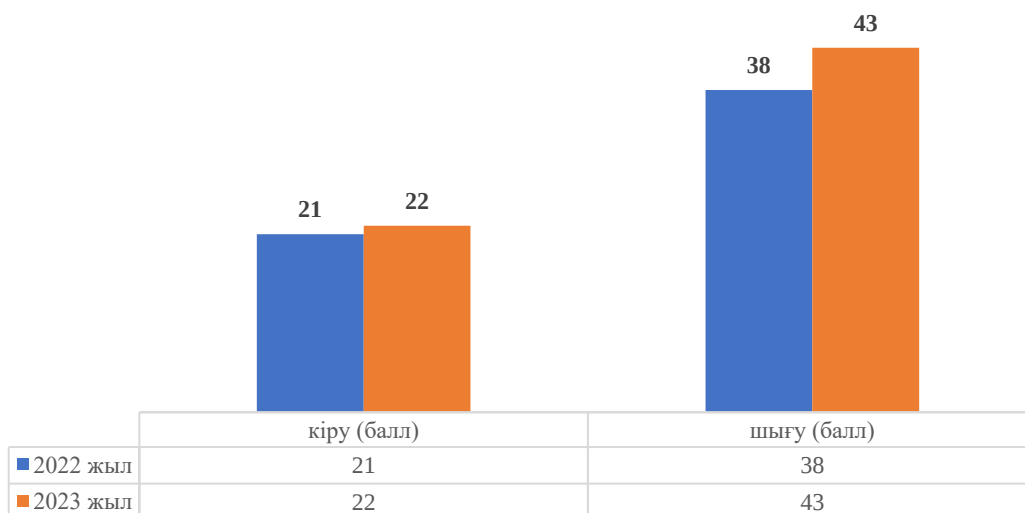
ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ ЖҰМЫСЫН БАҒАЛАУ

3-сурет. Шығу сауалнамасы нәтижелері

Дереккөз: автор әзірлеген.

Келесі кестеде кіріу және шығу тестілеу нәтижелері арқылы алынған тыңдаушылардың білім сапасының өзгеру динамикасы ұсынылған. Бұл тәсіл тестілеу процесінде бірыңғай талап пен бақылау-өлшеу материалдарын әзірлеу, нәтижелерді өңдеу мен тексеруді қамтамасыз етеді. Тест тапсырмалары Блум таксономиясы негізінде құрылған және курс тақырыптары бойынша ағымдағы білімді диагностикалауға, оқытуға қажеттілікті анықтауға және білім беру бағдарламаларының тиімділігін бағалауға бағытталған (4-суретте).

4-сурет. Кіріу және шығу тестілеуінің нәтижесі.

Дереккөз: автор әзірлеген

1042 тыңдаушының арасында жүргізілген талдау курстың барлық бағыттары бойынша білімнің орта есеппен 24% -ға өскенін көрсетті. Кіріу тестілеуінің орташа балы 22 болса, ал

шығу тестілеуінің қорытындысы бойынша орташа көрсеткіш 38-43 балға дейін көтеріліп, білім сапасы 18-39% өскені байқалады. Оқытудың тиімділігі мен курстардың маңыздылығын кіру тестілеуінде төменгі көрсеткіштер көрсеткен категориялар деңгейінің өсуі анықтайды.

Курстарды ұйымдастырушылық-әдістемелік қамтамасыз ету, оның ішінде әріптестермен тәжірибе алмасу, материалдардың қолжетімділігі және оқытудың әр түрлі формалары мен әдістерін қолдану да оң бағаға ие болуда.

Мониторинг нәтижелері педагогтердің жоғары қанағаттанушылығын көрсетіп, біліктілікті арттыру бағдарламасы олардың кәсіби дамуына айтарлықтай ықпал еткенін дәлелдейді.

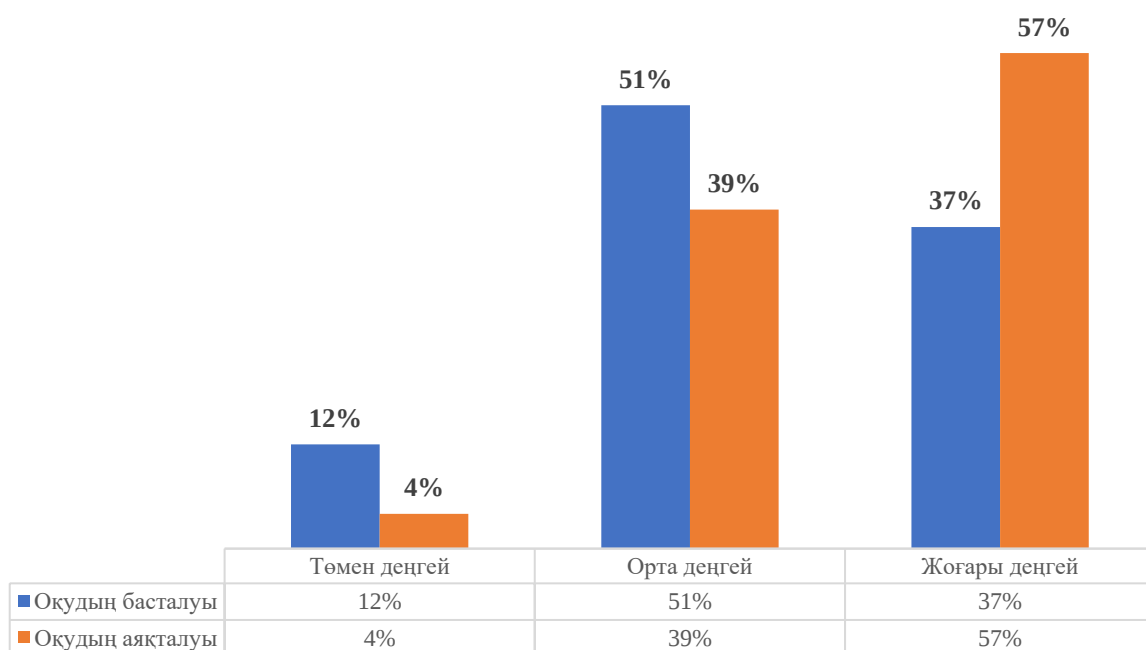
Курстың басталуы мен соңында тыңдаушылардың Е.И. Рзаеваның [11] әдісі бойынша түйінді құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған ойын құзыреттілігінің деңгейі анықталады.

Әдістеме негізінде ойын құзыреттілігі келесі критерийлер бойынша бағаланады:

- ойын құзыреттілігіне құндылық ретінде қарау: балалардың психикалық дамуы үшін маңыздылығын сезіну;
- теориялық білім: жалпы ойын теориясын қосып, ойын әрекетінің негізін түсіну;
- практикалық іскерліктер: ойын кеңістігін құру, балалардың жасын, даму деңгейін және жеке ерекшеліктерін ескере отырып ойындарды басқару және жобалау;
- жеке қасиеттері: креативтілік, эмпатия, рефлексия, түрлі ойын жағдайларына бейімделу икемділігі;
- практикалық қолдану дағдылары: теориялық білімді нақты іс-әрекеттерге айналдыру қабілеті;
- біліктілік деңгейін бағалау үшін бақылау, қызмет өнімдерін талдау және ойын жағдайларын модельдеуді қолдану.

Әдістер критерийлері білім беру бағдарламасын әзірлеудің әдіснамалық негізіне және мектепке дейінгі білім беру контексіндегі «ойын құзыреттілігі» анықтамасына сәйкес келеді. Ойын құзыреттілігі педагогтің кәсіби білімінің, шеберлігінің және жеке қасиеттерінің жиынтығын қамтитын құрылымдық білім ретінде қарастырылады.

Жоғарыда сипатталған әдістерге сәйкес курс тыңдаушыларының ойын құзыреттілігін дамыту деңгейлері айқындалды (5-суретте ұсынылған).

5-сурет. Тыңдаушылардың ойын құзыреттілігінің даму деңгейі.

Дереккөз: автор әзірлеген.

Алынған мәліметтерге сәйкес тыңдаушылардың 57%-да ойын құзыреттілігінің деңгейі жоғары деп тұжырымдауға болады. Бұл педагогтер мектепке дейінгі ұйым балаларының ойын әрекетін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу үшін жағдай жасауға, ойын кеңістігін, өзінің жеке тәжірибесін дамытуға қабілетті. Ойын құзыреттілігінің орташа деңгейі қатысушылардың 39% -ында байқалады. Бұл педагогтерге ойындардың мазмұнын тиімді құрастыруға, шығармашылық көзқарас танытып, балалардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, ойын қызметін мақсатты түрде сүйемелдеуге мүмкіндік береді.

Тыңдаушылардың тек 4% ғана ойын құзыреттілігінің төмен деңгейін көрсетті. Олар дайын ойын жағдаяттарын алып, сюжетті белсенді дамытпай-ақ көрсеткендіктен, кәсіби дамуда тежелу байқалады.

Педагогтердің мінез-құлқы мен іс-әрекетіндегі нақты өзгерістер ойын құзыреттілігін дамытудағы меңгерген қасиеттерге:

- өзінің және балалардың ойын әрекетін өзіндік бағалау;
- өз іс-әрекетін жоспарлауда ойынды түрлендіру үшін жағдай жасау, ондағы баланың ролін ескеру;
- әртүрлі ойын түрлері үшін пәндік-кеңістіктік дамыту ортасын модельдеу;
- ойын құзыреттілігі құрылымдық кәсіби сапа ретінде теория мен практиканы қамтитын мақсатты оқыту кезінде табысты дамиды;
- негізгі қиындықтар балалардың ойын әрекетінде шығармашылық дамуы үшін жағдай жасау процесінде және олардың жеке ерекшеліктеріне байланысты бейімделуде туындайды;
- әдістерді меңгеру педагогтердің рефлексияға дайындығын жетілдіреді және кәсіби қызметінің тиімділігін арттырады.

Қорытынды. Мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің біліктілігін арттыру курстарының тиімділігін зерттеу нәтижелері бойынша практикаға-бағдарланған тәсіл негізінде «Өрлеу» институты әзірлеген білім беру бағдарламалары жоғары нәтижелер көрсетуде деп айтуға болады. Бұл бағдарламалар кәсіби құзыреттілікті меңгерген, өзінің кәсіби дағдыларын өзгермелі өмірде тиімді қолдана алатын, жоғары деңгейдегі мамандар даярлауға көмектеседі.

Келешекте білім беру бағдарламаларын осы тәсілдер мен механизмдерге сүйене отырып құрастыру маңызды. Яғни, «Өрлеуде» үздіксіз білім беру үшін барлық жағдайлар жасалып, біліктілікті арттыру білім беру бағдарламалары арқылы жүзеге асырылады. Курс бағдарламалары білім беруде болып жатқан жүйелі жаңартуларды көрсетіп, педагогтерді кәсіби бағыттағы практикаға-бағдарланған өзекті ақпаратпен қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249.

2 Об утверждении профессионального стандарта «Педагог» Приказ и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 15 декабря 2022 года № 500. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 19 декабря 2022 года № 31149.

3 Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 04.10.2023 № 330.

4 Якиманская И.С. Технологии личностно-ориентированного обучения в современной школе. – М.: Сентябрь, 2000. – 176 с. (Серия «Библиотека директора»)

5 Маркова А.К. Психология труда учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.

6 Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С.28-38.

7 Краснорядцева О. М. Проблемы профессионального становления личности в процессе повышения квалификации // Сибирский психологический журнал. - 2002. - № 16–17. - С. 42–44.

8 Вербицкий А.А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С.31-39.

9 Молочкова И.В. Психологическое сопровождение профессионального развития педагога: учебное пособие. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2005. - 130 с.

10 Сезонова Т.В. Использование практико-ориентированного подхода в преподавании криминалистики (на примере вуза МВД)// Гуманитарный научный вестник. - 2020. - № 5. - С. 121.

11 Рзаева Е.И. Критерии оценки игровой компетентности будущих воспитателей // Приволжский научный журнал. – 2014. – №4. – С.69-72.

REFERENCES

1 Ob utverzhdenii Kontseptsii razvitiya doshkol'nogo, srednego, tekhnicheskogo i professional'nogo obrazovaniya Respubliki Kazakhstan na 2023–2029 gody [On the approval of the Concept for the Development of Preschool, Secondary, Technical, and Vocational Education of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029]. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 28 marta 2023 goda № 249 [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 249 dated March 28, 2023]. [In Russian]

2 Ob utverzhdenii professional'nogo standarta "Pedagog" [On the approval of the professional standard "Pedagogue"]. Prikaz i.o. Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan ot 15 dekabrya 2022 goda № 500. Zaregistrovan v Ministerstve yustitsii Respubliki Kazakhstan 19 dekabrya 2022 goda № 31149 [Order of the Acting Minister of Education of the Republic of Kazakhstan No. 500 dated December 15, 2022, registered with the Ministry of Justice on December 19, 2022, No. 31149]. [In Russian]

3 Ob utverzhdenii gosudarstvennykh obshcheobyazatel'nykh standartov doshkol'nogo vospitaniya i obucheniya, nachal'nogo, osnovnogo srednego i obshchego srednego, tekhnicheskogo i professional'nogo, poslesrednego obrazovaniya [On the approval of state mandatory standards for preschool education and training, primary, basic secondary, and general secondary, technical and vocational, post-secondary education]. Prikaz Ministra prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan ot 04.10.2023 № 330 [Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan No. 330 dated October 4, 2023]. [In Russian]

4 Yakimanskaya, I. S. (2000). Tekhnologii lichnostno-orientirovannogo obucheniya v sovremennoj shkole [Technologies of personality-oriented education in modern schools]. Moscow: Sentyabr', 176 p. (Seriya «Biblioteka direktora» [Series "Director's Library"]). [In Russian]

5 Markova, A. K. (1993). Psikhologiya truda uchitelya [Psychology of teacher's work]. Moscow: Prosveshchenie, 192 p. [In Russian]

6 Mitina, L. M. (1997). Lichnostnoe i professional'noe razvitie cheloveka v novykh sotsial'no-ekonomicheskikh usloviyakh [Personal and professional development of an individual in new socio-economic conditions]. *Voprosy psikhologii* [Questions of Psychology], (4), 28–38. [In Russian]

7 Krasnoryadzeva, O. M. (2002). Problemy professional'nogo stanovleniya lichnosti v protsesse povysheniya kvalifikatsii [Problems of professional development of a personality in the process of professional training]. *Sibirskiy psikhologicheskij zhurnal* [Siberian Psychological Journal], (16–17), 42–44. [In Russian]

8 Verbitsky, A. A. (1987). Kontseptsiya znakov-kontekstnogo obucheniya v vuze [The concept of symbolic-contextual learning in higher education]. *Voprosy psikhologii* [Questions of Psychology], (5), 31–39. [In Russian]

9 Molochkova, I. V. (2005). Psikhologicheskoe soprovozhdenie professional'nogo razvitiya pedagoga [Psychological support for the professional development of a teacher]. Chelyabinsk: Izd-vo YuUrGU, 130 p. [In Russian]

10 Sezonova, T. V. (2020). Ispol'zovanie praktiko-orientirovannogo podkhoda v prepodavanii kriminalistiki [The use of a practice-oriented approach in teaching forensic science]. *Gumanitarnyj nauchnyj vestnik [Humanitarian Scientific Bulletin]*, (5), 121–125. [In Russian]

11 Rzaeva, E. I. (2014). Kriterii otsenki igrovoj kompetentnosti budushchikh vospitatelej [Criteria for assessing the gaming competence of future educators]. *Privolzhskij nauchnyj zhurnal [Volga Scientific Journal]*, (4), 69–72. [In Russian]

Ибрагимова Г. К.¹, Саттыбаева Р. М.²

^{1,2} Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области

^{1,2} Казахстан, Караганда

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ НА ОСНОВЕ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Аннотация

Статья посвящена вопросам повышения квалификации педагогов дошкольных организаций на основе практико-ориентированного подхода. В работе представлена разработанная Национальным центром повышения квалификации «Өрлеу» модель непрерывного профессионального развития. Модель базируется на интеграции теории и практики, на синтезе современных андрагогических методов и создании коллаборативной образовательной среды. Анализ научных исследований подтвердил важность использования практико-ориентированных форм обучения для педагогов дошкольных организаций.

Цель исследования – обосновать выбор данного подхода, проанализировать его применение в профессиональном развитии педагогов и определить формы и виды деятельности, способствующие эффективному повышению их квалификации.

Эффективность модели рассмотрена на примере образовательной программы «Развитие игровой компетентности педагогов дошкольной организации». Описана структура программы, включающая квазипрофессиональную деятельность, практическую подготовку, исследование в действии и этап посткурсового поддержки. Для оценки эффективности применены диагностические методы: анкетирование, тестирование и методика оценки уровня игровой компетентности (автор – Е. И. Рзаева).

Результаты исследования демонстрируют значительное повышение профессиональных компетенций педагогов, их готовность к решению задач современной дошкольной педагогики. Особое внимание уделено рефлексии, квазипрофессиональной деятельности и устойчивости сформированных профессиональных навыков.

Материалы статьи будут полезны педагогам, разработчикам образовательных программ и исследователям, занимающимся совершенствованием системы повышения квалификации в сфере дошкольного образования.

Ключевые слова: повышение квалификации, практико-ориентированный подход, образовательная программа, курсы повышения квалификации, педагоги дошкольных организаций, игровая компетентность, посткурсовое сопровождение.

Ibragimova G.K. ¹, Sattibayeva R.M. ²

^{1,2} JSC «NCPK «Orleu»

^{1,2} Kazakhstan, Karaganda

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATORS BASED ON A PRACTICE-ORIENTED APPROACH

Annotation

The article is dedicated to the issue of professional development of the preschool educators using the practice-oriented approach. The aim of the study is to justify the choice of this approach, analyze its application in the professional development of teachers and determine the forms and types of activities that contribute to effective qualification improvement.

The paper presents a model of the continuous professional training which was developed by the National Center for Advanced Training "Өрлеу". This model is based on the integration of theory and practice, the application of modern andragogical methods, and the creation of a collaborative educational environment. An analysis of studies confirmed the necessity of employing practice-oriented learning formats for preschool educators.

The model's effectiveness is demonstrated using the example of the program "Development of Play Competence in Preschool Educators." The program's structure includes quasi-professional activities, practical training, action research, and a post-course support phase. In order to evaluate the effectiveness of this model various diagnostic methods such as surveys, testing, and an assessment mythology for play competence levels (developed by E. I. Rzaeva) were used.

The research results demonstrate a significant improvement in educators' professional competencies and their readiness to address the challenges of modern preschool education. Particular attention is given to reflection, quasi-professional activities, and the sustainability of the developed professional skills.

The materials of this article will be useful for educators, developers of educational programs, and researchers engaged in improving the system of professional development in preschool education.

Keywords: professional development, practice-oriented approach, educational program, professional development courses, preschool educators, play competence, post-course support.

*Кисабекова М.Е.¹, Майбасова У.А.², Кантарбаева Ж.Е.³

^{1, 2, 3} «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты

^{1, 2, 3} Қазақстан, Қарағанды

*E-mail: mkissabekova@orleu-edu.kz

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЫ ТУРАЛЫ СҰРАҒЫНА ҚАТЫСТЫ

Аңдатпа

Қазіргі уақытта білім берудегі құндылықтық (аксиологиялық) тәсіл оқытушы мен оқушының өз мүмкіндіктеріне, бейімділігіне және ерекшеліктеріне сәйкес өзекті болып отыр. Құндылық бағдарлар жүйесі адамның рухани өзегін анықтайды, оның әлемге және өзіне деген қарым-қатынасын, өмірлік келешегін, тұлғаның «даму векторын» көрсетеді. Бастауыш сынып мұғалімдерінің тұлғалық және кәсіби дамуының негізі педагогикалық құндылықтар болып табылады.

Мақалада шетелдік және отандық педагогикалық аксиологияның жетекші идеялары, «құндылық» категориясының мазмұны, тұлға компоненттерімен, атап айтқанда, бастауыш мектеп мұғалімімен құндылықтық бағдарлардың өзара әрекеттесу механизмі қарастырылады.

Мақаланың мақсаты авторлар жүргізген американдық психолог М. Рокичтің әдістемесі бойынша бастауыш сынып мұғалімдерінің құндылық бағдарлар жүйесін зерттеу нәтижелерімен таныстыру болып табылады. Бұл нәтижелер тұлғаның бағыттылығын және өмірлік белсенділіктің мотивациясын анықтайтын кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтары арқылы түсіндіріледі. Құндылықтық бағдарлар жүйесі тұлғаның бағыттылығының мазмұнды жағын анықтап, оның қоршаған ортаға, басқа адамдарға, өзіне деген қарым-қатынас негізін құрайды; дүниетанымның негізін және өмірлік белсенділіктің мотивациясының өзегін, өмірлік концепцияның және «өмір философиясының» негізін құрайды.

Мақалада М. Рокичтің құндылық бағдарларды зерттеу әдістемесі, оның ішінде деректерді жинау, өңдеу және талдау әдістері; іріктеменің сипаттамасы; зерттеудің фактілік материалы сипатталған. Бұл әдістеменің негізгі әдісі сауалнама болды.

Зерттеу нәтижесі ретінде бастауыш сынып мұғалімінің әлеуметтік және кәсіби өміріндегі құндылық бағдарлардың басымдығы танылып, біліктілікті арттыру, курстан кейінгі қолдау, іс-әрекеттерді жеке тұлғалық құндылықтар жүйесімен, өзін-өзі жүзеге асыру жоспарланған қоғам құндылықтарымен сәйкестендіру мәселесі анықталды.

Зерттеудің маңыздылығы бастауыш сынып мұғалімінің құндылық бағдарлар құрылымын диагностикалауда, жетекші құндылықтарды анықтауда, кәсіби құндылықтардың қайшылықты немесе қайшылықсыз екенін диагностикалауда жатыр. Сауалнама негізінде бастауыш сынып мұғалімінің жеке тұлғалық құндылықтық бағдарлар жүйесінің заңдылықтары туралы түсінік қалыптастырылды.

М. Рокичтің әдістемесі бойынша бастауыш сынып мұғалімдерінің құндылық бағдарлары анықталған кезде келесі нәтижелер алынды: терминалды құндылықтар (құндылық-мақсаттар) иерархиясында маңызды құндылықтар – денсаулық, махаббат, өмірлік даналық, ал инструменталды құндылықтар (құндылық-құралдар) иерархиясында – тәртіптілік, жауапкершілік, ұқыптылық. Бұлар құндылық бағдарлар иерархиясындағы ең тұрақты құндылықтар болып табылады.

Зерттеу нәтижелерін түсіндіру барысында авторлар кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтары бастауыш сынып мұғалімдерінің құндылық бағдарлар жүйесінде басым емес деген қорытындыға келді.

Түйінді сөздер: құндылық бағдары, М. Рокичтің «Құндылық бағдарлар» әдістемесі, терминалды құндылықтар, инструменталды құндылықтар, кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру, біліктілікті арттыру, курстан кейінгі қолдау.

Кіріспе. «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Жолдауында Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев: «Басты міндет – жалпы адамзатқа ортақ қастерлі құндылықтарды жастардың бойына сіңіру. Отаншылдық, білімге құштарлық пен еңбекқорлық, бірлік пен жауапкершілік сияқты қасиеттер дәріптелуі керек. Диалог пен азаматтық қатысу дәстүрін дамыту, ынтымақтастығымыз бен бірлігімізге негіз болатын озық құндылықтарды дәріптеу біз үшін маңызды» деп ерекше атап өтті [1].

Қазақстан Республикасында бастауыш білім берудегі өзекті мәселелердің бірі ретінде тәрбие компонентін жүзеге асыру қалып отыр. Осыған байланысты «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың

2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы» орта білім мазмұнын құндылыққа бағдарланған тәсіл негізінде жетілдіру қажеттілігі анықталуда [2].

Оқыту мен тәрбиелеудегі құндылыққа бағдарланған тәсіл «тұлғаның еркін дамуының басымдықтары, патриотизм, еңбекқорлық, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу, адам өмірі мен денсаулығының құндылықтары, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды тәрбиелеуді» көздейтін тәсіл ретінде қарастырылады [3].

Бастауыш білім берудің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «білім беру құндылықтары» ұғымының мәні: «оқыту мақсаттарының жүйесін құрудағы бағдарлар, білім мазмұнын анықтауға негіз болатын, оқушы тұлғасын қалыптастыруда жетекші фактор болып табылатын бағдарлар» ретінде айқындалды [4].

Бастауыш мектеп мұғалімдеріне арналған «Бастауыш мектепте құндылыққа бағдарланған тәсілді жүзеге асыру» атты біліктілікті арттыру курсының білім беру бағдарламасы бізбен әзірленіп, қазіргі уақытта біліктілікті арттыру курстарында жүзеге асырылуда.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің құндылық бағдарлары білім беру процесін қалыптастыруда және оқушылардың жеке тұлғасын дамытуда шешуші рөл атқарады. Білім беру ортасындағы заманауи өзгерістер жағдайында, мұғалімдердің кәсіби қызметіне қойылатын талаптар барған сайын күрделене түскен кезде, құндылықтық бағдарларды түсіну мен зерттеу ерекше маңызға ие болуда. Бұл бағдарлар мұғалімдердің мінез-құлқы мен кәсіби шешімдерін анықтап қана қоймай, жас ұрпақтың құндылықтық көзқарастарын қалыптастыруға да тікелей әсер етеді.

Бастауыш мектеп оқушыларына құндылықтарды сіңірмес бұрын, мынадай сұрақтар туындайды: «Бастауыш білім берудің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын және құндылықтар көрсетілген басқа да нормативтік актілерді іске асыратын мұғалімдердің өздерінде қандай құндылықтар бар? Педагогтің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына байланысты құндылықтар бүгінде басымдыққа ие ме?»

Біздің зерттеудің мақсаты бастауыш сынып мұғалімдеріне назар аудара отырып, педагогикалық қауымдастықтың құндылық бағдарлар жүйесін талдау болды. Бұл зерттеуде жалпы осы кәсіби топқа тән құндылық бағдарларды және бастауыш мектеп мұғалімдерінің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруын анықтайтын ерекше құндылықтарды айқындауға басымдық берілді.

Әдістер мен материалдар. Осы зерттеуде негізгі әдіс ретінде американдық психолог Милтон Рокичтің «Құндылық бағдарлар» әдістемесі қолданылды.

М.Рокичтің «Құндылық бағдарлар» әдістемесі адамның құндылықтық-мотивациялық саласын зерттеуге бағытталған тұлғалық тест ретінде әзірленген. Құндылық бағдарлар жүйесі тұлғаның бағыттылығының мазмұндық жағын анықтап, оның қоршаған әлемге, басқа адамдарға, өзіне деген қарым-қатынасының негізін құрайды; дүниетанымның, өмірлік белсенділіктің мотивациясының, өмірлік тұжырымдамасы мен «өмір философиясының» негізі болып табылады. М. Рокич құндылықтарды екі түрге бөледі: терминалды құндылықтар – мақсат-бағдарлар; инструменталды құндылықтар – құрал-бағдарлар [5, 42 б.].

М. Рокичтің тұжырымына сәйкес, құндылық – жеке тұлға тарапынан тұрақты және саналы түрде артықшылық берілетін игілік. Өртүрлі субъектілердің санасында құндылықтардың жиынтығы иерархиялық құрылым құрайды: оның жоғарғы, ең тұрақты қабатын мақсат-құндылықтар, стратегиялық өзіндік құндылықтар немесе терминалды құндылықтар құрайды. Одан төмен деңгейде құрал-құндылықтар немесе терминалды құндылықтарға қол жеткізу үшін қажетті адам бойындағы қасиеттер – инструменталды құндылықтар орналасады; олар өзгерістерге көбірек бейім болады. М. Рокич 36 негізгі базалық құндылықты бөліп көрсеткен: 18 терминалды және 18 инструменталды құндылық. 1960 жылдардың екінші жартысында 1400 респондент арасында жүргізілген сауалнама нәтижесінде, олар әрбір құндылықты өз ішінде ретке келтірді. Нәтижесінде, терминалды құндылықтардың ішінде алғашқы үш орынды: жер бетіндегі бейбітшілік, отбасы және бостандық алса, соңғы үш орынды: рахатқа толы өмір, белсенді, мазмұнды өмір және сұлулық құндылықтары алды.

Инструменталды құндылықтардың ішінде алғашқы үш орынды: адалдық, жоғары талаптар және жауапкершілік алса, соңғы үш орынды: орындаушылық, ақыл және рационалдылық иеленді. Терминалды құндылықтардың тұрақтылығы жоғары және олардың инструменталды құндылықтарға қатысты шешуші рөл атқаратыны туралы гипотеза расталды. Сонымен қатар, әртүрлі халық топтары арасында құндылықтар құрылымының ерекшеліктері көрсетілді.

Зерттеу нәтижелері мақалалар сериясы мен монография түрінде жарияланып, әртүрлі салалар мен бағыттарда үлкен танымалдылыққа ие болды. Мысалы, А.Т. Забирова ұсынған «Социология» оқу құралында М. Рокич әзірлеген құндылықтар тұжырымдамасы жеке тұлға мен қоғамның құндылық бағдарлар құрылымын және олардың динамикасын талдау үшін қолданылады [6].

Оқу материалында Рокич әдістемесімен алынған нәтижелердің әлеуметтік басымдықтарды анықтау, құндылық қақтығыстарын диагностикалау және қоғам дамуының стратегияларын әзірлеу мақсатында қалай түсіндірілетіні баяндалған. Мұндай тәсіл құндылық бағдарлардың қалыптасу механизмдерін және олардың әлеуметтік нормалар мен ұстанымдармен байланысын тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді [6, 73 б.].

Бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына байланысты құндылық бағдарлар мен олардың жалпы құндылықтар жүйесін анықтау мақсатында біз М. Рокичтің «Құндылық бағдарлар» әдістемесі бойынша зерттеу жүргіздік.

Бұл әдістеме келесі себептерге байланысты таңдалды: әмбебаптығы (әртүрлі респонденттер мен жағдайларға қолдануға болады); ыңғайлылығы (сауалнама дайын күйде беріледі); икемділігі (құндылықтар тізімі қолдану шарттарына байланысты өзгертілуі мүмкін).

Зерттеуге қатысушылар: зерттеуге 75 адам қатысты. Қатысушылар сипаттамасы: жынысы – әйелдер, жасы – 22-ден 61-ге дейін. Бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін арттыру курстарында тыңдаушылар құрамының 100%-ын әйелдер құрайтындығын осындай ерекшелігімен түсіндіруге болады, бұл санатта ер адамдар өте сирек кездеседі. Барлық зерттеуге қатысушылар «Бастауыш мектепте құндылық-бағдарлы тәсілді жүзеге асыру» тақырыбындағы курс тыңдаушылары болды.

М. Рокичтің құндылық бағдарларды зерттеу әдістемесі құндылықтар тізімін тікелей дәрежелеуге негізделген. Респонденттерге екі құндылықтар тізімі ұсынылды (әрқайсысында 18 құндылық). 1-кестеде алдымен терминалды құндылықтар жиынтығы (А тізімі), содан кейін инструменталды құндылықтар жиынтығы (В тізімі) берілді [7].

1-кесте. М. Рокичтің құндылықтық бағдарларды зерттеу әдістемесіндегі құндылықтар тізімі

А тізімі - терминалды құндылықтар	В тізімі - инструменталды құндылықтар
1. Белсенді, белсенді өмір (өмірдің толықтығы және эмоционалдық қанықтылығы);	1. Ұқыптылық (тазалықты сақтау, заттарды ретке келтіру);
2. Өмірлік даналық (өмірлік тәжірибе арқылы жетілетін пайым мен ақыл-парасат);	2. Тәрбиелілік (жақсы әдеттер);
3. Денсаулық (физикалық және психикалық);	3. Жоғары талаптар (өмірге және өзін-өзі бағалауға жоғары талаптар);
4. Қызықты жұмыс;	4. Өмірге қуанышпен қарау (әзіл сезімі);
5. Табиғат пен өнер сұлулығы (табиғаттағы және өнердегі кереметті сезіну);	5. Орындаушылық (тәртіптілік);
6. Махаббат (рухани және физикалық жақындық);	6. Тәуелсіздік (өз бетінше әрекет ету, батылдық);
7. Материалдық қамтамасыз етілген өмір (материалдық қиындықтардың болмауы);	7. Кемшіліктерге төзбеушілік (өзіңізде және өзгелерде);
8. Адал және сенімді достардың болуы;	8. Білімділік (білімнің кеңдігі, жалпы мәдениет деңгейінің жоғарылығы);
9. Қоғамдық танымалдылық (қоршаған орта, ұжымның құрметі);	9. Жауапкершілік (міндеттілік, уәдеде тұру қабілеті);
10. Таным (өзінің білімін, көзқарасын, жалпы мәдениетін кеңейту мүмкіндігі, интеллектуалдық даму);	10. Рационализм (ойлау қабілеті, логикалық шешімдер қабылдау);
11. Жемісті өмір (өзінің мүмкіндіктерін, күш-қуатын және қабілеттерін барынша толық пайдалану);	11. Өзін-өзі бақылау (ұстамдылық, тәртіптілік);
	12. Пікірін қорғауда батылдық;

12. Даму (өзімен жұмыс істеу, физикалық және рухани жетілу);	13. Мықты ерік-жігер (қиындықтарға берілмеу);
13. Көңіл көтеру (жағымды, ауыртпалықсыз уақыт өткізу);	14. Төзімділік (басқа көзқарастарды түсіну және кешіру қабілеті);
14. Бостандық (пікірлері мен әрекеттерінде тәуелсіздік);	15. Көзқарастардың кеңдігі (өзгелердің пікірін түсіну және құрметтеу);
15. Бақытты отбасылық өмір;	16. Адалдық (шыншылдық, ақкөңілдік);
16. Басқалардың бақыты (басқа адамдардың, бүкіл халықтың және адамзаттың әл-ауқаты мен дамуы);	17. Істердегі тиімділік (еңбекқорлық, жұмыс өнімділігі);
17. Шығармашылық (шығармашылықпен айналысу мүмкіндігі);	18. Сезімталдық (қамқорлық, мейірімділік)
18. Өзіне деген сенімділік (ішкі үйлесімділік, ішкі қайшылықтар мен күмәндерден арылу)	

Дереккөз: <https://core.ac.uk/download/pdf/154819119.pdf> [7, 48-49 б.]

Тындаушы-педагогтерге А және В тізіміндегі әрбір құндылыққа 1-ден 18-ге дейінгі рангты онлайн режимінде мобильді телефондар, ноутбуктер немесе стационарлық компьютерлер арқылы тағайындау ұсынылды.

Рокич сауалнамасында шкалалар кері сипатқа ие болатынын есте ұстаған жөн: а) ранг төмен болған сайын, құндылық респондент үшін маңыздырақ; б) ранг жоғары болған сайын, құндылық маңыздылығы төмендейді. Респонденттер қойған рангтар құндылықтардың әрқайсысының маңыздылығын көрсетеді.

Зерттеу нәтижелерінен алынған құндылықтардың жеке иерархиясы үш тең топқа бөліне алады:

- максималды тұрақты, маңызды (иерархиядағы 1-6 рангтер);
- тұрақсыз, бейтарап/индифферентті (7-12 рангтер);
- максималды тұрақты, маңызсыз (иерархиядағы 13-18 рангтер) [5, 51 б.].

Нәтижелер мен оларды талқылау. Құндылықтар мәселесі адам қызметінің кез келген саласында, сондай-ақ адам туралы кез келген ғылымда туындайтынын атап өткен жөн.

Осы бағыттағы зерттеулердің ең маңызды нәтижелерін В. Франклдың «Адамның мағынаны іздеуі» атты еңбегінен табуға болады. Бұл жұмыста «адамның өмірдің мәнін іздеуге және түсінуге деген ұмтылысы туа біткен мотивация болып табылады, ол барлық адамдарға ортақ және мінез-құлық пен тұлғалық дамудың негізгі факторы болып табылады» деген тұжырым дәлелденген [8].

Қазақстандағы білім және дидактика саласындағы сарапшы Р.А. Қаратабанов, құндылықтарды «адамгершілік, кәсіби және тұлғалық бағдарларға қатысты мінез-құлық практикасы» ретінде белгілейді [9].

Бастауыш сынып мұғалімдері М. Рокичтің «Құндылық бағдарлары» әдістемесі бойынша терминалды және инструменталды құндылықтарды рангілер бойынша бөлді.

Құндылықтарды дәрежелеу нәтижелері бойынша респонденттерден алынған деректер төмендегі 2-кестеде келтірілді.

2-кесте. М. Рокичтің «Құндылық бағдарлар» әдістемесі бойынша сауалнама нәтижелері

Терминалды құндылықтар	Инструменталды құндылықтар
Денсаулық	Тәрбиелілік
Махаббат	Жауапкершілік
Өмірлік даналық	Ұқыптылық
Белсенді өмір сүру	Көңілділік
Бақытты отбасылық өмір	Тәртіптілік
Қызықты жұмыс	Білімділік
Материалдық қамтамасыз ету	Тәуелсіздік
Жақсы және адал достар	Адалдық
Табиғат пен өнер сұлулығы	Рационалдылық

Даму	Жоғары талап қою
Таным	Өзін-өзі бақылау
Бостандық	Сезімталдық
Қоғамдық мойындау	Кемшіліктерге төзімсіздік
Өзіне сенімділік	Өз пікірін қорғаудағы батылдық
Басқалардың бақыты	Кең ой-өріс
Шығармашылық	Берік ерік-жігер
Қанағат	Іс-әрекеттегі тиімділік
Қуаныш	Төзімділік

Дереккөз: авторлар әзірлеген.

Осылайша, М. Рокичтің құндылықтарды анықтау әдістемесі бойынша бастауыш сынып мұғалімдерінің құндылық иерархиясында келесі нәтижелер алынды: терминалды құндылықтар (мақсат-құндылықтар) арасында ең маңызды деп денсаулық, махаббат, өмірлік даналық танылды, инструменталды құндылықтар (құрал-құндылықтар) арасында – тәрбиелілік, жауапкершілік, ұқыптылық басты орында.

М. Рокич әдістемесі бойынша ең маңызды орындарға ие құндылықтар максималды тұрақтылықты көрсетеді. Соңғы орындарда тұрған құндылықтар да максималды тұрақты: басқалардың бақыты, шығармашылық, қанағат (терминалды құндылықтар); берік ерік, істе тиімділік, төзімділік (инструменталды құндылықтар).

Дәрежеліеу бойынша ортада орналасқан құндылықтар тұрақсыз, бейтарап болып табылады. Оларға терминалды құндылықтардан материалдық қамтамасыз ету, адал достардың болуы, табиғат пен өнер сұлулығы, даму; инструменталды құндылықтардан тәуелсіздік, адалдық, рационализм, биік мақсаттар жатады.

Терминалды және инструменталды құндылықтарды респонденттердің басымдылығына қарай қарастырсақ, нәтижелер келесідей болды: «денсаулық» құндылығын 72% респондент таңдаса, «махаббат» – 69%, «белсенді өмір сүру» – 68% таңдаған.

Н.Е. Ветковтың айтуынша: «Денсаулық – бұл табиғи, абсолютті және тұрақты өмірлік құндылық ...» [10]. Махаббат пен өмірлік даналық адамның мотивациясының маңызды элементтері болып табылады, олар белгілі бір жағдайлардың немесе іс-әрекеттердің тартымдылығын анықтайды [11].

Біздің пікірімізше, кез келген уақытқа қарамастан педагогтің кәсіби қызметіндегі ең жоғары құндылық – өз жұмысына және оқушыларына деген махаббат. Лев Толстой былай деген: «Егер мұғалім өз ісіне және оқушыларына деген махаббатты біріктірсе, ол – кемел мұғалім» [12].

Инструменталды құндылықтар тізімінде ең артықшылық берілгендер – тәрбиелілік, жауапкершілік, ұқыптылық, көңілділік. Ал кең ой-өріс, берік ерік, істе тиімділік, төзімділік аса маңызды деп танылмады. Сауалнама нәтижелерін интерпретациялау барысында бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына байланысты құндылықтар иерархиясы талданды.

Ресейлік ғалым В.А. Сластениннің айтуынша, білім беру қызметіндегі құндылықтар – «педагогке өз материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін және оның әлеуметтік әрі кәсіби қызметінде маңызды болып табылатын ерекшеліктер, олар гуманитарлық мақсаттарға жетуге бағытталған» [13].

В.А. Сластенин педагогикалық қызмет құндылықтарының бір тобын былай сипаттайды: «... өзін-өзі көрсету құндылықтары (шығармашылық және педагогикалық жұмыстың әртүрлі түрлері, педагогикалық қызметтегі романтика мен ләззат, «қиын» балаларды қайта тәрбиелеу мүмкіндігі, педагогикалық қызметтің мүдделерге сәйкестігі және т.б.) ...» [13, 91 б.].

Алынған нәтижелерге сүйене отырып, біз кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтар тобының жалпы құндылықтар иерархиясындағы орнына назар аудардық. Л. Камалова мен Т. Ульяницкаяның (Қазан қ., Ресей) еңбектері негізінде кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруға тән құндылықтардың блоктары анықталды [14].

3-кестеге терминалды және инструменталды кәсіби өзін-өзі жүзеге асырумен байланысты құндылықтардың мазмұны енгізілді.

3-кесте. Кәсіби өзін-өзі жүзеге асырумен байланысты ерекше құндылықтар

Терминалды құндылықтар	Инструменталды құндылықтар
1. Белсенді өмір сүру қызметі (өмірдің толықтығы мен эмоциялық байлығы)	1. Тәуелсіздік (өз бетінше, батыл әрекет ете білу қабілеті)
2. Қызықты жұмыс	2. Білім (білімнің кеңдігі, жоғары жалпы мәдениет)
3. Қоғамдық миссия (айналасындағылардың, ұжымның, әріптестердің құрметі)	3. Жауапкершілік
4. Таным (білім көкжиегін кеңейту қабілеті, интеллектуалдық даму)	4. Өзін-өзі бақылау
5. Даму (өзін-өзі жетілдіру, тұрақты физикалық және рухани жетілу)	5. Кең ой-өріс (басқа көзқарасты түсіне білу қабілеті)
6. Шығармашылық/Жасампаздық жұмыс	6. Қызметтегі тиімділік (еңбекқорлық, жұмыстағы өнімділік)

Дереккөз: <http://www.lifesciencesite.com> [14, 525 б.]

Иерархияны қарастыру үшін келесі деректерді интерпретациялау қабылданды: 1-4 рейтинг нөмірі – «озық»; 5-10 – «негізгілердің қатарында»; 11-18 – «негізгі емес». Бұл интерпретация ресейлік ғалымдар Л. Камалова, Т. Ульяницкая тарапынан жасалды, біз зерттеуімізде негізге алып, қолдандық.

1 және 2 суреттерде мұғалімдердің блоктар бойынша иерархиялық түрде таңдалған құндылықтарының орташа мәндері көрсетілген: «озық», «негізгілердің қатарында», «негізгі емес».

1-сурет. Респонденттер иерархиялық түрде таңдаған терминалды құндылықтардың орташа көрсеткіштері
Дереккөз: авторлар құрастырған

Жалпы өзгерістерді анықтау үшін «негізгі емес», «негізгілердің қатарында» және «озық» санаттары бойынша мәліметтерді қарастырайық.

Төменде формула арқылы топтар бойынша иерархиялық түрде таңдалған мақсаттардың орташа мәндерінің сомасы көрсетіледі. Нәтижесінде, бастауыш сынып мұғалімдерінің ерекше құндылықтық бағдарларының маңыздылығын анықтау үшін блок бойынша орташа көрсеткіш алынады.

«Негізгі емес» санаты бойынша респонденттердің жиі елемейтін құндылықтық бағдарларының орташа мәндері төмендегі формула арқылы есептелген (1):

$$\frac{15,2 + 11,4 + 10,5 + 6,2 + 4,7 + 3,4}{6} = 8,57 \quad (1)$$

Формула «негізгі емес» санатындағы иерархиялық түрде тандалған мақсаттардың орташа мәндерін көрсетеді.

Қорытынды: ең аз маңыздылығы бар құндылықтық бағдарлар – «жасампаздық/шығармашылық жұмыс» (15,2) және «даму» (11,4), бұл олардың төмен басымдылығын көрсетеді.

«Негізгілердің қатарында» санаты бойынша адамдар маңызды, бірақ басты емес деп санайтын құндылықтық бағдарлар көрсетілген. Орташа мәні төмендегі формула арқылы беріледі (2):

$$\frac{9,7 + 8,2 + 8,2 + 10,2 + 6,8 + 2,6}{6} = 7,78 \quad (2)$$

Қорытынды: Бұл санатта ең жоғары басымдылық «қоғамдық миссия» (10,2) және «таным» (8,2) құндылықтарына берілген.

«Озық» санатында респонденттер маңызды деп санайтын құндылықтық бағдарлар көрсетілген. Олардың орташа мәндері келесі формула арқылы беріледі (3):

$$\frac{4,7 + 5,4 + 3,4 + 4,27 + 5,7 + 6,25}{6} = 4,95 \quad (3)$$

Қорытынды: Бұл санаттағы озық көрсеткіштер болып «таным» (3,4) және «жасампаздық/шығармашылық жұмыс» құндылықтары орын алды (4,7).

Терминалды құндылықтық бағдарлар туралы жалпы қорытынды:

1. «Негізгі емес», яғни маңызсыз, қабылданбаған құндылықтар «жасампаздық/шығармашылық жұмыс» болып табылады.

2. Индифферентті (бейтарап) құндылықтар болып «қоғамдық миссия» және «таным» белгіленді.

3. Озық позициялар таным мен шығармашылық жұмысқа байланысты белгіленді, бұл педагогтерге білім көкжиегін кеңейтуге, интеллектуалдық дамуға және жасампаздыққа бағытталуын көрсетеді.

2-сурет. Респонденттер иерархиялық түрде таңдаған инструменталды құндылықтардың орташа көрсеткіштері

Дереккөз: авторлар құрастырған

«Негізгі емес» санаты бойынша респонденттер ең аз маңыздылығы бар деп санайтын қасиеттер көрсетілген, олардың орташа мәні төмендегі формула арқылы ұсынылған: (4):

$$\frac{13,9 + 12,7 + 7,5 + 6,1 + 5,7 + 3,7}{6} = 8,27 \quad (4)$$

Орташа есеппен, сауалнамаға қатысқандардың үштен бір бөлігі осы құндылықтық бағдарларды маңызды деп санамайды.

Ең жоғары көрсеткіштер «қызметтегі тиімділік» (13,9) және «кең ой-өріс» (12,7) құндылықтарына тиесілі. Олар жиі басымдықтардан тыс қалады. Бұл респонденттердің «жауапкершілік» немесе «тәуелсіздік» сияқты басқа жеке құндылықтарға басымдық беретінін көрсетуі мүмкін.

Ең төменгі көрсеткіштер «жауапкершілік» (3,7) және «білім» (5,7) құндылықтарында байқалады. Олар маңызды қасиеттер тізімінен сирек шығарылады. Бұл құндылықтар, мүмкін, «озық» ретінде қабылданады.

Қорытынды: жауапкершілік пен білім негізгі құндылықтар ретінде қабылданады, ал қызметтегі тиімділік пен кең ой-өріс көбінесе назардан тыс қалады.

«Негізгілердің қатарында» санаты бойынша респонденттер маңызды, бірақ басты емес деп санайтын қасиеттер көрсетілген. Олардың орташа мәні төмендегі формулада белгіленді (5):

$$\frac{6,9 + 9,6 + 10,7 + 8,1 + 6,8 + 4,4}{6} = 7,75 \quad (5)$$

Бұл көрсеткіш құндылықтық бағдарлардың орташа маңыздылығын көрсетеді.

Ең жоғары көрсеткіштер «өзін-өзі бақылау» (10,7) және «кең ой-өріс» (9,6) құндылықтарына тиесілі. Олар жиі негізгі, бірақ басым емес ретінде белгіленеді. Бұл олардың жеке және кәсіби табыста қолдау көрсететін құндылықтық бағдарлар рөлін көрсетеді.

Ең төменгі көрсеткіштер «жауапкершілік» (4,4) және «білім» (6,8) құндылықтарына тиесілі. Олар бұл санатта көшбасшы ретінде ерекшеленеді, бірақ әрдайым маңызды бола бермейді. Бұл құндылықтардың көбінесе көшбасшы немесе екінші дәрежелі ретінде қабылданатынын көрсетуі мүмкін.

Қорытынды: бұл санатта «жауапкершілік» маңызды орын алады, «білім» де ерекшеленеді, бірақ әрдайым басты құндылық бола бермейтіні көрінді.

«Озық» санатында респонденттердің табысқа жету үшін басты деп санайтын құндылықтық бағдарларын көрсетеді. Орташа мәні төмендегі формуламен ұсынылды (6):

$$\frac{9,5 + 5,7 + 7,2 + 6,4 + 5,1 + 5,6}{6} = 6,58 \quad (6)$$

Орта есеппен алғанда, «озық» құндылықтық бағдарлар басқа бағыттарға қарағанда бастауыш сынып мұғалімдері арасында біркелкі бөлінбеген.

Ең жоғары көрсеткіштер «қызметтегі тиімділік» (9,5) және «өзін-өзі бақылау» (7,2) құндылықтарында байқалады. Бұл құндылықтар төмен маңыздылыққа ие. Демек, еңбекқорлық пен еңбектегі өнімділік табыстың негізгі факторы ретінде төмендеп отырады.

Ең төменгі көрсеткіштер «білім» (5,1) және «жауапкершілік» (5,6) құндылықтарына тиесілі, және олар көшбасшы болып табылады. Бұл құндылықтар қолдаушы құндылық ретінде емес, басты деп қабылданады.

Қорытынды: «білім» мен «жауапкершілік» көбінесе негізгі құндылықтар ретінде қарастырылады, бұл респонденттердің көзқарасындағы білімнің кеңдігі мен жалпы мәдениеттілікті атап көрсетеді.

Кәсіби өзін-өзі іске асырудағы инструменталды құндылықтық бағдарлар бойынша жалпы қорытындылар:

1. Ең аз маңызды құндылықтар («негізгі емес» санаты): қызметтегі тиімділік пен кең ой-өріс жиі екінші дәрежелі деп қарастырылады.

2. Индифферентті құндылықтар («негізгілердің қатарында» санаты): өзін-өзі бақылау мен тәуелсіздік озық орындарға сирек ие болады.

3. Маңызды құндылықтар («озық» санаты): жауапкершілік пен білім көбінесе басым құндылықтық бағдарлар ретінде қабылданады.

4. Жауапкершілік пен білім – бұл қасиеттер сирек маңызды емес болып табылады, керісінше, олар көбінесе маңызды құндылықтық бағдарлар рөлін атқарады.

Қорытынды: респонденттер жауапкершілік пен білімге басымдық береді, ал кең ой-өріс пен қызметтегі тиімділік жиі маңызды, бірақ басты емес аспектілер ретінде қарастырылады.

Төменде, біз жүргізген сауалнамаға сәйкес, кәсіби өзін-өзі іске асыру тұрғысынан терминалды және инструменталды құндылықтар бойынша жалпы респонденттердің санынан үлеске қатысты сандық деректерді ұсынамыз.

«Озық» санатына келесі терминалды құндылықтар кіреді: белсенді өмір сүру қызметі – 42 педагог (респонденттердің жалпы санының 56%), қызықты жұмыс – 39 педагог (52%), даму – 29 педагог (38%), таным – 27 педагог (36%), қоғамдық миссия – 24 педагог (32%), шығармашылық жұмыс – 18 педагог (24%).

Инструменталды құндылықтардан «озық» болып келесі құндылықтар табылады: жауапкершілік – 40 педагог (53%), тәуелсіздік – 42 педагог (56%), білім – 37 педагог (49%), өзін-өзі бақылау – 27 педагог (36%), кең ой-өріс – 19 педагог (25%), қызметтегі тиімділік – 10 педагог (13%).

Зерттеу нәтижелері бойынша тек бір педагог (1,3%) терминалды құндылықтар блогының барлық компоненттерін базалық, тұрақты деп таңдады. 3 респондент (4%) инструменталды құндылықтар блогының барлық компоненттерін базалық деп таңдады. Қорытынды жасайтын болсақ, кәсіби өзін-өзі іске асыруға қатысты құндылықтар блогы бастауыш сынып мұғалімдерінің жалпы құндылықтар иерархиясында басымдыққа ие емес.

Мысал ретінде «таным» терминалды құндылығын алуға болады.

Неміс философы және педагогі Э. Шпранглер әлемді танудың алты формасын бөліп, «өмір формалары» деп атап көрсетті. Ол бұл формалардың негізін таным субъектісінің құндылықтық бағдарлары құрайтынын атап өтті. Сондықтан ол жеке тұлғаның ең бастысы – әлемді танитын құндылықтық бағдарлары екенін айтты [6 с.118-120].

Өкінішке орай, «таным» құндылығы бастауыш сынып мұғалімдері үшін басым және тұрақты құндылық болмады.

Қорытынды. Қазақстанда жастар, жасөспірімдер және кәсіби қауымдастықтардың және басқа да көптеген топтардың құндылықтары мен құндылықтық бағдарларын зерттеу өзектілігін жоғалтпай келеді.

Жүргізілген зерттеу бастауыш сынып мұғалімдерінің құндылықтық бағдарларының ерекшеліктерін тереңірек түсінуге, негізгі терминалды және инструменталды құндылықтарды анықтауға, сондай-ақ олардың жалпы құндылықтар жүйесіндегі орнын айқындауға мүмкіндік берді. Алынған деректерді талдау денсаулық, махаббат және өмірлік даналық сияқты құндылықтардың терминалды құндылықтар иерархиясында озық орынды алатынын көрсетеді. Бұл респонденттердің жеке тұлғаға бағытталған көзқарасын бейнелейді. Инструменталды құндылықтар арасында тәрбиелілік, жауапкершілік және ұқыптылық ерекше маңызға иелігін көрсетті. Бұл мұғалімдердің кәсіби қызметінде тәртіпке, құрметке және талапқа ұмтылысын көрсетеді.

Алайда, зерттеу нәтижесі көрсеткендей, кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтары құндылықтық бағдарлар құрылымында басым орын алмады, бұл педагогтерде дайындау және

олардың біліктілігін арттыру жүйесінде кәсіби құндылықтарға баса назар аударудың қажеттілігін белгілеуі мүмкін. Бұл жеке және кәсіби басымдықтарды үйлестіруге, мұғалімнің білім беру жүйесіндегі рөлін тереңірек түсінуге және кәсіби өсуге деген ынтасын арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Жүргізілген зерттеудің ғылыми жаңалығы мынада болды:

- Бастауыш сынып мұғалімдеріне тән негізгі терминалды және инструменталды құндылықтар анықталды, бұл олардың құндылық бағдарлар жүйесі туралы тұтас түсінік алуға мүмкіндік береді;

- Жеке және кәсіби құндылықтардың өзара әрекеттесу құрылымы анықталды, бұл педагогикалық аксиологияны дамытуға үлес қосады;

- М. Рокичтің әдістемесіне негізделген құндылық бағдарларды талдау әдістемесі әзірленді және педагогтерді зерттеу мақсаттарына бейімделді.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық құндылығы:

- Алынған деректер мұғалімдердің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруы бойынша білім беру бағдарламалары мен тренингтерді әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін,

- Зерттеу нәтижелері педагогтардың құндылықтық бағдарларын ескере отырып, кәсіби дамудың жеке траекторияларын құруға негіз болады.

- Құндылық бағдарларды диагностикалау және интерпретациялау бойынша ұсынылған тәсілдер мұғалімдерді курстан кейінгі қолдау жүйесінде және әдістемелік қызметтер жұмысында қолданылуы мүмкін.

Осылайша, біз жүргізген зерттеу педагогикалық қызметтің теориясы мен практикасына үлес қосып, білім беру процесіне және мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесінде құндылықтық тәсілді интеграциялаудың жаңа перспективаларын ашады деген ойдамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны». 01 сентября 2021 года. – Астана, 2021. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.akorda.kz/kz/addresses> (дата обращения: 11.11.2024).

2 Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249// [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249> (дата обращения: 12.11.2024).

3 Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году». – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2023. – 106 с.

4 Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. – [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> (дата обращения: 12.11.2024).

5 Рокич М., Природа общечеловеческих ценностей. - Нью-Йорк: Free Press, 1973. – 438 с.

6 Забирова А.Т. Социология. Учебное пособие / А.Т. Забирова– Алматы: Эверо, 2014 // [Электронный ресурс]. – URL: <http://surl.li/bltzol>

7 Белоусова Н.С. Соотношение ценностных ориентаций и субъективного качества жизни молодежи: монография / Н.С.Белоусова, Н.А.Юдина. - Урал.гос.пед.ун-т., 2017. - 87 с. [Электронный ресурс] – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154819119.pdf> (дата обращения: 21.11.2024).

8 Франкл В.Э. Поиск человеком смысла жизни. - Вашингтон: Washington Square Press, 1985. – 125 с.

9 Каратабанов Р. Интеграция ценностей этнопедагогики с современным образованием. [Электронный ресурс]. – URL: <https://bilimdinews.kz/?p=209811> .

10 Ветков Н.Е. Здоровье человека как ценность и его определяющие факторы // Наука. - 2016. - С.126-142. [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zdorovie-cheloveka-kak-tsennost-i-ego-opredelyayushchie-factory/viewer>. (дата обращения: 21.11.2024).

11 Соломин И.Л. Структура жизненных ценностей и выбор сферы профессиональной деятельности. [Электронный ресурс]. – URL: <https://psy.su/feed/10931/> (дата обращения: 20.11.2024).

12 Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений: в 90 т. Т. 8: Педагогические сочинения. – Москва: Художественная литература, 1936. - 594 с.

13 Сластенин В.А. и др. Педагогика. Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ В.А. Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов; под ред.В.А.Сластенина. – Москва: Издательский центр «Академия», 2013 – 576 с. [Электронный ресурс]. – URL: <https://clck.ru/3EZnif> (дата обращения: 20.11.2024).

14 Kamalova L.A., Ul'yanitskaya T.V. The study of the pedagogical values of the future elementary school teachers // Life Science Journal. — 2014. — Vol. 11. – 10 p. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.lifesciencesite.com>.

REFERENCES

1 Tokayev, K.-Zh. (2021, September 1). Yedinstvo naroda i sistemnye reformy – prochnaya osnova protsvetaniya strany [The unity of the nation and systematic reforms is the stable basis of the prosperity of the country]. [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://www.akorda.kz/kz/addresses> [in Russian]

2 Pravitel'stvo Respubliki Kazakhstan. (2023, March 28). Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan № 249 ob utverzhdenii Kontseptsii razvitiya doshkol'nogo, srednego, tekhnicheskogo i professional'nogo obrazovaniya na 2023–2029 gody [On the approval of the concept for the development of preschool, secondary, technical, and vocational education in the Republic of Kazakhstan for 2023–2029]. [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249> [in Russian]

3 NAO imeni I. Altynsarina. (2023). Instruktivno-metodicheskoe pismo: Ob osobennostyakh uchebno-vospitatel'nogo protsessa v organizatsiyakh srednego obrazovaniya Respubliki Kazakhstan v 2023–2024 uchebnom godu. [Instructional and methodological letter “On the specifics of the educational process in secondary education organizations of the Republic of Kazakhstan for the 2023–2024 academic year”], Astana: NAO imeni I. Altynsarina, 106 p. [in Russian]

4 Ministerstvo prosveshcheniya Respubliki Kazakhstan. (2022, August 3). Prikaz № 348 ob utverzhdenii gosudarstvennykh obshcheobyazatel'nykh standartov obrazovaniya [On the approval of state mandatory standards for preschool education and training, primary, basic secondary, general secondary, technical and vocational, and post-secondary education (Order No. 348)]. [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031> [in Russian]

5 Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. New York: Free Press, - 438p.

6 Zabirowa, A. T. (2014). Sotsiologiya. Uchebnoe posobiye. [Sociology. Textbook]. Almaty: Evero. November 20, 2024. [Elektronnyy resurs]. - URL: <http://surl.li/bltzol> [in Russian]

7 Belousova, N. S., & Yudina, N. A. (2017). Sootnoshenie tsennostnykh orientatsij i sub"ektivnogo kachestva zhizni molodezhi [The correspondence of value and subjective quality of the teenagers' life], Ural. gos. ped. un-t. - 87p. [Elektronnyy resurs]. – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154819119.pdf> [in Russian]

8 Frankl, V. E. (1985). Man's Search for Meaning. Washington: Washington Square Press, 125p.

9 Karatabanov, R. (2024, November 14). Integratsiya tsennostey etnopedagogiki s sovremennym obrazovaniem [Integration of ethnopedagogical values in modern education]. [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://bilimdinews.kz/?p=209811> [in Russian]

10 Vetkov, N. E. (2016). Zdorov'ye cheloveka kak tsennost' i ego opredelyayushchie faktory CyberLeninka [Health as value and his define factor] // Nauka [Science], 126-142. [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zdorovie-cheloveka-kak-tsennost-i-ego-opredelyayushchie-factory/viewer> [in Russian]

11 Solomin, I. L. (2024). Struktura zhiznennykh tsennostey i vybor sfery professional'noy deyatel'nosti [The structure of life values and choice of professional sphere]. [Elektronnyy resurs].- URL: <https://psy.su/feed/10931/> [in Russian]

12 Tolstoy, L. N. (1936). Pedagogicheskiye sochineniya [Pedagogical compositions]. (Vol. 8). Moscow: Khudozhestvennaya literatura. – 594 p. [in Russian]

13 Slastenin, V. A., Isaev, I. F., & Shiyanov, E. N. (2013). Pedagogika: Uchebnoe posobie dlya studentov vysshikh pedagogicheskikh uchebnykh zavedeniy [Pedagogy. Textbook for students of higher pedagogical institutions]. Moscow: Izdatel'skiy tsentr "Akademiya". – 576 p. [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://clck.ru/3EZnif> [in Russian]

14 Kamalova, L. A., & Ul'yanitskaya, T. V. (2014). The study of the pedagogical values of the future elementary school teachers. Life Science Journal, 11-10. [Elektronnyy resurs]. - URL: <http://www.lifesciencesite.com>

Кисабекова М.Е.¹, *Майбасова У.А.², Кантарбаева Ж.Е.³

^{1,2,3} Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области

^{1,2,3} Караганда, Казахстан

К ВОПРОСУ О ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЯХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В настоящее время ценностный (аксиологический) подход в образовании, ориентированный на возможности, склонности и особенности учителя и ученика, приобретает особую актуальность. Система ценностных ориентиров определяет духовное ядро человека, его отношение к миру и самому себе, жизненные перспективы и «вектор развития» личности. Основой личностного и профессионального развития учителей начальных классов являются педагогические ценности.

В статье рассматриваются ведущие идеи зарубежной и отечественной педагогической аксиологии, содержание категории «ценность», а также механизмы взаимодействия ценностных ориентиров с компонентами личности, в частности, с учителем начальной школы.

Целью статьи является знакомство с результатами исследования по изучению системы ценностных ориентаций учителей начальной школы, проведенного авторами по методике американского психолога М. Рокич. Эти результаты интерпретируются через призму ценностей профессиональной самореализации, которая определяет содержание направленности личности и мотивацию жизненной активности. Система ценностных ориентаций определяет содержательную сторону направленности личности и составляет основу ее отношения к окружающему миру, другим людям, себе самой; основу мировоззрения и ядро мотивации жизненной активности, основу жизненной концепции и «философии жизни».

В статье описаны методика исследования ценностных ориентиров по М. Рокичу, методы сбора, обработки и анализа данных, а также характеристика выборки и фактический материал исследования. Основным методом данной методики был опрос.

В качестве результата исследования выявлены приоритеты ценностных ориентиров учителей начальных классов в социальной и профессиональной жизни, определены вопросы повышения квалификации, последующего сопровождения, согласования действий с личностной системой ценностей и запланированными обществом ценностями самореализации.

Значимость исследования заключается в диагностике структуры ценностных ориентиров учителей начальных классов, выявлении ведущих ценностей, а также диагностике согласованности или противоречивости профессиональных ценностей. На основе опроса сформировано представление о закономерностях системы личностных ценностных ориентиров учителей начальных классов.

При определении ценностных ориентиров учителей начальных классов по методике М. Рокича были получены следующие результаты: в иерархии терминальных ценностей (ценности-цели) важнейшими оказались здоровье, любовь, жизненная мудрость, а в иерархии инструментальных ценностей (ценности-средства) — дисциплинированность, ответственность, аккуратность. Эти ценности являются наиболее устойчивыми в иерархии ценностных ориентиров.

В ходе интерпретации результатов исследования авторы пришли к выводу, что ценности профессиональной самореализации не являются доминирующими в системе ценностных ориентиров учителей начальных классов.

Ключевые слова: ценностная ориентация, методика М. Рокич «Ценностные ориентации», терминальные ценности, инструментальные ценности, профессиональная самореализация, повышение квалификации, посткурсовое сопровождение.

Kissabekova M.E.¹, *Maibasova U.A.², Kantarbaeva Zh.E.³
^{1,2,3} JSC «NCPK «Orleu» Institute of Professional Development in the Karaganda region
^{1,2,3} Karaganda, Kazakhstan

ON THE ISSUE OF VALUE ORIENTATIONS OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Annotation

Currently, the axiological approach in education, focusing on the opportunities, inclinations, and individual characteristics of both teachers and students, is gaining particular relevance. The system of value orientations defines the spiritual core of a person, their attitude towards the world and themselves, life prospects, and the "vector of development" of their personality. Pedagogical values are the foundation of the personal and professional development of primary school teachers.

This article examines the leading ideas of foreign and domestic pedagogical axiology, the essence of the "value" category, and the mechanisms of interaction between value orientations and components of personality, particularly primary school teachers.

The purpose of the article is to present the results of a study on the system of value orientations among primary school teachers, conducted by the authors using the methodology of American psychologist M. Rokeach. These results are explained through the values of professional self-realization, which determine the orientation of a person and the motivation for their life activity. The system of value orientations defines the substantive aspect of personal orientation, forming the basis of a person's attitude toward the environment, other people, and themselves. It serves as the foundation of worldview, the motivational core of life activity, the life concept, and the "philosophy of life."

The article describes M. Rokeach's methodology for studying value orientations, methods of data collection, processing, and analysis, as well as the characteristics of the sample and the factual material of the study. The main method of this methodology was a survey.

As a result of the study, the priorities of value orientations in the social and professional life of primary school teachers were identified. Issues such as professional development, post-training support, alignment of actions with personal value systems, and planned societal values of self-realization were addressed.

The significance of the study lies in diagnosing the structure of value orientations of primary school teachers, identifying leading values, and diagnosing the consistency or inconsistency of professional values. Based on the survey, an understanding of the patterns in the system of personal value orientations of primary school teachers was formed.

When determining the value orientations of primary school teachers using M. Rokeach's methodology, the following results were obtained: in the hierarchy of terminal values (value-goals), the most important were health, love, and life wisdom, while in the hierarchy of instrumental values (value-means), the most important were discipline, responsibility, and neatness. These values are the most stable in the hierarchy of value orientations.

During the interpretation of the study results, the authors concluded that the values of professional self-realization are not dominant in the system of value orientations of primary school teachers.

Key words: value orientation, M. Rokeach's "Value Orientations" methodology, terminal values, instrumental values, professional self-realization, advanced training, post-course support.

*Искаков Б.А.¹, Искакова Д.А.², Халикова Ш.А.³

¹ Профильная школа КазНУ им. Аль-Фараби

^{2,3} КГУ «Средняя школа Карнак»

¹ Казахстан, Алматы

^{2,3} Казахстан, Кентау

¹ ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0025-8381>

[*leodel@mail.ru](mailto:leodel@mail.ru)

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ФИЗИКИ ШКОЛЬНИКАМИ

Аннотация

Статья посвящена исследованию особенностей восприятия физики школьниками различных возрастных групп. На основе анкетирования учащихся, интервью с учителями и анализа успеваемости были выявлены ключевые факторы, оказывающие влияние на интерес к предмету. Среди них: высокая сложность материала, недостаточная наглядность изложения и наличие психологических барьеров, таких как страх перед ошибками или боязнь неуспеха. Результаты исследования показывают, что старшеклассники чаще воспринимают физику как трудную и слабо применимую в повседневной жизни дисциплину. В то же время младшие школьники, благодаря использованию наглядных экспериментов и интерактивных методов обучения, демонстрируют больший интерес и увлечённость предметом.

Особое внимание в статье уделено роли современных технологий в образовательном процессе. Интерактивные симуляции, цифровые образовательные платформы и виртуальные лаборатории способствуют повышению мотивации учащихся и улучшению понимания сложных физических концепций. Также подчеркивается важность экспериментальных методов обучения, которые позволяют учащимся самостоятельно исследовать физические явления.

В заключении статьи представлены рекомендации по улучшению преподавания физики в общеобразовательных школах. Они включают внедрение интерактивных подходов, усиление связи между теоретическим материалом и его практическим применением, а также создание комфортной образовательной среды. Эти меры могут повысить интерес к физике, снизить уровень стресса у учеников и способствовать более глубокому освоению предмета. Полученные выводы будут полезны учителям, методистам и разработчикам учебных программ, заинтересованным в повышении качества физического образования.

Ключевые слова: физика, методы преподавания, цифровые технологии, демонстрационные эксперименты, лабораторные работы, успеваемость, психологические барьеры.

Введение. Физика — один из фундаментальных школьных предметов, который играет ключевую роль в формировании у учащихся научного мировоззрения и аналитического мышления. Однако восприятие физики многими школьниками характеризуется низким уровнем интереса и высокой степенью сложности. Этот предмет часто воспринимается как абстрактный и оторванный от реальной жизни, что вызывает трудности в усвоении и снижает мотивацию к его изучению [1, 2, 3].

Особенности восприятия физики школьниками определяются множеством факторов, включая возрастные и психологические аспекты, уровень подготовки, качество преподавания и использование современных методик обучения. Анализ этих факторов необходим для выявления проблемных зон в образовательном процессе и поиска путей их преодоления [4, 5].

Настоящее исследование направлено на изучение ключевых особенностей восприятия физики школьниками и методов, которые могут повысить их интерес и успеваемость. Оно опирается на анализ данных, полученных с помощью анкетирования, наблюдения за учебным процессом и интервью с учителями. Результаты исследования позволят предложить рекомендации, способствующие эффективному обучению физике и формированию устойчивого интереса к предмету.

Методы и материалы. Для изучения особенностей восприятия физики школьниками использовались следующие методы исследования:

1. Анкетирование учащихся.

Были разработаны анкеты с открытыми и закрытыми вопросами, направленными на выявление отношения школьников к физике. Анкетирование охватило 120 учащихся 8–11

классов Профильной школы. Вопросы касались восприятия сложности предмета, уровня интереса, предпочтительных методов обучения, а также их мотивации [5, 6].

2. Интервью с учителями физики.

Проведены индивидуальные интервью с 5 учителями физики, работающими и работающие в этой школе. Интервью включали вопросы о применяемых методах преподавания, оценке успеваемости школьников и наблюдениях за их восприятием материала [7, 8].

3. Анализ успеваемости учащихся.

Изучены результаты контрольных и итоговых работ школьников за последние два учебных года. Данные позволили выявить ключевые темы и разделы, которые вызывают наибольшие трудности [3, с.35].

4. Наблюдение за учебным процессом.

В рамках исследования было проведено наблюдение за 20 уроками физики в разных классах (по 5 уроков на каждую возрастную группу). Особое внимание уделялось реакциям учащихся на различные формы подачи материала (лекции, практические занятия, демонстрационные эксперименты) и их вовлечённости в учебный процесс [9, 10].

5. Статистический анализ.

Собранные данные были обработаны с использованием методов описательной статистики для выявления общих тенденций, таких как уровень интереса к физике, восприятие сложности тем и влияние методов преподавания.

Применение этих методов позволило получить многомерное представление о восприятии физики школьниками и выявить факторы, влияющие на их успеваемость и интерес к предмету [11, 12].

Результаты и обсуждение.

1. Уровень сложности физики

На основании анкетирования школьников выяснилось, что большинство учащихся (65%) считают физику сложным предметом [таблица 1]. Основные причины восприятия сложности связаны с обилием формул, абстрактными понятиями и необходимостью выполнять сложные математические расчёты.

С возрастом уровень восприятия сложности увеличивается, особенно среди старшеклассников, где сложные темы, такие как механика и электричество, требуют глубокого понимания.

Таблица 1. Восприятие сложности физики школьниками (в процентах)

Класс	Считают предмет сложным	Считают предмет средним по сложности	Считают предмет лёгким
8 классы	54%	34%	12%
9 классы	63%	30%	7%
10–11 классы	78%	20%	2%

Источник: разработана авторами

2. Интерес к физике

Исследование показало, что уровень интереса к физике варьируется в зависимости от возраста и методов преподавания. Ученики 8 классов проявляют больший интерес благодаря проведению демонстрационных экспериментов, тогда как в 10–11 классах интерес падает из-за увеличения теоретической нагрузки [таблица 2].

Среди старшеклассников интерес сохранялся у тех, кто видел практическую пользу от предмета, например, для подготовки к олимпиадам или поступлению в вузы.

Таблица 2. Уровень интереса к физике по возрастным группам (в процентах)

Класс	Высокий интерес	Средний интерес	Низкий интерес
8 классы	68%	22%	10%
9 классы	54%	30%	16%
10–11 классы	42%	28%	30%

Источник: разработана авторами

3. Влияние методов преподавания

Учителя, активно использующие лабораторные работы, демонстрационные эксперименты и цифровые технологии, отмечают более высокий уровень вовлечённости учеников. 72% учащихся указали, что занятия с использованием наглядных примеров и практических заданий вызывают у них больший интерес [таблица 3].

Таблица 3. Влияние различных методов преподавания на вовлечённость учащихся

Метод преподавания	Процент вовлечённых учащихся
Лабораторные работы	78%
Демонстрационные эксперименты	72%
Лекции без визуального сопровождения	35%
Использование цифровых технологий	65%

Источник: разработана авторами

Учителя, использующие исключительно лекционные методы, отмечают низкий уровень интереса учащихся, особенно среди младших классов.

4. Психологические аспекты восприятия

Анкетирование выявило, что 35% учащихся испытывают страх перед физикой из-за сложных контрольных заданий и непонимания материала. В то же время 40% опрошенных указали, что интерес к предмету повышается, если учитель делает уроки увлекательными и связывает материал с жизненными ситуациями [таблица 4].

Таблица 4. Основные психологические барьеры в изучении физики

Барьер	Доля учащихся
Сложность контрольных заданий	38%
Непонимание материала	35%
Страх ошибок	27%

Источник: разработана авторами

5. Успеваемость учащихся

Анализ контрольных работ показал, что темы, связанные с механикой и электродинамикой, вызывают наибольшие затруднения [таблица 5].

Таблица 5. Успеваемость по разделам физики

Тема	8 классы	9 классы	10–11 классы
Механика	65%	52%	48%
Оптика	78%	68%	60%
Электродинамика	-	58%	46%
Термодинамика	-	64%	50%

Источник: разработана авторами

Данные подтверждают, что сложные темы требуют усиленного внимания и дополнительных методик обучения.

Вывод по результатам: Сложность физики, низкий интерес старшеклассников и психологические барьеры являются основными проблемами восприятия предмета. Для их преодоления необходимо использовать интерактивные методы, акцентировать внимание на практической пользе материала и оказывать психологическую поддержку учащимся.

Результаты исследования подтверждают, что восприятие физики школьниками зависит от множества факторов: возрастных особенностей, методов преподавания, уровня мотивации и психологических барьеров. Анализ показал, что старшеклассники чаще воспринимают физику как сложный и малоприменимый в жизни предмет, в то время как ученики младших классов сохраняют интерес благодаря наглядным демонстрациям и простым экспериментам.

Одной из ключевых проблем является несоответствие методов преподавания современным требованиям. Учителя, которые применяют исключительно лекционные методы, наблюдают низкую вовлечённость учащихся, особенно среди младших классов. Это согласуется с результатами исследований в педагогике, которые подчеркивают важность интерактивных подходов к обучению, таких как лабораторные работы и использование цифровых технологий.

Также выявлено, что психологические барьеры, такие как страх ошибок и сложность контрольных заданий, значительно снижают интерес к изучению физики. Эти барьеры особенно остро проявляются в старших классах, где учащиеся сталкиваются с более сложными темами, такими как механика и электродинамика. Для решения этих проблем важно внедрять методы, направленные на повышение уверенности учащихся в своих способностях, например, использование поощрительных форм контроля и индивидуального подхода.

Интересно отметить, что использование цифровых технологий, таких как интерактивные симуляции и онлайн-курсы, способствует увеличению вовлечённости школьников. Это направление требует дальнейшего изучения, чтобы определить, какие именно цифровые инструменты наиболее эффективны для различных возрастных групп.

Таким образом, ключевыми направлениями улучшения восприятия физики являются:

- усиление связи между теорией и практикой через демонстрации и эксперименты;
- использование современных технологий для привлечения интереса;
- разработка подходов, направленных на снижение психологического давления на учащихся.

Заключение. Исследование показало, что восприятие физики школьниками сопровождается высокой степенью сложности и снижением интереса по мере взросления. Основные причины включают абстрактность учебного материала, недостаточную наглядность и наличие психологических барьеров, таких как страх ошибок и сложность контрольных заданий.

Для повышения интереса к физике и улучшения успеваемости важно:

1. Активно использовать интерактивные методы обучения, включая лабораторные работы, эксперименты и цифровые технологии.
2. Усиливать связь между изучаемым материалом и его практическим применением в жизни.

3. Создавать психологически комфортные условия для изучения предмета, снижая страх перед ошибками и сложностью материала.

Во-первых, необходимо активно внедрять интерактивные методы: лабораторные работы, демонстрационные эксперименты и цифровые технологии. Такие методы не только облегчают понимание сложных тем, но и повышают вовлечённость учащихся.

Во-вторых, усиление связи между теоретическим материалом и его практическим применением способствует повышению мотивации школьников. Например, использование кейс-методов, связанных с реальными задачами, помогает школьникам увидеть практическую значимость физики.

Наконец, создание комфортной психологической атмосферы на уроках играет ключевую роль. Устранение страха перед ошибками и сложностью материала способствует развитию

уверенности в своих силах. Поддержка учителя и использование мотивирующих стратегий обучения помогают снизить тревожность и повысить интерес к изучению естественных наук.

Таким образом, комплексное применение современных образовательных технологий, усиление прикладной направленности предмета и создание благоприятной психологической среды являются важными шагами к улучшению восприятия физики школьниками. Эти рекомендации могут быть полезны для учителей при разработке учебных программ и оптимизации образовательного процесса.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Байков, А. Ю. Интерактивные методы обучения физике в средней школе. — Москва: Просвещение, 2020. — 215 с.
- 2 Власов, В. Н. Современные подходы к преподаванию естественных наук. — Санкт-Петербург: Лань, 2019. — 368 с.
- 3 Карпов, С. А. Психологические аспекты восприятия учебного материала школьниками // Научно-методический журнал «Образование». — 2020. — № 4. — С. 30–37.
- 4 Захарова, Л. В. Мотивация учащихся к изучению физики // Педагогика. — 2021. — Т. 34, № 2. — С. 45–52.
- 5 Иванова, Е. А. Использование цифровых технологий в обучении физике // Физика в школе. — 2022. — № 3. — С. 12–18.
- 6 Сарсенбаева, Л. Б. Мотивация учащихся к изучению естественных наук в казахстанских школах // Образование и наука Казахстана. — 2022. — № 5. — С. 18–25.
- 7 Смирнов, Ю. Г. Практические занятия как способ повышения интереса к физике // Вестник педагогических наук. — 2021. — Т. 29, № 1. — С. 89–94.
- 8 Алимкулов, Т. К. Современные подходы к преподаванию физики в школах Казахстана. — Алматы: Қазақ Университеті, 2021. — 200 с.
- 9 Чернышова, О. Н. Методика проведения демонстрационных экспериментов. — Казань: Изд. Казанского университета, 2019. — 120 с.
- 10 Жанабеков, А. С. Использование интерактивных технологий в обучении физике: опыт казахстанских школ // Педагогика Казахстана. — 2020. — Т. 45, № 2. — С. 33–41.
- 11 Федоров, А. В. Образовательные технологии в преподавании физики: монография. — Екатеринбург: УрФУ, 2018. — 284 с.
- 12 Ширяев, М. И. Проблемы и перспективы школьного образования в области естественных наук. — Новосибирск: Сибирское научное издательство, 2020. — 256 с.

REFERENCES

- 1 Baykov, A. Yu. (2020). Interaktivnye metody obucheniya fizike v srednej shkole [Interactive methods of teaching physics in high school], Moscow: Prosveshchenie, 215 p. [In Russian]
- 2 Vlasov, V. N. (2019). Sovremennye podhody k prepodavaniyu estestvennykh [Modern approaches to teaching natural sciences], St. Petersburg: Lan, 368 p. [In Russian]
- 3 Karpov, S. A. (2020). Psihologicheskie aspekty vospriyatiya uchebnogo materiala shkol'nikami [Psychological aspects of perception of educational material by schoolchildren]. *Nauchno-metodicheskij zhurnal «Obrazovanie»* [Scientific and methodological journal «Education»], No. 4, 30-37. [In Russian]
- 4 Zakharova, L. V. (2021). Motivaciya uchashchihsya k izucheniyu fiziki [Motivation of students to study physics], *Pedagogika* [Pedagogy], Vol. 34, No. 2, 45-52. [In Russian]
- 5 Ivanova, E. A. (2022). Ispol'zovanie cifrovyyh tekhnologij v obuchenii fizike [Use of digital technologies in teaching physics]. *Fizika v shkole* [Physics at school], No. 3, 12–18. [In Russian]
- 6 Sarsenbaeva, L. B. (2022). Motivaciya uchashchihsya k izucheniyu estestvennykh nauk v kazakhstanskikh shkolah [Motivating Students to Study Natural Sciences in Kazakhstani Schools]. *Obrazovanie i nauka Kazakhstana* [Education and Science of Kazakhstan], No. 5, 18–25. [In Russian]
- 7 Smirnov, Yu. G. (2021). Prakticheskie zanyatiya kak sposob povysheniya interesa k fizike [Practical Classes as a Way to Increase Interest in Physics]. *Vestnik pedagogicheskikh nauk* [Bulletin

of Pedagogical Sciences], Vol. 29, No. 1, 89–94. [In Russian]

8 Alimkulov, T. K. (2021). *Sovremennye podhody k prepodavaniiu fiziki v shkolah Kazakhstana* [Modern Approaches to Teaching Physics in Schools of Kazakhstan], Almaty: Kazakh University, 200 p. [In Russian]

9 Chernyshova, O. N. (2019). *Metodika provedeniya demonstratsionnykh eksperimentov* [Methodology for Conducting Demonstration Experiments], Kazan: Publ. Kazan University, 120 p. [In Russian]

10 Zhanabekov, A. S. (2020). *Ispol'zovanie interaktivnykh tekhnologij v obuchenii fizike: opyt kazakhstanskikh shkol* [Using interactive technologies in teaching physics: the experience of Kazakhstani schools]. *Pedagogika Kazakhstana [Pedagogy of Kazakhstan]*, Vol. 45, No. 2, 33–41. [In Russian]

11 Fedorov, A. V. (2018). *Obrazovatel'nye tekhnologii v prepodavanii fiziki: monografiya* [Educational technologies in teaching physics: monograph], Ekaterinburg: UrFU, 284 p. [In Russian]

12 Shiryaev, M. I. (2020). *Problemy i perspektivy shkol'nogo obrazovaniya v oblasti estestvennykh nauk* [Problems and prospects of school education in the field of natural sciences], Novosibirsk: Siberian Scientific Publishing House, 256 p. [In Russian]

*Искаков Б.А.¹, Искакова Д.А.², Халикова Ш.А.³

¹ *эл-Фараби атындағы ҚазҰУ Бейіндік мектебі*

^{2,3} *КММ «Қарнақ орта мектебі»*

¹ *Қазақстан, Алматы*

^{2,3} *Қазақстан, Кентау*

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФИЗИКАНЫ ҚАБЫЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақала әртүрлі жас топтарындағы мектеп оқушыларының физиканы қабылдау ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Оқушылардың сауалнамасы, мұғалімдермен сұхбат және оқу үлгерімін талдау негізінде пәнге деген қызығушылыққа әсер ететін негізгі факторлар анықталды. Олардың ішінде: материалдың жоғары күрделілігі, ұсынудың жеткіліксіз анықтығы және қателіктен қорқу немесе сәтсіздіктен қорқу сияқты психологиялық кедергілердің болуы. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жоғары сынып оқушылары физиканы қиын және күнделікті өмірде нашар қолданылатын пән ретінде жиі қабылдайды. Сонымен қатар, кіші мектеп оқушылары көрнекі эксперименттер мен интерактивті оқыту әдістерін қолданудың арқасында пәнге деген қызығушылықтары мен құмарлықтарын көрсетеді.

Қазіргі заманғы технологиялардың оқу процесіндегі рөліне ерекше назар аударылады. Интерактивті модельдеу, цифрлық оқыту платформалары және виртуалды зертханалар оқушылардың ынтасын арттыруға және күрделі физика ұғымдарын түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар оқушыларға физикалық құбылыстарды өз бетінше зерттеуге мүмкіндік беретін тәжірибелік оқыту әдістерінің маңыздылығын атап көрсетеді.

Қорытындылай келе, мақалада жалпы білім беретін мектептерде физиканы оқытуды жақсарту бойынша ұсыныстар берілген. Оларға интерактивті тәсілдерді енгізу, теориялық материал мен оны практикалық қолдану арасындағы байланысты нығайту, сондай-ақ қолайлы білім беру ортасын құру кіреді. Бұл шаралар физикаға деген қызығушылықты арттырып, оқушының күйзелісін азайтып, пәнді тереңірек меңгеруге ықпал етеді. Қорытындылар физика пәні бойынша білім сапасын арттыруға мүдделі мұғалімдерге, әдіскерлерге және оқу бағдарламаларын әзірлеушілерге пайдалы болады.

Түйінді сөздер: физика, оқыту әдістемесі, цифрлық технологиялар, демонстрациялық эксперименттер, зертханалық жұмыстар, оқу үлгерімі, психологиялық кедергілер.

Iskakov B.A.¹, Iskakova D.A.², Khalikova Sh.A.³

¹ *Profile school of Farabi University*

^{2,3} *CGA «Secondary school Karnak»*

¹ *Kazakhstan, Almaty*

^{2,3} *Kazakhstan, Kentau*

PECULIARITIES OF SCHOOLCHILDREN'S PERCEPTION OF PHYSICS

Annotation

The article is devoted to the study of the peculiarities of perception of physics by schoolchildren. Based on the The

article is devoted to the study of the peculiarities of perception of physics by schoolchildren of different age groups. Based on the questionnaires of students, interviews with teachers and analysis of academic performance, key factors influencing interest in the subject were identified. Among them: high complexity of the material, insufficient clarity of presentation and the presence of psychological barriers, such as fear of mistakes or fear of failure. The results of the study show that high school students often perceive physics as a difficult and poorly applicable discipline in everyday life. At the same time, younger students, thanks to the use of visual experiments and interactive teaching methods, demonstrate greater interest and passion for the subject.

The article pays special attention to the role of modern technologies in the educational process. Interactive simulations, digital educational platforms and virtual laboratories help to increase student motivation and improve understanding of complex physical concepts. The importance of experimental teaching methods that allow students to independently explore physical phenomena is also emphasized.

The article concludes with recommendations for improving the teaching of physics in comprehensive schools. These include the introduction of interactive approaches, strengthening the connection between theoretical material and its practical application, and creating a comfortable educational environment. These measures can increase interest in physics, reduce stress levels among students, and promote deeper learning. The findings will be useful for teachers, methodologists, and curriculum developers interested in improving the quality of physics education.

Keywords: physics, teaching methods, digital technologies, demonstration experiments, laboratory work, academic performance, psychological barriers.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ/ СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ/ INFORMATION ABOUT AUTHORS

Бекболат М.С., докторант, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан, marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz

Бекболат М.С., докторант, Международный казахско-турецкий университет имени «Ходжа Ахмет Ясауи», Казахстан, Туркестан marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz

Bekbolat Marzhan, PhD student, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan, marzhan.bekbolat@alumni.nu.edu.kz

Беркимбаев К.М., п.ғ.д., профессор, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан, kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

Беркимбаев К.М., д.п.н., профессор, Международный казахско-турецкий университет имени «Ходжа Ахмет Ясауи», Казахстан, Туркестан kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

Berkimbayev Kamalbek, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Kazakhstan, Turkestan, kamalbek.berkimbaev@ayu.edu.kz

Сагимбаева А.Е., п.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы, aiya_c@mail.ru

Сагимбаева А.Е., д.п.н., профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, Алматы, aiya_c@mail.ru

Sagimbayeva Ainur, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan aiya_c@mail.ru

Карстина С.Г., ф.-м.ғ.д., физика және нанотехнологиялар кафедрасының профессоры, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: skarstina@mail.ru

Карстина С.Г., д.ф.-м.н., профессор кафедры физики и нанотехнологий, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: skarstina@mail.ru

Karstina S.G., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor of the Department of Physics and Nanotechnologies, Karaganda University named after academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: skarstina@mail.ru

Тусупбекова А.К., философия докторы (PhD), радиофизика және электроника кафедрасының қауымдастырылған профессоры, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: tussupbekova.ak@gmail.com

Тусупбекова А.К., доктор философии (PhD), ассоциированный профессор кафедры радиофизики и электроники, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: tussupbekova.ak@gmail.com

Tussupbekova A.K., Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the Department of Radiophysics and Electronics, Karaganda University named after academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: tussupbekova.ak@gmail.com

Мусенова Э.К., ф.-м.ғ.к., физика және нанотехнологиялар кафедрасының қауымдастырылған профессоры, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: emusenova@mail.ru

Мусенова Э.К., к.ф.-м.н., ассоциированный профессор кафедры физики и нанотехнологий, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: emusenova@mail.ru

Mussenova E.K., Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor of the Department of Physics and Nanotechnologies, Karaganda University named after academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: emusenova@mail.ru

Чижевская Ю.Т., 3-курс докторанты, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: Chizhevskaya_1993@mail.ru

Чижевская Ю.Т., докторант 3 курса, Карагандинский университет академика им. Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: Chizhevskaya_1993@mail.ru

Chizhevskaya Y.T., 3-year doctoral student, Karaganda University named after Academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: Chizhevskaya_1993@mail.ru

Шункеева С.А., философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша кәсіби даму институты, Қарағанды, Қазақстан, saule_shunk@mail.ru

Шункеева С.А., доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области», Караганда, Казахстан, saule_shunk@mail.ru

Shunkeyeva S., Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, branch of the JSC National Center for Professional Development «Orleu» Institute for Professional Development of the Karaganda Region, Karaganda, Kazakhstan, saule_shunk@mail.ru

Жетписбаева Б.А., п.ғ.д., профессор, Astana IT University, Астана, Қазақстан, zhetpisbajeva@mail.ru

Жетписбаева Б.А., д.п.н., профессор, Astana IT University, Астана, Қазақстан, zhetpisbajeva@mail.ru

Zhetpisbayeva B.A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Astana IT University, Astana, Kazakhstan, zhetpisbajeva@mail.ru

Абишева С.К., 8D01101 «Педагогика және психология» ОБ 3-курс докторанты, «Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ, Қарағанды, Қазақстан, sandugash.abisheva@gmail.com

Абишева С.К., докторант 3-го года обучения ОП 8D01101 «Педагогика и психология», НАО «Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова», Караганда, Казахстан, sandugash.abisheva@gmail.com

Abisheva S. K., 3rd year PhD student of EP 8D01101 «Pedagogy and psychology», NJSC «Karaganda University named after academician Ye.A. Buketov», Karaganda, Kazakhstan, sandugash.abisheva@gmail.com

Мехмет Акиф Созер, философия докторы (PhD), профессор, педагогика факультеті, Гази Университеті, Анкара, Түркия Республикасы, akif@gazi.edu.tr

Мехмет Акиф Созер, доктор философии (PhD), профессор, факультет педагогики, Университет Гази, Анкара, Турецкая Республика, akif@gazi.edu.tr

Mehmet Akif Sözer, Doctor of Philosophy (PhD), Professor, Faculty of Education, Gazi University, Ankara, Republic of Turkey, akif@gazi.edu.tr

Сырымбетова Л.С., п.ғ.к., профессор, «Дене шынықтыру және спорттық менеджменті кафедрасының меңгерушісі, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: profsls@mail.ru

Сырымбетова Л.С., к.п.н., профессор, заведующая кафедрой «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, Караганда, Казахстан, e-mail: profsls@mail.ru

Syrymbetova L.S., Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: profsls@mail.ru

Матвеева А., «Дене шынықтыру және спорттық менеджмент» ББ бітіруші курс студенті, Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: a.matveeva1505@mail.ru

Матвеева А., студентка выпускного курса ОП «Физическая культура и спортивный менеджмент», Карагандинский университет Казпотребсоюза, Караганда, Казахстан, e-mail: a.matveeva1505@mail.ru

Matveeva A., graduate student of the educational program «Physical culture and sports management», Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: a.matveeva1505@mail.ru

Рамашов Н.Р., п.ғ.к., профессор, Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, ramashovn@mail.ru

Рамашов Н.Р., к.п.н., профессор, Южно-Казахстанский педагогический университет им. О. Жанибекова, г. Шымкент, Казахстан, ramashovn@mail.ru

Ramashov N.R., Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, ramashovn@mail.ru

Шегенбаев Н.Б., философия докторы (PhD), Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент к., Қазақстан, nurkass_1969@mail.ru

Шегенбаев Н.Б., доктор философии (PhD), Южно-Казахстанский педагогический университет им. Ө.Жанибекова, г. Шымкент, Казахстан, nurkass_1969@mail.ru

Shegenbayev Nurkassim, Doctor of Philosophy (PhD), South Kazakhstan Pedagogical University named after O.Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, nurkass_1969@mail.ru

Бекбосунов А.К., педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент к., Қазақстан, ansar_74@mail.ru

Бекбосунов А.К., магистр педагогических наук, старший преподаватель, Южно-Казахстанский педагогический университет имени Ө. Жәнібекова, Шымкент, Казахстан, ansar_74@mail.ru

Bekbossunov A.K. - Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, ansar_74@mail.ru

Басынбеков Қ.М., магистр оқытушы, Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент к., Қазақстан, Kairat_999.kz@inbox.ru

Басынбеков Қ.М., магистрант, Южно-Казахстанский педагогический университет имени Ө. Жәнібекова, Шымкент, Казахстан, Kairat_999.kz@inbox.ru

Basynbekov K.M., postgraduate student, South Kazakhstan Pedagogical University named after O. Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, Kairat_999.kz@inbox.ru

Ахметжанова Ж.Б., ф.ғ.к., арнайы және инклюзивті білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: zhanar-ahmetzhan@mail.ru

Ахметжанова Ж.Б., к.ф.н., ассоциированный профессор кафедры специального и инклюзивного образования, Карагандинский университе имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: zhanar-ahmetzhan@mail.ru

Akhmetzhanova Zh.B., Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Special and Inclusive Education, Karaganda University named after Academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: zhanar-ahmetzhan@mail.ru

Асхар Ж., дефектолог мұғалім, «№3 арнайы мектеп» КММ, Астана, Қазақстан, Zhumagul8801@gmail.com

Асхар Ж., учитель дефектолог, КГУ «Специальная школа №3» г. Астана, Казахстан, Zhumagul8801@gmail.com

Askhar Zh., teacher defectologist, KSU «Special School No. 3» Astana, Kazakhstan, Zhumagul8801@gmail.com

Сарсембаева А.Ш., физиология кафедрасының аға оқытушысы, жаратылыстану ғылымдарының магистрі, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан Sarsembaevaa7@mail.ru

Сарсембаева А.Ш., магистр естественных наук, ст.преподаватель кафедры физиологии, Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан, Sarsembaevaa7@mail.ru

Sarsembaeva A.Sh., senior lecturer of the Department of Physiology, Karaganda University named after Academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, Sarsembaevaa7@mail.ru

Ибрагимова Г.К., философия докторы (PhD), кафедра меңгерушісі, «Өрлеу» БАҰО» АҚ, Қарағанды облысы бойынша ҚДИ, Қарағанды, Қазақстан, e-mail:gibragimova@orleu-edu.kz

Ибрагимова Г.К., доктор философии (PhD), заведующий кафедрой, ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области, Караганда, Казахстан, gibragimova@orleu-edu.kz

Ibragimova G.K., Doctor of Philosophy (PhD), head of Department, FAO «NCPC «Orleu» IPR in Karaganda region, Karaganda, Kazakhstan, stashtetova@orleu-edu.kz

Саттибаева Р.М., аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚФ Қарағанды облысы бойынша ҚДИ, Қарағанды, Қазақстан, rsattibayeva@orleu-edu.kz

Саттибаева Р.М., старший преподаватель ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области, Караганда, Казахстан, rsattibayeva@orleu-edu.kz

Sattibayeva R.M., senior lecturer at FAO «NCPC «Orleu» IPR in Karaganda region, Karaganda, Kazakhstan, asyzdykova@orleu-edu.kz

Кисабекова М.Е., аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ, Қарағанды, Қазақстан, mkissabekova@orleu-edu.kz

Кисабекова М.Е., старший преподаватель АО «НЦПК «Өрлеу», Караганда, Казахстан, mkissabekova@orleu-edu.kz

Kissabekova Makta, Senior Lecturer of JSC «NCPK «Orleu», Karaganda, Kazakhstan, mkissabekova@orleu-edu.kz

Майбасова У.А., педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ, Қарағанды, Қазақстан, umaibasova@orleu-edu.kz

Майбасова У.А., магистр педагогических наук, старший преподаватель АО «НЦПК «Өрлеу», Караганда, Казахстан, umaibasova@orleu-edu.kz

Maibassova Umit, Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of JSC «NCPK «Orleu», Karaganda, Kazakhstan, umaibasova@orleu-edu.kz

Кантарбаева Ж.Е., педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, «Өрлеу» БАҰО» АҚ, Қарағанды, Қазақстан, zhkantarbaeva@orleu-edu.kz

Кантарбаева Ж.Е., магистр педагогических наук, старший преподаватель АО «НЦПК «Өрлеу», Караганда, Казахстан, zhkantarbaeva@orleu-edu.kz

Kantarbaeva Zhanar, Master of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of JSC «NCPK «Orleu», Karaganda, Kazakhstan, zhkantarbaeva@orleu-edu.kz

Искаков Б.А., магистр, преподаватель, Заместитель директора по профильному обучению, Профильная

школа КазНУ им. Аль-Фараби, г. Алматы, Республика Казахстан, leodel@mail.ru

Искаков Б.А., магистр, оқытушы, директордың бейіндік оқыту жөніндегі орынбасары, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ бейіндік мектебі., Алматы, Қазақстан Республикасы, leodel@mail.ru

Iskakov B.A., Master of Science, teacher, Deputy Director for Specialized Education, Profile School of Farabi University, Almaty, Republic of Kazakhstan, leodel@mail.ru

Искакова Д.А., учитель физики, КГУ «Средняя школа Карнак», г. Кентау, Республика Казахстан, dilinazik@mail.ru

Искакова Д.А., физика пәнінің мұғалімі, КММ «Қарнақ орта мектебі», Кентау қ., Қазақстан Республикасы, dilinazik@mail.ru

Iskakova D.A., physics teacher, SGA «Secondary School Karnak», Kentaу, Republic of Kazakhstan, dilinazik@mail.ru

Халикова Ш.А., учитель математики, КГУ «Средняя школа Карнак» акимата города Кентау, г. Кентау, Республика Казахстан, sabutalipovna@gmail.com

Халикова Ш.А., математика пәнінің мұғалімі, КММ «Қарнақ орта мектебі», Кентау қ., Қазақстан Республикасы, sabutalipovna@gmail.com

Khalikova Sh.A., mathematics teacher, SGA «Secondary School Karnak», Kentaу, Republic of Kazakhstan, sabutalipovna@gmail.com